Reşat Ekrem Koçu

TARİHİMİZDE GARİP VAKALAR

TARİHİMİZDE GARİP VAKALAR

Eskikitaplarim.com

REŞAD EKREM KOÇU

TARİHİMİZDE GARİP VAKALAR

ÜÇÜNCÜ BASILIŞ

VARLIK YAYINEVİ
Ankara Caddesi, İstanbul

Eskikitaplarim.com

FAYDALI KİTAPLAR : 116

Bu kitabın ilk baskısı Mart 1952 de, ikinci baskısı Kasım 1958'de yapılmıştır.

Varlık Yayınları, sayı : 1633
İstanbul'da Asya Matbaasında dizilmiş,
Dilek Matbaasında basılmıştır.
Kasım, 1971

Eskikitaplarim.com

DALKAVUKLAR

Bugün dalkavukluk bir ruh ve tıynet meselesidir; iş, meslek olmaktan çıkmıştır. Tanzimattan evvelki devirde ise, dalkavuklar, kâhyaları, nizamnameleri ve narhları olan bir esnaf zümresi idi. Topkapı sarayı arşivinde Birinci Mahmut devrine ait kime hitab ettiği belli olmıyan bir arzuhal bulunmuştur ki bugünkü yazı dilimize çevrilmiş sureti şudur:

«Devletli, inayetli, merhametli efendim,

«Kimsesiz dalkavuk kullarınızın arzuhalidir: Her sene Ramazanı Şerif geldiğinde, İstanbulda, davetli davetsiz iftarlara gideriz; ülemanın, ricali devletin ve sair büyüklerin, mevki sahiplerinin sofralarında çeşitli nefis yemekler, şerbetler, türlü türlü reçeller, tavukgöğüsleri, elmaspareler, helvalar, kaymaklı baklavalar, ekmek kadayıfları, süzme aşureler, hoşaflar yer ve içeriz; üstüne göbek tütünü ve kahve ile ikram görürüz. Lâkin içimizde bazı terbiyesizler bulunup edebe uymıyan hareket ve tavırlariyle velinimetlerimiz efendilerimizi gücendirmekte, zararı da hepimize dokunmaktadır. Dalkavukluk sağlam bir nizama bağlanmazsa cümlemizin açlıktan öleceğimiz âşikârdır. Kadîm nizam ve kanuna göre yeniden bir nizama bağlanmasını, uygunsuzların içimiz-

Eskikitaplarim.com

den tard edilmesini, tavır ve hareketleri hepimizin makbulü olan Şakir Ağanın cümlemize kâhya tâyin olunmasını ve eline memuriyetini bildiren bir kıt'a ruhsatname ihsan buyurulmasını niyaz ederiz. Emir ve ferman devletli, inayetli efendim Sultanım hazretlerinindir.

Dalkavuk kulları»

Bu kıymetli vesikanın altına da şu şayanı dikkat satırlar yazılmıştır:

«Dalkavuklar kibar ve rical huzuruna girdiklerinde, etek öperler. Oturacakları yer, trabzan yanındaki küçük minderdir. Vazifeleri, hane sahibi olan zatın mizaç ve tabiatına uygun şekilde konuşmak, meclise neşe vermek, keder verici sözlerden, zikri müstekreh tabirlerden ve küfürlerden gayetle sakınmaktır. Hane sahibi ne söylerse fevkalâde yardakçılıkla tasdik edecekler ve asla aykırısında söz söylemiyeceklerdir. Verilen ihsanı gizlice alacaklardır, verilen paranın çokluğu ile meslekdaşları arasında öğünmeyeceklerdir.» Yine bu vesikada bulunan bir «dalkavuk narhı» ndan, dalkavukluğun sadece söz ile bir velinimete yardakçılık olmadığını öğreniyoruz. Dalkavuk, vücudünü de eğlence âleti yapmış bir zavallı, bir biçaredir; hatta dalkavukluk tehlikeli meslektir. Yapılacak çeşitli eğlencelere göre dalkavuklara konulacak narh da şudur:

Dalkavuğun burnuna fiske vurma (fiske başına)	20 para
Başına kabak vurma	30 »
Yüzünü tokatlama (tokat başına) . . .	30 »

Eskikitaplarim.com

Oturduğu minderden ve setten aşağı yuvarlama . . . . . 30 para
Merdivenden aşağı yuvarlama . . . . 180 »
(Bir yeri incinir, kırılırsa tedavi ve cerrah parasını lâtife eden verir.)
Çıplak başına tokat atma (tokat başına) . 45 »
Elinde beş on kıl kalmak ve dişlerini leylek gibi çatırdatmak şartiyle sakal zelzelesine . . . . . 60 »
Sakal boyamasına . . . . . 60 »
Sakalının yarısı veya cümlesi arpa boyunca kırkılırsa, lâtifeyi yapan dalkavuğun üç aylık nafakasını verir. Bu nafaka ayda 30 kuruştan 90 kuruştur.
Dalkavuğun kafasına iri bir yumruk indirme (yumruk başına) . . . . . 40 »
Ellerine ve ayaklarına domuz topu bağlama 40 »
Yüzüne mürekkep ve kömür ile kara sürme 37 »
Kuyruğu dışarıda kalmamak üzere bir fındık sıçanını ağzının içine kapatma . . 400 »
Sakız dolabı (bostan dolabı) na bağlanarak su içinde bir miktar durdurulmak şartiyle bostan kuyusunda bir devrine 600 »
Bu lâtife birden fazla her devir için ayrıca 100 para verilir. Dalkavuk boğulur ölürse cenaze masrafı lâtifeyi yapana aittir.
Bir tarafının özengisi olmıyarak haşarıca bir hayvana bindirilip temaşasından hoşlanılırsa . . . . . 300 »
Bir salkım üzümün sapı ile beraber yedirilmesi . . . . . 40 »

Eskikitaplarim.com

Bu vesika gösteriyor ki, eski dalkavuklarla zamanımızda dalkavuk kelimesinden anladığımız mâna ne kadar ayrı şeylerdir.

Müverrih Peçevili İbrahim Efendi de, dalkavuklara, şaklabanlara fevkalâde düşkün olan Üçüncü Murad'ın hal tercümesinden bahsederken şirin bir fıkra nakleder; müverrihin ağzından dinleyelim: «Maskaranın biri şetaret ve maharetini gösterip de ihsanını alacağı sırada «Yok Hünkârım!.. Bugün altın istemem, yüz değnek isterim» der. Padişah sebebini sorunca: «Hele ellisini vurdurun da o zaman sorun» der!.. Padişah emreder. Maskarayı falakaya yıkarlar.. Değnekler elli olunca herif: «Durun!.. der, bir ortağım vardır, ellisini de ona vurun!..» Ortağının kim olduğunu sorarlar: «Beni her gün davete gelen Bostancı, Padişahımızın ihsanını alıp giderken: «Seni ben çağırdım, yarısı benimdir» diye paranın yarısını elimden zorla alır, bugün de değneğin yarısı onun hakkıdır!» der. Padişah gülmekten katılır, maskaraya mutad ihsanının iki mislini verir, Bostancıyı da elli değnek için falakaya yatırırlar.

MAYMUNLARIN İDAMI

Eski yelken ve kürek devri gemiciliğinde, her gemide birkaç tane talimli maymun bulunurdu. Bunlar, açık denizde gemilerin direklerinin tâ tepesine tırmanarak korsan gözcülüğü yaparlardı; gayet keskin olan gözleriyle ufukta bir gemi gördükleri zaman bağırarak haber verirler, gemiciler de bir kor-

Eskikitaplarim.com

san cengine hazır bulunurlardı. İstanbulun yelken, halat, makara, kürek, zift, varil, lenger.. hulâsa bütün gemi teçhizat ve levazımının satıldığı yer Galatada, iki köprü başı arasındaki saha idi. Gazi köprüsü başında Sokullu Mehmed Paşa camii (Azap kapısı camii) civarında da bir sıra maymuncu dükkânları vardı; tersane gemileri ve sair tüccar gemileri için talimli maymunlar burada satılırdı. Üçüncü Muradın hocası Abdülkerim efendi gayet mutaassıp, asabî, her aklına geleni yapan, Padişah üzerindeki nüfuzuna dayanarak hiç kimseden korkmıyan bir adamdı. Güzel konuşur, camilerde vaaz ettiği zaman dinleyicileri kendisine meftun ederdi. Bir gün, hoca efendi bir kitapta «Maymun fuhşa âlet olur» diye bir bend okumuş, asabiyetinden ateş kesilmişti; hemen arkasına binlerce insan toplayarak Azapkapısı çarşısına gitmiş, maymuncu dükkânlarını basmış, ne kadar maymun varsa yakalatıp biçare hayvanları oradaki ağaçlara astırarak idam ettirmişti. Halk ta pek haklı olarak bu mutaassıp hocaya «Maymunkeş» lâkabını takmıştı.

TIRNAVA CADILARI

Cadıya, gulyabaniye, hortlağa inananlar dünyanın her tarafında her zaman bulunur. Hüseyin Rahmi merhum bu korkunç mevzuu mizah edebiyatımıza mal etmişti. Zamanımızda da gazeteler perili, cinli evlerden, geceleyin taşlanan pencerelerden bahsederler, arası çok geçmez, bu cinlerle perilerin huy-

Eskikitaplarim.com

suz ve geçimsiz komşular ve bir takım külhanî serseriler olduğunu öğreniriz. Tarihimizde garip vak'alara ve pek tuhaf ve hattâ tüyler ürpertici batıl itikatlara rastlanır. Bakınız, Bulgaristanın Türk idaresinde bulunduğu zamanlarda Tırnava kadısı Ahmet Şükrü Efendi hükûmet merkezine gönderdiği resmî yazıda neler anlatıyor! Bu mektup Hicrî 19 Rebiülâhır 1249 (Milâdî 1833) tarihli olup devletin resmî gazetesi olan Takvim-i Vekâyiin 69 uncu nüshasında neşredilmiştir; bugünkü yazı dilimize çevirerek okuyalım:

«Tırnavada cadı türedi. Gün battıktan sonra evlere musallat olmağa başladı. Zahireye dair un, yağ, bal gibi şeyleri birbirine katar ve kâh içlerine toprak karıştırır... Yüklüklerde bulduğu yastık, yorgan, şilte ve bohçaları didikler, açar ve dağıtır... İnsanların üzerine taş, toprak, çanak ve çömlek atar... Hiç kimse bir şey göremez... Birkaç erkek ve kadının da üzerine saldırmış... Bunlar çağırıldı, soruldu: Üstümüze sanki bir manda çökmüş sandık, dediler... Bu yüzden iki mahalle halkı evlerini bırakıp başka tarafa kaçtılar... Kasaba halkı bunların cadı denilen habis ruhların eseri olduğunda ittifak etti... İslimye kasabasında cadıcılık ile tanınmış Nikola ismindeki adam Tırnavaya getirildi ve sekiz yüz kuruşa pazarlık edildi. Bu adamın elinde resimli bir tahta vardı, mezarlığa gider, tahtayı parmağının üzerinde çevirir, resmi hangi mezara bakarsa cadı o mezardaki ruhu habis imiş... Büyük bir kalabalık ile mezarlığa gidildi... Resimli tahtayı parmağında çevirmeğe başlayınca resim, sağlık-

Eskikitaplarim.com

larında yeniçeri ocağının kanlı zorbalarından olan Tetikoğlu Ali Alemdar ile Apti Alemdar denilen iki şakinin mezarlarına karşı durdu... Mezarlar açıldı... Cesetleri yarım misli büyümüş, kılları ve tırnakları da üçer, dörder parmak uzamış bulundu... Gözlerini kan bürümüş, gayet korkunç idi. Mezarlıktaki bütün kalabalık bunu gördü.. Bu adamlar, sağlıklarında her türlü fesadı irtikâp etmiş, ırza, namusa, mala tecavüz etmiş, adam öldürmüş, ocakları lâğvedildiği zaman her nasılsa yaşlarına riayet olunarak cellâda verilmemiş, ecelleriyle ölmüşlerdi... Sağlıklarında yaptıkları yetişmemiş gibi şimdi de halka ruhu habis olarak musallat olmuşlardı.. Cadıcı Nikola'nın tarifine göre bu gibi habis ruhları defetmek için cesetlerinin göbeğine birer ağaç kazık çakılır ve yürekleri kaynar su ile haşlanır imiş... Ali Alemdarla Apti Alemdarın cesetleri mezarlarından çıkarıldı... Göbeklerine birer ağaç kazık çakıldı ve yürekleri bir kazan kaynar su ile haşlandı, fakat hiç tesir etmedi. Cadıcı bu cesetleri yakmak lâzım, dedi. Bu hususta şer'an da izin verilebileceğinden ruhsat verildi... Ve iki yeniçerinin mezarlarından çıkarılan cesetleri mezarlıkta yakıldı ve çok şükür kasabamız da cadı şerrinden kurtuldu...»

KAŞIKÇI ELMASI

Dünyanın tanınmış elmaslarının birer tarihçesi, macerası vardır. Bu arada bazıları kanlı ve uğur-

Eskikitaplarim.com

suz olarak meşhurdurlar. Türk hazinesinde Kaşıkçı Elması diye anılan kıymetli taşın hikâyesini, on sekizinci asrın müverrihlerinden Raşit, şöylece naklediyor:

«1669 yılında İstanbulda Eğrikapı çöplüğünde dolaşan baldırıçıplak takımından bir adam bir yuvarlak taş bulur.. Bir yaymacı kaşıkçıya giderek üç tahta kaşığa değişir... Kaşıkçı götürür, bu taşı bir kuyumcuya on akçaya satar. Kuyumcu taşı arkadaşlarından birine gösterir; kıymetli bir elmas olduğu anlaşılınca beriki sus payı ister... Aralarında kavga çıkar... Mesele Kuyumcubaşıya akseder. Kuyumcubaşı kavgacıların eline birer kese akçe vererek taşı alır... Fakat bu sefer de vakayı Sadrazam Köprülüzade Fazıl Ahmet Paşa duyar, taşı kendisi için satın almağa hazırlanırken mesele Padişaha akseder. Dördüncü Mehmet, Bir Hattı Hümayun ile elması Sarayı Hümayuna getirtir ve Saray elmastraşına verilir. Eğrikapı çöplüğünde bulunan taş işlenince meydana 48 kratlık nadide bir elmas çıkar... Kuyumcubaşıya Kapıcıbaşılık rütbesiyle bir kese bahşiş ihsan olunur.

Kaşıkçı Elmasının Eğrikapı çöplüğüne nasıl düştüğü tarihin bir sırrı olarak kalmıştır.

MAAŞ YERİNE GEMİ ENKAZI

İmparatorluğun son devirlerinde, bilhassa İkinci Abdülhamit zamanında ve Meşrutiyette memur maaşları her ay muntazam olarak verilmezdi. Maaş

Eskikitaplarim.com

çıkması bir mesele, memurlar için âdeta bir bayramdı; memurların çoğu maaşlarını sarraflara faizle kırdırır, sıkıntı içinde yaşarlardı. En küçük bir kâtipten vezirine kadar sarrafa borcu olmıyan memur yok gibiydi; Devlet ricalinin hususî sarrafları vardı ki hepsi bilâistisna gayrimüslim; Rum, Ermeni ve Yahudi olan bu sarraflar muazzam servet ve malikâneler, kâşaneler sahibi olmuşlardır. Sultanların ve Şehzadelerin tahsisatı da memur maaşları gibiydi. Maaşların muntazam verilmesi Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti ile başlamış ve Cumhuriyet devrinde de, Atatürk'ün asîl bir direktifi ile, bir adım daha ileri gidilerek peşin maaş usulü tatbik edilmiştir, bu da muhakkak ki devlet idaresinde bir asaletin ifadesidir.

İkinci Abdülhamit zamanında, bir ara, iki büyük ve eski harp gemisi, üç anbarlı Mahmudiye gemisi ile bir askerî nakliye gemisi olan Taif vapuru kadro dışı edilmiş ve tersanede bozularak ahşap ve demir enkazı ayrılmıştı. Bahriye Nazırı Hasan Paşa da o devrin nüfuzlu simalarındandı, Maliye hazinesinde para olmadığı için bu iki geminin enkazını, bir müddet, bahriye erkân ve zabitanının çıkmıyan maaşlarına karşılık olarak kullanmıştı. Zamanımızın maaş bordroları yerine maaş kâğıtları kesilir, Nazır Hasan Paşa da bu kâğıtların altına meselâ: «Maaşına karşılık Taif vapurundan 500 okka enkaz verile» diye yazardı. Nazırdan bu emri koparanlar sevinçten âdeta uçarlardı; hemen enkazcılara koşarlar, maaş kâğıdını derhal paraya tahvil ettirirler, o adamlar da tersaneye gelerek topladıkları maaş kâ-

Eskikitaplarim.com

ğıtlarının tutarında Taif ve Mahmudiye enkazını kaldırırlardı! «Görüp İşittiklerim» ismindeki çok kıymetli eserinde bize bu hâtırayı nakleden Çankırılı Hacı Şeyhoğlu, Ahmet Kemal Bey, üç anbarlı Mahmudiye hakkında, belirsiz de olsa bir fikircik verecek bir fıkra naklediyor:

«Çocuklarım, 1897 - 1898 Yunan harbinde zırhlıların çıkışını Unkapanı köprüsünden seyrediyordum. Tesadüfen yanımda kısaca boylu, ak sakallı bir zat vardı. Bu zat, bir aralık kolumu çekerek ve Mes'udiye zırhlısını göstererek: «Aman kaçalım!... Şimdi gemi köprüye çarpacak!» dedi. Halbuki Mes'udiye zırhlısı henüz Ayvansaray önlerinde idi, beni çeken ihtiyar: «Hey gidi günler hey!..» dedi. «Biz, on dört kişi bir tarafta, on dört kişi diğer tarafta üç anbarlı Mahmudiyenin dümenini kullanırdık... Bunlar, dümeni parmakla idare olunur gemiyi kullanamıyorlar!..» dedi. Ve ihtiyarın dediği çıktı... Mes'udiye köprünün açılmış geçidini tutturamadı, köprüye gümbür gümbür bindirdi...»

TERSANE MANDALARI

Tersane havuzlarına gemi alınınca, havuzların suyu, makinelerle değil, gayet büyük bostan dolaplariyle boşaltılırdı; havuzların yanıbaşında bulunan bu dolaplara da «Havuz dolabı» adı verilirdi ve dolaplara mandalar koşulurdu. Dolaplara da kadimden beri Kürt neferler nezaret ederdi, bunlara «Mandacı», ağalarına da «Manda Ağası» denilirdi. Tür-

Eskikitaplarim.com

kiyede mükellefiyeti askerîyenin kabulünden çok sonraları dahi tersanede bu dolaplar ve mandalar kullanılmıştır. Vatandaşlara askerlik mükellefiyetinin kabulünden sonra, kur'ası tersaneye düşen efrattan bedel verecekler için, para bedeli yerine mandalı bedel kabul edilmişti; yâni askerliğini bahriyede yapacak olan bedelliler, kendi yerlerine havuz dolaplarına bir manda gönderirlerdi. Sahibinin yerine hizmet müddetini dolduran mandaların boynuzları yaldızlanır; terhis kâğıtları da sırmalı kordonlarla boynuzlarının arasına asılır, sahibine merasimle teslim edilir, kasabasında, köyünde de, davul zurnalı bir merasimle karşılanırdı...

ATEŞ İSTİDASI

Feryadı gökyüzünü tuttu denildiği gibi, görülen haksızlık ve zulümden bizzat padişaha şikâyet edebilmek için, huzura çıkamıyanlar son bir çareye başvurmuşlardı. Padişahın sahilsaraylardan birinde pencere önünde oturması gözlenir ve hemen bir kayık ile denize açılarak, içinde saman, talaş, hasır parçaları veya ziftli paçavralar bulunan bir kab baş üstüne konulup tutuşturulur; bu: «Padişahım, her taraftan gördüğüm haksızlık ve zulüm ile artık başımda ateş yanıyor. Son ümidim sendedir, sana sığınıyorum, fakat beni senin yanına sokmuyorlar!» demektir. Bunu gören padişah derhal şikâyetçiyi huzuruna getirtir, derdini dinleyerek icabeden emirleri verir. Ateş istidasının en parlak ör-

Eskikitaplarim.com

neği, Naima Tarihinin dördüncü cildinde 1648 yılı (H. 1058) vak'aları arasında kayıtlıdır ve Sultan İbrahim saltanatının son günlerine rastlar:

Yedi tane İngiliz tüccar kalyonu, Galata önünde derya ortasında ak bayraklar çekip bütün müretteb atı güverte üzerine dizilir, başlarında birer bakraç zift yakıp bağrışmağa başlarlar. Derhal saraydan adam gönderilip dertlerinin ne olduğu sorulur. Meğer getirdikleri maldan evvelâ ticaret muahedesiyle tesbit edilen yüzde üç yerine yüzde altı gümrük resmi alınmış. Sonra satın alınan takriben 15.000 kuruşluk mallarının bedeli ödenmediği gibi, gemi kaptanlarına limanı derhal terketmeleri de emrolunmuş... «Bu mezalim üzerimizden ref buyurulsun, yahut sefinelerimizle umumen ateşlere yanarız demek isterlermiş». Bunu öğrenen Sultan İbrahim, hemen Çavuşbaşı Ağayı Sadrâzam Hezarpâre Ahmet Paşaya göndererek İngilizlere yapılan haksızlığı tamir ettirmiş.

YALIYA ÇIKMA NİZAMI

Tanzimat devrine kadar, devlet erkânı ve ricalı ve İstanbul âyanı ve kibarı, yazın, kendi mülkü olan veya kira ile tuttukları yalılara canlarının istediği zaman taşınamazlar ve mevsim sonu, keza canlarının istediği zaman şehirdeki konaklarına dönemezlerdi. Hükûmet, herkesin, o yazı, Boğaziçinin hangi köyünde veya Halicin hangi tarafında oturacağını evvelden öğrenir, o yılın havalarına göre, nihayet bir gün yalılara göç müsaadesi çıkardı. Şehre

Eskikitaplarim.com

dönüşte de aynı usül tatbik edilirdi. Bu izinler çıkmadan hiç kimse yerinden kıpırdayamazdı. Her yıl sayfiye mevsimi için, Payitahtın sahillerini muhafazaya memur Bostancıbaşı Ağa tarafından Haliç ve Boğaziçi sahillerinin bir defteri tanzim edilirdi. «Bostancıbaşı defteri» denilen bu defterlerin sahifeleri altın yaldızdan çizgilerle dama tahtası gibi kutu kutu bölünmüştü; liman ağzında Yalı köşkünden Eyyubun ötesinde Bahariyeye; karşı tarafta Karaağaçtan Rumeli kavağına; Anadolu yakasında da Anadolu kavağından Haydarpaşaya kadar yalı, ev, dükkân, kayıkhane, cami, mescit, iskele, bahçe, arsa ve ilh... ne varsa, sırası ile her birine bir kare tahsis edilmiş, meskenlerin sahipleri, kirada ise sahipleriyle beraber kiracıları yazılırdı; örnek olarak, Üçüncü Selim zamanında Hicrî 1206 yılında tanzim edilmiş Bostancıbaşı defterinden birkaç satır okuyalım:

«Beykoz iskelesi, yanında Mustafanın hanesi, yanında Hacı oğlu Ahmedin yalısı ve arsası, yanında Lâz Hüseyinin yalısı, yanında sabık İstanbul Kadısı Hamamî Zade Efendinin yalısı, yanında Merhaba Zade oğlunun yalısı, yanında Odabaşı Zade oğlunun yalısı, yanında İmamzade Emîn Efendi kullarının yalısı, yanında kireççi taifesinin odaları ve fırınları, yanında Sultaniye bahçesi ve Bostancılar ocağı, yanında Beyşehirli Yahya Bey kullarının yalısı, yanında İsmail Ağa kullarının köşkü ve kayıkhanesi, yanında İncir karyesi camii şerifi, yanında iskele...»

Padişahlar, yazın saltanat kayığı ile deniz tenez-

Eskikitaplarim.com

zühüne çıktıklarında dümende Bostancıbaşı dururdu; Hünkâr merak edip şu yalı kimin diye sordu mu, Bostancıbaşı önündeki defterden: «Falan kulunuzun yalısı, kiracısı filân kulunuz» diye okuyuverirdi. Yahut Padişah defteri önünde bulundurur, merak ettiği yeri kendisi okuyup öğrenirdi.

Tanzimattan sonra yalılara çıkmak için bu izin külfeti kalktı, fakat Meşrutiyete kadar bazı kayıtlar, şartlar devam etti. Meselâ Abdülâziz zamanında, yazın Kadıköyünde oturan Şeyhülislâm Turşucu Zade Ahmet Muhtar Efendi, kendi kayığını beklemeyip halk arasında vapura binip Kadıköyüne geçtiği ve bu suretle «Yüksek makamının şerefini koruyamadığı» için azledilmişti.

ATA BİNME YASAĞI

Tanzimattan evvelki devirde, İstanbulda Padişahtan başka ancak üç kişi, eğer ata tercih ederlerse arabaya binmek hakkına sahip idiler. Bu üç kişi de İlmîye sınıfının en yüksek simaları olan Şeyhülislâm, Rumeli Kazaskeri ve Anadolu Kazaskeri Efendiler idi. Vezirler, devlet ricali ve zata mahsus bahşolunan bir imtiyaz ile akalliyet âyan ve eşrafı ancak ata binebilirlerdi. Onyedinci asrın ilk yıllarına kadar ricalden sayılmayan memurin, serveti ne olursa olsun halk, büyük şehir içinde ata da binemezdi. Fıkra edebiyat tarihine geçmiştir.

Dinî edebiyatımızın Süleyman Çelebinin Mevlûdî Şerifi gibi, hem şairâne hem âşıkâne en yüksek eserlerinden «Hilyei Peygamberî»yi yazmış olan Hâ-

Eskikitaplarim.com

kanî Mehmed Bey, bu şâheserini bitirdiği 1598 (H. 1007) yılında yetmişini aşmış bulunuyordu. Vazifesi Babıâlî Kaleminde idi, konağı da Edirnekapı civarında idi. Eseri, saraydan en aşağı halk tabakasına varınca fevkalâde bir heyecan ile karşılandı ve şaire, sadaret makamı tarafından ne türlü bir mükâfata mazhar olmak arzusunda bulunduğu soruldu. Şair: «Artık ihtiyar oldum, her gün Edirnekapısına kadar yaya gidip gelmeğe kudretim kalmadı, müsaade buyurulursa hayvan ile gidip gelsem» cevabını verdi. Halbuki Hâkanî Mehmet Beyin rütbesinde bir memurun ata binmesi yasaktı, şairin hatırı için devlet nizamını bozmadılar, hükûmet Babıâli civarında bir ev alıp şaire hediye etmeyi tercih etti ve arzusunu bu yoldan yerine getirdi. Fakat bir müddet sonra, Müslümanlar hakkındaki şehir içinde ata binme yasağı kaldırıldı.

Onyedinci asır ortalarında, bir sinir hastası olan Sultan İbrahim de İstanbul şehrinin içinde arabayı yasak etmişti. Bir gün bir üfürükçü hocaya okunmağa giderken yolda bir arabaya rastladı; fevkalâde sinirlendi ve bu basit zabıta vak'asından Sadrâzamı mesul tuttu; Sadrâzam Salih Paşayı, ki, değerli, namuslu bir vezirdi, gittiği üfürükçünün evine çağırttı ve gözünün önünde bir kuyu ipi ile boğdurttu.

ESKİ ZAMAN AŞÇILARI

Dükkânlarının iç manzarasının nasıl olduğu, ne tarzda döşenip dayandığı, hizmet âdâbının ne oldu-

Eskikitaplarim.com

ğu katiyetle tesbit edilemiyen en eski aşçı dükkânlarından keyif ve insafa kalmış porsiyon usulü yerine uzunluk, ağırlık, sayı ve lokma hesabı ile yemek verildiğini muhtelif devirlere ait narh defterlerinden öğreniyoruz. Bugün bize tuhaf gelir ama, meselâ Sultan İbrahim zamanında 1640 (Hicrî 1050) yılında tanzim edilmiş narh defterine göre, o devirde şiş kebabı arşın üzerinden; yahni, kuşbaşı kebap, pilâv tartı ile ve lâhna dolması sayı ile satılmaktadır, işte defterin aşçılara ait olan bendi:

Koyun yahnisi (okkası)	18	akçe
Sığır yahnisi (okkası)	9	»
Halis koyun etinden kâfte (on dirhemi)	1	»
Lâhna sarması (20 tanesi)	1	»
Ciğer kebabı (40 büyük lokması) . .	1	»
Pirinç pilâvı (100 dirhemi)	1	»
Şiş kebabı yarım ziralık (bir şiş dolusu)	1	»

SİLÂHLANMA VE SİLÂH YASAĞI

Türklerde silâh taşımak yiğitliğin şânından sayıldığı için asırlar boyunca, uygunsuz takımı tarafından taşınmış dahi olsa, bir silâh yasağı düşünülmemişti. İlk mühim silâh yasağı, ondokuzuncu asır başında, İkinci Mahmut zamanında bu Padişahın has mutemedi Hâlet Efendinin ikbal devrinde konmuştur.

Hâlet Efendinin kötü siyaseti, devletin başına

Eskikitaplarim.com

Mora ihtilâlini dolamıştı 1820 (Hicrî 1236) yılında, İstanbul Rumlarının ayaklanarak Müslümanları katliâm edeceği rivayeti çıktı, hükûmet büyük bir tedbirsizliğe düşerek, silâh taşıyagelenlerden maada bütün İstanbul Müslümanlarının silâhlanmasını emretti. Bu emir, büyük şehir halkını bir taraftan tüysüz oğlancıklara varınca silâhlanan İstanbul halkının ipsiz sapsız uygunsuz takımı türlü rezalet ve kepazeliğe fırsat buldu. O devri yaşamış olanlardan Şâni Zate Ataullah Efendi, meşhur tarihinde manzarayı «Ahvali Âsitâne» başlığı altında şöyle tasvir ediyor:

«Ötedenberi garip hallerile tanınmış İstanbullular, bu sefer de, silâhını bir nevi süs ve ziynet ve çocuk oyuncağı haline getirdiler Gece ve gündüz, mahalle aralarında, sokaklarda, iskelelerde, cami avlularında, hasılı her yerde ve boş yere, kestane fişeği gibi tüfek ve tabanca atmağa başladılar; İstanbul silâh seslerile inleyip durdu ve silâh sesinden, bir kaza kurşununa kurban olurum korkusundan kendileri de serseme dönüp perişan oldular. Kaza kurşunu ile kimi anasını, kimi arkadaşını, zevce veya hemşiresini öldürdü; bu vesile ile huzla güruhu ise kasdî menfaatle kan döktüler. Bazı eşkiya sarraf evlerinin kapılarını kırıp girdiler; böyle tecavüzlere uğrayanlar malını canına feda edip şikâyette bulunamazlardı; Unkapanı tüccarından Hacı Halil Ağanın bir çuval içinde ve hammal sırtında sarrafına gönderdiği yedi bin beş yüz kuruşu Asmaaltında silâhlı hammallar tarafından çevrilip yağma edildi. Bir kısmı da dükkânlara girip: «Sefere gideriz» diye pabuç, çizme, elbise ve eşya gasbedip: «Be-

Eskikitaplarim.com

zirgân hakkını helâl eyle!.» diye ellerini kollarını sallıyarak çıkıp giderlerdi; dükkân sahiplerinden ağzını açanlar hemen katlolunurdu. İş bu hale dökülünce, ilk emrin tamamen aksi, bir silâh taşıma yasağı çıkamıyacağından, sokaklarda, evlerde silâh atılması yasak edildi. Uygunsuz takımının, soyguncu makulesinin takibi için de Yeniçeri Ağasına emir verildi.

Silâh heveslilerinin uçarı takımının bu devirdeki kıyafetleri de pek tuhaftı, bu kopuk ve külhanî kıyafetlerinin en makbulü de Cezayir kesimi gemici esvabı idi:

Ayakta ökçeli basık kırmızı sahtiyandan yemeni... Ayaklar ve baldırlar çıplak... Beyaz kısa düz çağşırı; belde kırmızı şal kuşak, sırtta beyaz dimi mintan... Göğüs bağır açık... Eğer varsa göğüs perçimleri görünecek... Başta Cezayir işi kırmızı keçe külâh, üstünde oyalı grep... Silâh olarak mümkünse çifter çifter yatağan, hançer, tabanca... Sağ omuzdan aşırtma atılmış kılıç... Gümüş ve altın saplı kamçı... Kız saçından yahut hayvan perçeminden örülmüş altın ve gümüş halkalı köstek...

Bazı gençler de, bilâkis, gayet geniş ağlı çağşır giyerler, sünnet çocukları gibi, çağşırlarının ağını tutarak yürürler; akıl ve iz'an sahipleri ise, bu hallere sadece acı acı gülerler idi.»

VEBA SALGINI

Tarih kaynaklarımızda devir devir büyük veba salgınları kayıtlıdır; bunların en müthişi 1812 (Hic-

Eskikitaplarim.com

rî 1227) de olmuştur.

Hastalık büyük şehirde o kadar korkunç bir hal almıştı ki, Padişahın emri ile sur kapılarına konulan gizli memurlar, bir günde, her kapıdan 50-60 ile 300 arasında cenaze çıktığını tesbit etmişlerdi, şehir içinde gömülenler hariçti. Zamanın gümrük emini tarafından tanzim edilen bir ilmühabere göre, bir buçuk ay içinde İstanbulda her gün 850-900 kişi ölmüş, ramazanda ise ölü sayısı 1200'e kadar çıkmıştı. Hastalığın en şiddetli hüküm sürdüğü semtler, bilhassa ayak takımının, bekâr taifesinin kalabalık olduğu Tahtakale, Yemişden Bahçekapıya kadar olan sahil parçası, Galata ve Üsküdar'dı, buralardaki bekâr odaları birer veba yuvası halindeydi. Aslında, aynı zamanda birer fisküfücur ve haşarat yatağı da olduğundan, hükûmet ilk tedbir olarak bu bekâr odalarının yıktırılmasını emretti, odalar bir gün içinde yıkıldı, bu işe memur olanlar, tüyler ürpertici manzaralarla karşılaştılar: Ölenlerin çoğu, ayakdaşları tarafından sokaklarda yıkanıp birer tahta parçası üzerine konularak götürülüyordu, yıkılan odalarda, unutulmuş, kokuşmuş yüzlerce ölü bulundu, bunların arasında da bir çok uygunsuz gençler, fahişeler, bu fahişelerin beşikte çocukları görüldü. Bahçekapısında bir sokak vardı ki, büyük şehrin has mânada bir batakhanesi idi ve halk ağzında «Melek girmez sokağı» denilirdi ki, bu müthiş vebadan sonra devrin Padişahı İkinci Mahmut bu sokakta bir cami yaptırmış, adını «Hidayet Camii» koymuştu.

Salgın sırasında Padişah, Beşiktaş sarayında

Eskikitaplarim.com

bulunuyordu, ikindi namazlarına Ayasofyaya gelirdi; Padişahlar kadın cenazesinde namaza durmazlardı, «hastalığın def'ine sebeptir» diye rica olundu, Sultan Mahmut üç dört defa Ayasofyada cenaze namazı kıldı ki bir seferinde 19 erkek, 8 kadın ve 11 kız ve oğlancık olmak üzere 38 cenazenin namazı kılınmıştı. Yakınlarından bazı kimselerin tavsiyesi ile, hastalığın def'i için, Sultan Mahmut, yatsı namazından sonra minarelerden yüksek sesle «Sûrei Ahkaf» okunmasını emretmişti; bunun üzerine halk dehşet içinde kaldı. Ramazan bayramında ise, bayramlaşmak münasebetiyle halkın birbiriyle ihtilâtı arttığından, hastalık tüyler ürpertici bir hal aldı, bayram ertesi günlük ölüm vak'aları 3000'e kadar çıktı; ulemâdan bir kısmı, padişaha müracaat ederek: «Sûrei Ahkaf Âd kavminin helâk olacağını haber verir, böyle günlerde okunması gazabı ilâhiyi mucibdir» dediler, emir geri alındı, hattâ geri alınmakla da kalınmıyarak, evlerde dahi Kur'an okunurken bu sûrenin okunmaması emredildi.

Yine bu 1227 Ramazanında geceleri bekçilerin davul çalması, mâni ve türkü okuması, kahvehanelerde tavla, dama ve satranç vesair oyunlar oynanması, meddahların hikâye nakletmesi yasak edilmişti.

YENİÇERİ REZALET VE ZORBALIKLARI

Yeniçeri ocağının zaptı bozulup da hemen bütün İstanbul esnafı ve bu arada büyük şehrin baldırı çıplak haşeratı ocağa kaydedildikten sonra, şeh-

Eskikitaplarim.com

rin asayiş ve inzibatından mes'ul yeniçeriler, türlü rezalet, şenaat, ırz ve namus tecavüzleriyle, hattâ şekavetle İstanbulun altım üstüne getirdiler ki yerinde tâbiri ile bu azgınlıklarının en taşkın devri de, Üçüncü Selim, Dördüncü Mustafa ve İkinci Mahmudun zamanı oldu ve ocaklarının kanlı bir şehir muharebesiyle yıkıldığı, imha edildiği güne kadar devam etti. Bugünkü polis karakolları, içinde türlü kepazeliğin göz göre göre yapıldığı yerler halini alınca, halkın, Allahtan başka sığınacak yeri kalmadı. Bu müthiş devirde, birkaç ay kadar, Alemdar Mustafa Paşa «Kırcalı askeri» denilen Rumeli âyanlarının milisleriyle şehre hâkim olup yeniçerilerin gözünü yıldırmış, rezaletleri ayyuka çıkmış bâzı yeniçeri eşkiyasını amansızca tepelemiş, «Sekban» adiyle yeni bir asker ocağı kurmuş, fakat, kendi gaflet ve gururu yüzünden yeniçerilerin ânî bir baskınına uğrıyarak ateşe verilen Babıâlide intihara mecbur olmuş, meydan gene yeniçerilere kalmıştı.

Yeniçeri kollukları:

Eskiden, bir kolluk önünden ulemâdan, vüzerâdan biri, veya semtin sevilmiş, sayılmış bir siması geçince, kolluk çorbacısı veya neferleri, eğer kapının önünde iseler, ayağa kalkıp hürmetle selâm verirlerdi. Bahsettiğimiz tuğyan devrinde ise, kolluk önünde iskemleler atıp oturan veya hasırlar serip üstüne lâübaliyâne uzanıp yatan yeniçeriler, sabahtan akşama kadar tambura çalarlar, mâni ve destanlar okurlar, gelip geçene ayağa kalkıp selâm ver-

Eskikitaplarim.com

mek şöyle dursun, bilâkis alay ederlerdi. Hattâ, akşam karanlığında ve geceleyin kolluk önünden geçmek gafletini gösteren erbabı namusu: «Senden şüphelendik, buralarda ne dolaşırsın, üstünü arıyacağız!» diye cebren ve kahren içeri alıp, saat ve kese ve çubuk gibi kıymetli eşyası varsa alırlardı: soyulan biçare, bunu halâsının fidyesi bilip ağzını açmadan giderdi. Kendi mıntakaları içinde oturan Müslim ve gayrimüslim tüccarlar ise kolluk haracına bağlanmışlardı. Elinden kan çıkan, doğruca kolluğa iltica eder, onlar da: «Bu delikanlı yoldaşımızdır, maktulün diyetini ortamızın vakıf akçesinden veririz» derler, maktul tarafını da, kabul etmem diyemiyeceği için, birkaç yüz kuruşla dâvalarından vazgeçirtirler, himaye ettikleri katili ise, kudreti ölçüsünde soyarlardı. Paskalya ve saire yortu günlerinde, zengin Hıristiyanların yolunu çevirip izzet ve ikram ile kolluğa alırlar, rakı ve şarap ikram ederler, kendileri de Hazreti İsa aşkına kadeh devirirler ve arkasından bezirgânın önüne bahşiş tabağını dayarlardı.

Balta asmak ve zorba dövüşleri:

Yeniçeri zorbaları, İstanbul limanına gelen bütün mal ve erzak gemilerinin komisyonculuğunu, bıçaklarının kuvvetiyle inhisarları altına almışlardı. Limana bir gemi geldi mi, açıkta demir attı ise sandalla gidip, bir iskeleye palamar verdi ise hemen gemiye atlayıp, kahvehane kapılarına konulanların eşi, mensup olduğu ortanın nişanını ve kendi adını

Eskikitaplarim.com

taşıyan bir levhayı geminin burnuna asardı. Geminin yükü ne olursa olsun, mal ve erzakın sahibi ve geminin kaptanı, tahliye ve satış işine karışamazdı, bu işi, kendi avanesiyle o zorba yapar ve tutar parasından dilediği arslan payını alırdı, kimse ağız açamazdı; gemilere asılan bu zorba nişanlarına «balta» denilirdi ki, bugün bile halk ağzında musallât olma yerine kullanılan «balta olmak» tabiri buradan kalmıştır. Geminin yükü tamamı çekecek kadarsa, bıçağına ve avenesine güvenen bir başka zorba, evvelce takılan baltayı indirir, yerine kendi nişanını asar ve derhal oracıkta, kanlı bir kavga başlardı. Bir tarafın öbür tarafı sındırmasına «bıçak altından geçirme» denilirdi. Bazan da sırf külhanbeylik, itlik güdülerek, zorbalar arasında, bilhassa Galatada Hendek içinde, günü, saati ve şahitleri de tesbit edilmek suretiyle yatağanlar, palalarla, frenklerin düellosu gibi, yeke yek dövüşülürdü; bu dövüşlerin çoğu ölümle neticelenir, eğer taraftarlar kendilerini tutamıyarak ortaya atılırlarsa hakikî bir küçük muharebe olurdu.

Zorba küfeleri:

İstanbulun yaş sebze ve meyve ticaretine musallat olmuş zorbalar, işi daha ileri götürmüşler, kendilerinin nişan ve işaretlerini taşıyan hususî küfeler yaptırmışlardı; bunları, büyük şehre sebze ve meyve sevkeden Marmara iskelelerinden peyledikleri yerlere gönderirlerdi; bostan ve bahçe sahipleri, mallarını bu küfelere yüklemiye ve yeniçeri zorba-

Eskikitaplarim.com

sının göndereceği para ile kanaate mecbur idiler. Hattâ bir seferinde, bir yeniçeri zorbası, Karamürselli bahçıvanlara pusula göndererek: Mal şu kadar noksan çıktı, bu kadarı çürük çıktı, hamaliye ve kantariye masrafları şu tuttu, sair resimler ve küfelerimizin kirası bu kadar, bana daha şu kadar borcunuz vardır, diye yazmış, bahçıvanlar da, bu pusulayı ibret olmak üzere, Karamürselde kahvehanenin duvarına asmışlardı.

Tahmis zorbaları:

O zamanlar, kahve, değirmende çekilmez, kavrulduktan sonra Tahmisteki büyük mîri dibeklerde dövülürdü; saf kahveye nohut ve buna benzer şeyler katmamaları için, dibekçilerin başında her gün, ihtiyar yeniçeri ustalarından dört kişi bulunurdu. Tahmis dibeklerinde eşhasa ve kahvecilere ait her gün en az iki bin okka kahve dövülürdü; bu yeniçeri ustaları, ellerinde saf kahve ile gelenleri: «Var dolaş, falan zaman gel!» diye dibek başından zorla uzaklaştırırlar ve sonra getirilen saf kahveye yarı yarıya nohut katarlar, aradaki farkın kârını dibekçilerle paylaşırlardı.

Semer devirmek:

Yeniçeriler arasında, bir yoldaşın mensup olduğu bir ortayı bırakıp başka bir ortaya geçmesine semer devirmek denilirdi. Bu hal terkedilen orta yoldaşlarına karşı en ağır hakaret sayılır, semer de-

Eskikitaplarim.com

viren yeniçeri muhakkak öldürülür ve bu yüzden iki yeniçeri ortası arasında kanlı boğuşmalar olurdu. Meselâ Galata yeniçerilerinden 25 inci orta yoldaşlarından biri 1810 da, gene Galata'nın muhafazasına memur 71 inci ortaya semer devirdiğinden Galata derhal karıştı, iki taraf mağaza, dükkân ve depoların kepenklerini kırarak şarap, su ve yağ varillerinden, fıçılardan, dolu erzak çuvallarından sokaklarda siperler yaptılar. Karşıdan silâh seslerini duyan İstanbul yeniçerileri de, taraftar bulundukları bu iki ortadan birine yardım için kayıklarla Galataya geçti; muharebe iki gün sürdü.

Kızıl bayram ve tulumbacılar:

O devirlerde sık sık çıkan yangınlardan birçoğunun da ocaklı eşkiya tarafından konulan kundaklarla çıktığı söylenir; zira her büyük yangın, bu gibi haşarılar ve haytalar için bir yağma vesilesi olurdu, bundan ötürü yangına kızıl bayram derlerdi. Yeniçeri tulumbacılarına gelince, yangınlarda, yalnız kendilerine fazla para ve bahşiş vaadeden zengin kimselerin konaklarını koruyarak ateşin yayılmasını önlemiye çalışmazlar, ateşten gayet uzak bir yeri beklerler de, göz göre göre ateş tehdidi altında bulunan bir fakirin çatısına hortum tutmazlardı.

Hamamlar ve külhanbeyleri:

Bilhassa Fındıklı hamamı, Tophanede Kılıçalipaşa hamamı, Galatada Buğuluca hamamı, Çeşme-

Eskikitaplarim.com

meydanında Sokullu Mehmet Paşanın yeşil direkli hamamı, Kasımpaşa büyük hamamı, Unkapanında Azepler hamamı, Hacıkadm hamamı, Küçükpazar hamamı, Tahtakalede Rüstempaşa hamamı, Bahçekapıda Sultan hamamı, Yenicamide Haseki hamamı, Yıldız hamamı, Hocapaşa hamamı, Küçükağa hamamı, Şengül hamamı, Kadırga hamamı, Gedikpaşa hamamı, Çemberlitaş Valde hamamı, Aksaray hamamı gibi çarşı ve pazar ortasındaki hamamlara kendini bilenler girmezdi. Gaflet edip girenler ya bednam olurlar, ya da başlarına bir belâ gelmeden çıkamazlardı; en hafiften kesesi ve saati muhakkak alınır, şikâyete kalksa dayak yerdi. Bazılarının da şalı, çizmesi alınır; adamcağız aranacak olsa: «Geldiğinde şalın yoktu ve yalın ayaktın!» cevabını alırdı. Geceleri de, bu hamamların içi ve camekân odaları, bekâr uşakları tarafından iskân edilir, türlü sebeple, sık sık kanlı vak'alar çıkardı. Bu hamam zorbalarıdır ki, İstanbulda ilk defa «külhanbeyi» ünvanını almışlardır ve ilk külhanbeyleri de Gedikpaşa hamamının bekâr odalarından çıkmışlardır

CELLÂTLAR VE İDAM CEZALARI

Her devletin tarihinde olduğu gibi, Osmanlı İmparatorluğu tarihinde de on binlerce suçlu veya masum insan, cellât pençesinde can vermiştir; kimi, işlediği cinayetin veya devlete ihanetinin cezasını görmüş, kimi bir entrikanın, bir iftiranın, bir kinin kurbanı olmuş, kimi de kurunun yanı sıra yanmış-

Eskikitaplarim.com

tır; kimi bir kement veya satırla bir anda yok edilmiş, kimi işkenceler altında inim inim inletilerek öldürülmüştür.

Osmanlı devletinin resmî cellât teşkilâtı, bir cellâtbaşının idaresinde, sayıları devir devir değişen müteaddit cellâtlardan mürekkepti ki hepsi de aslen Kıpti idi: cellâtbaşı ile cellâtlar bostancıbaşı ağanın emrinde idi; idam hükmü bostancıbaşıya verilir, o da, yerine göre bazan bizzat nezaret ederek hükmü yerine getirtirdi; eğer öldürülecek mühim bir şahıs ise idamda bostancıbaşı muhakkak bulunur, hükmü de cellâtbaşı, maharetine en çok güvendiği bir veya iki cellât ile infaz ederdi ki bunlara da «cellât yamağı» denilirdi. Bostancıbaşı ağa, sarayın en büyük zabitlerinden biri olup başlıca vazifeleri, emrindeki bostancı neferleriyle sarayın ve padişahın şahsının muhafazası ile İstanbulun, Boğaziçi ile beraber bütün sahillerinin ve limanın emniyet ve inzibatına bakmaktı.

Siyasî mahkûmlar, yağlı kement ile boğulurdu; bazan, idamdan sonra başı, «şifre» denilen gayet keskin hususî bir ustura ile gövdesinden ayrılır, ya bir «ibret taşı»nın üstüne konulur, ya da sarayın şehre açılan büyük kapısının, «babı hümayun»un önüne atılırdı. Sabıkalı hırsızlar, bilhassa gece hırsızları, şehrin tensibedilen bir yerinde, umumiyetle suçun işlendiği semtte, hattâ bazan girdiği evin veya dükkânın, hanın kapısında asılırdı; katiller umumiyetle işkence ile öldürülürdü. Askerlerin, yani sipahi veya yeniçerilerin, başları kesilir, cesetleri, ayaklarına taş bağlanarak denize atılırdı. Bazan da;

Eskikitaplarim.com

mahkûma gizli malını söyletmek için, idamdan evvel herhangi bir suretle cellâtlar eliyle işkence tatbik olunurdu.

İdam edilecek kimseler, ferman çıkıncaya kadar bostancıbaşı tarafından tevkif olunurdu, buna «bostancıbaşı hapsine verilmek» denilirdi. Bostancıbaşı hapsinden sağ kurtulanlar pek azdır. Meselâ Sadrâzam Rauf Paşa gibi ki, İkinci Mahmut: «O genç ve güzel başa kallavî pek güzel yakışıyor, kıyamam» diye idam fermanını vermemişti.

İşkence ile idamın üç korkunç şekli vardı: Çengel, çarmıh, kazık... Çengel, İstanbulda, Eminönünde idi; kalın kalaslardan yapılmış kale burcu gibi bir şeydi, bir adam boyundan yüksek yerine, muhtelif büyüklükte ve uzunlukta, başları yukarıya doğru kıvrık ve sivri, keskin, bir tarak şeklinde bir sıra, kasap dükkânlarında olduğu gibi, çengeller konuştu. Mahkûm ana doğması soyulur, elleri ayakları bağlanıp makaralı iplerle yukarı çekilir ve sonra birden bu müthiş çengellerin üzerine bırakılırdı; vücuduna saplanan çengeller bazan derhal öldürürdü, ekseriya da ölüm, müthiş acılarla uzun sürerdi. Çengel cezasına eşkiya, bilhassa korsanlar çarptırılırdı. Kaptan paşalar donanma ile Akdenizden dönerlerken hemen daima bir miktar korsan tutup getirirlerdi. Bunlardan bir kısmını kadırgaların direklerine astırır, limana pürdehşet girer, bir kısmını da çengele saklardı. Çarmıh cezası da eşkiyaya ve bilhassa casuslara tatbik edilirdi, mahkûm gene ana doğması çırılçıplak soyulur, kolları ve bacakları açık, yüzükoyun bir çarmıh üstüne sımsıkı bağla-

Eskikitaplarim.com

nır, omuz başları ve butlarının kaba etleri bıçak ile oyularak buralara gayet iri yağ mumları dikilir ve yakılır, çarmıh, üzerindeki mahkûm ile beraber bir devenin üstüne konularak şehirde dolaştırılır, teşhir edilirdi; mahkûmun canı pek olup ölmezse, akşam üstü asılırdı. Onyedinci asır ortasında âsi Abaza Mehmet Paşanın İstanbulda tutulan casusları böyle idam edilmişlerdi. Kazık da, müthiş acılarla muhakkak öldüren bir ceza idi: Mahkûm keza çırçıplak soyulur, elleri ve ayakları bağlanır, bilek kalınlığında gayet sert ağaçtan yapılmış bir yağlı kazığa çakılarak oturtulur, ekseriya da omuzlarına, çarmıhta olduğu gibi bir çift yağ mumu dikilir, gezdirilerek teşhir edilirdi. Bu da şakilere ve korsanlara tatbik edilen cezalardandı.

Onaltıncı asır sonlarında, bostancıbaşılardan Ferhat Ağa, bir defaya mahsus olarak bir de «top» cezası icad etmişti: Suçlu, genç bir yeniçeri idi, bir imamın nikâhlı genç karısını kandırıp kaçırmış, kadının saçlarını keserek oğlan kıyafetine sokmuş, pervasızca bir müddet yanı sıra gezdirmişti. Üsküdarda yakalandı. Tophaneye götürüldü. Ferhat Ağa, zengeli, çarmıhı, kazığı az gördü, delikanlıyı çırılçıplak soydurttu, bilek, dirsek, diz ve ayak mafsallarını demir çekiçlerle kırdırıp zavallıyı yağlı paçavralara sararak bir havan topunun namlusuna güllegibi tıktırttı, sonra topu ateşleterek havaya fırlattı, paramparça etti.

Mahkûmları söyletmek için cellâtlar tarafından tatbik edilen işkencelere gelince, başlıcaları şunlar-

Eskikitaplarim.com

dı: Ustura ile diri diri deri yüzmek, saçları kesilen başa ateşte kızıl hale getirilmiş demir tas giydirmek cımbızla sinirleri çekmek, bir uzvun içine sonda gibi burgu sokmak, kaynar sudan soğuk suya ve soğuk sudan kaynar suya sokup çıkartmak, çekiçle kol ve bacak, el ve ayak kemiklerini kırmak... İdamından evvel kendisine bu korkunç işkenceler tatbik edilmiş devlet adamları, Onyedinci asır defterdarlarından Yahnikapan Abdülkerim Paşa ile Sadrâzam Melek Ahmet Paşa'nın kethüdası (yani dahiliye nazırı) Gadde kethüdadır.

Usulen, bir devlet adamı idama mahkûm olunca, ferman, kendisine bostancıbaşı tarafından eteği öpülerek hürmet gösterilir ve teselli yollu sözler söylenir ve aptes alıp iki rekât namaz kılmasına müsaade olunurdu; bu tebliğ ekseriya da metanetle karşılanırdı. Meselâ Viyana bozgunundan sonra, Belgradda idam edilen Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, namazından sonra «vücudum toprağa düşsün» diyerek odanın kilimlerini toplatmış, uzun sakalını kendi eliyle kaldırarak cellâdın kemendi geçirmesi-en yardım etmiş ve cellâda «sanatını maharetle yap!..» demişti. Gene Onyedinci asır vezirlerinden Hezarpâre Ahmet Paşa ise, cellâdı karşısında görünce, «vay kâfir kahpe oğlu!..» diye bağırmış, mukavemet göstermiş, bir ahıra sürüklenerek götürülmüş, cellât, paşanın başındaki kavuğu alıp kendi başına, kendi başındaki kirli külâhı da paşanın başına koyduktan sonra onu bir yumrukta çökertip boynuna yağlı kemendi atmıştı.

Taşrada, cellât gönderilip idam edilen siyasî

Eskikitaplarim.com

mahkûmların, hükmün infazından sonra hemen daima başı, yolda bozulmaması için bal doldurulmuş bir kıl torba içinde cellât tarafından İstanbula getirilir ve payitahtta yıkandıktan sonra teşhir ve defnedilirdi.

Bir de cellâtsız idam cezası vardı ki, «recim = taşa tutma» denilirdi. İslâm şeriatına göre bir Hıristiyanla münasebette bulunduğu katiyetle tesbit edilen Müslüman kadınlarının bu cezaya çarptırılmaları gerekirdi ki, bütün imparatorluk tarihi boyunca, yalnız tek bir kadın, bu suçla suçlanarak, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa sadâretinde Sultanahmette, yılanlı sütun yanında recmedilmişti. Cellâtlar, kadını, kolları içerde olarak göğsüne kadar toprağa gömer, sonra halk tarafından taş yağmuruna tutularak linç edilirdi ki, eski müverrihlerimiz, linç karşılığı «keşkeş etme» tâbirini kullanmışlardır.

Osmanlı tarihinde en namlı cellâtlar, Onyedinci Asırda Kara Ali, onun yamağı Hammal Ali ve Kara Aliden sonra başcellât olan Süleymandır. Evliya Çelebi, Kara Ali'nin portresini şöyle çiziyor: «Bu kolun üstadı kâmili Kara Alidir ki bazularını sıvayıp tigi âteştâbını kemerine bendedüp, sair işkence edecek âletlerini kemerine asıp, el ve ayak kıracak baltaları iki yanına takıştırıp, sair yamakları dahi âletleriyle kemerlerini süsleyip yalınkılıç merdane cümbüş ederek geçerler ki, neuzübillâh hiçbirinin çehresinde nur kalmamış zehir adamlardır.»

Fakat, şairin şu sözü ne kadar doğrudur:

«Hükmi sultan olmaz ise gelmez hata cellâttan.»

Eskikitaplarim.com

Cellât mezadı:

Bir mahkûm cellâda verildi mi, esvabiyle beraber üzerinden çıkan her şey cellâtların olurdu; bu eşyalar toplanır ve senede bir veya iki defa büyük bir mezat ile satılır, tutar bedelleri cellâtlar arasında taksim edilirdi. Buna «Cellât mezadı» denilirdi. Cellât mezatlarında ekseriya çok kıymetli eşya bulunurdu ve sahipleri cellât elinde can verdiklerinden, bir uğursuzluk yorularak hakikî değerlerinden çok ucuza satılırdı, fakat cellât mezadından bir şey satın almak ta her kişinin yapabileceği şey değildi. Bazı devlet adamları, zenginler, cellâdın pençesi yakalarına yapışmadan üzerlerinde bulunan kıymetli kürkleri, yüzükleri, saatleri, keselerini çıkarırlar, orada bulunanlara: «Beni anar.. Bir Fatiha okursunuz!..» diye hediye ederlerdi. Müverrih Peçevili İbrahim Efendi cellât mezadı ve uğursuz eşya üzerine fevkalâde şayanı dikkat bir fıkra naklediyor:

İstanbulda Atatürk Bulvarı üzerinde Bozdoğan kemerinin hemen yanıbaşında Belediye Müzesi yapılmış güzel medresenin bânisi, Onaltıncı asır sonu saray ricalinden Kapı ağası Gazanfer ağadır. Padişah Üçüncü Murat üzerindeki sonsuz nüfuzu ile rüşvet yolundan büyük bir servet yapmıştı. O zamanlar İstanbulda Rüstem Ağa isminde namlı bir saatçi ve kuyumcu vardı. Hakikaten büyük sanatkârdı Gazanfer Ağa bu zata fevkalâde kıymetli elmaslarla müzeyyen bir koyun saati yaptırmıştı; (cep saatinin daha büyüğü, koyunda muhafaza edilen saat), saatin cevahirini de kendisi vermişti. Kapı Ağası

Eskikitaplarim.com

Gazanfer Ağa cellâda verilince, Ağanın meşhur murassa saati koynundan çıkmış, cellât eline düşmüştü. Cellâtlar, başlı başına bir servet olan bu saat için bir mezat yaptılar... Saati cellât mezadından Tırnakçı Hasan Paşa satın almıştı. Az sonra Tırnakçı Paşa da idam olundu, saat yine cellât mezadına düştü... Bu sefer de bu harikulâde güzel saati pek ucuz bir bedel mukabili Kasım Paşa satın aldı... Bir iki ay geçti geçmedi... Kasım Paşa da cellâda verildi, saat onun da koynunda çıktı ve üçüncü defa cellât mezadına düştü... Bu sefer de Gazanfer Ağanın meş'um saatini Sadrâzam Derviş Paşa satın aldı ve kardeşi bir Ahmet veya Mehmet Beye hediye etti. Ahmet veya Mehmet Bey dedim, müverrihler bu zatın ismini yazmıyorlar, pek genç yaşında, yâni tüysüz bir delikanlı iken Sadrâzamın himâyesiyle Eğriboz Sancak Beyliğine tayin edildiği için «Civan Bey» diye lâkap takılmış ve adı unutulmuştur.

Müverrih Peçevili İbrahim Efendi, Civan Beyle Eğribozda bey konağının deniz üstüne kurulmuş salaş taraçasında sohbet ediyorlarmış... Söz saatten açılmış... İbrahim Efendi de saat meraklısı imiş... Civan Bey koynundan murassa bir saat çıkararak müverrihe göstermiş... İbrahim Efendi: «Ömrümde bu kadar güzel saat görmedim!» demiş.. Civan Bey de saatin hikâyesini anlatmış... Peçevili elindeki saati hemen bırakarak: «Böyle uğursuz saati insan düşmanına vermez... Paşa nasıl olmuş da size hediye etmiş!..» demiş... Bu söz Civan Beye tesir etmiş, hemen hançeriyle saatin elmaslarını çıkarmış ve bir

Eskikitaplarim.com

çekiç ile de çarklarını kırarak denize atmış...

Denizin dibinde saatin parıltısı görülüyormuş.. Beyle İbrahim Efendi taraçada oturuyorlarmış... Bir atlı gelmiş, Civan Beye vazifesinden azledildiğini tebliğ etmiş, Civan Bey şaşırmış: «Azlimi mucip bir şeyimiz yok idi!..» demiş... Gelen adam: «Beyim... Beyim!.. Derviş Paşa idam olundu... Sizin dahi idamınız için ferman çıkıp bostancıbaşılarla gönderildi... Sonra şefaatçılarınız himmet ettiler... İkinci bir ferman ile ben gönderildim... ve idamınıza memur olanlara yarım saat evvel yetişebildim!..» cevabını vermiş...

Biz bu fıkrayı şöylece bağlıyabiliriz: İkinci fermanı getiren bu adam, idam fermanını getirenlere, Civan Beyin meşum saati çekiç ile kırdığı anda yetişmişti!..

Eyüpte, Karyağdı bayırının arkalarında, münferit ve halen metruk bir mezarlık vardır ki taşlarının hemen hepsi yazısızdır, dörtköşeli, uzun küfeği taşlarıdır; buraya «Cellât mezarlığı» denilir. Bahtsız bir hırsızı, bir caniyi ölümünden sonra mezarlığına kabul eden cemiyetimiz; resmî bir vazife de olsa, bir aylık, para ve menfaat karşılığı can uçuran cellâdın ölüsünü umumî mezarlıklara kabul etmemekle, cellâtlara ayrı bir mezarlık yapmakla muhakkak ki asaletini göstermiştir.

ESKİ ZAMAN KAHVELERİ

Türkiyeye kahve onaltıncı asırda, Kanunî Sultan Süleyman zamanında girdi ve evvelâ Suriyede,

Eskikitaplarim.com

bilhassa Haleb ve Şam şehirlerinde taammüm etti, İstanbulda da ilk kahvehane 1554 (Hicrî 962) yılında açıldı. Peçevili İbrahim Efendi büyük şehirde bu kahvehanelerin açılışını şöylece naklediyor:

«Dokuz yüz altmış iki yılı hududunda Halepte Hakem namında bir herif ve Şamdan Şems adında bir zarif gelip - avamın ve ayak takımının kalabalık olarak bulunduğu - Tahtakalede birer büyük dükkân açıp kahveciliğe başladılar. Keyfe müptelâ bazı yâranı safa, hususile okur yazar makulesinden nice zurafa bu kahvehanelerde toplandı, kimi kitap okur, kimi tavla ve satranç ile meşgul olur, kimi de yeni yazılmış gazeller getirip maariften bahsolunurdu. Eskiden eşi dostu toplayıp sohbet etmek için ziyafetler tertip edilirdi, kahvehaneler açılınca bir iki akçe kahve parasile ondan ziyade cemiyet safası eder oldular.

Kahvehaneler İstanbulda sür'atle çoğaldı ve yayıldı, işsiz güçsüz takımı, bilhassa kadı ve müderris mâzulleri vakit geçirmek için kahvehanelere devama başladı; mahallelerde imamlar, müezzinler, hattâ büyükçe rütbe ve mansab sahipleri bile kahvehane müşterisi oldular. Kahvehanelerin halk ile dolup boşalması, bilhassa gençlerin, hattâ tüysüz çocukların kahvehanelere girip çıkması, bazı müteassıp ulemâyı kahvehaneler aleyhinde harekete geçirdi: «Birer mesavi hanedir, kahvehanelere varmaktan meyhaneye varmak evlâdır» demeğe başladılar. Camilerde, mescitlerde kahvehanelere girilmemesi için vaizler, nasihatler verildi. Nihayet üçüncü Murat zamanında: «Her ne ki fahim mertebesine vara,

Eskikitaplarim.com

yâni kömür ola, sırf haramdır» diye bir fetva verilerek ilk kahve yasağı çıktı; kahvehaneler kapatıldı. Fakat kahvehane yârenliğinin tadı halkın damağında kalmıştı, kahvecilik de çok kârlı bir işti, mahalle aralarında, ara sokaklarda, çıkmaz sokaklarda, bazı dükkânların ard kısımlarında gizli koltuk kahveleri açıldı, kahveciler de bu yasağın tatbikine memur subaşı ile ases başıya ve adamlarına göz yumma payını verdiler, halkın kahveye iptilâsı o dercceyi buldu ki koltuk kahveleri arı kovanı gibi işlemeğe başladı; vâiz efendiler de ağızı değiştirdiler: «Kahve kömür haddine gelmez ise, içmesi caiz imiş» demeğe başladılar. Payitahtın tanınmış ulemâsı, şeyhleri, kahve müdavimlerini hoş gördüler, kahve yasağı kaldırıldı; bunun üzerine servet sahipleri, vezirler, irad olarak gayet büyük, müzeyyen ve mükellef kahvehaneler yaptırdılar ve kahvecilerden günde bir, iki altın kira alır oldular. Nihayet bir rivayete göre Üçüncü Mehmet, bir rivayete göre de Birinci Ahmet zamanında memlekete tütünün girmesi ve tütün tiryakiliğinin yayılması, kahve safasına cilâ verdi ve kahvehanelerin şevkini, revnakını arttırdı. Büyük kahvehanelere, semtlerine göre, topçu, tersane, kalyoncu, yeniçeri, cebeci neferleri, hammal, sandalcı, kayıkçı, fırın uşağı, hamam uşağı gibi ayak takımı bekârlar doldu, kibar müşteriler, efendiden kimseler, derlice topluca mahalle kahvehanelerine çekildiler. Nihayet Dördüncü Murat zamanında, kahvehaneler tütünün ateşine yandı, çok şiddetli ve amansız bir tütün yasağının yanısıra çok şiddetli bir kahve yasağı çıktı. O ziynetli, nakışlı, havuzlu

Eskikitaplarim.com

ve fıskiyeli mükellef kahvehaneler yıkılarak yerlerine bekâr ve nalband odaları yapıldı. Bir ara Edirnede bazı kimselerin yasağa rağmen kahvehane açtığını haber alan Sultan Murat bostancıbaşıyı cellâtlarla beraber Edirneye gönderdi, yasağa rağmen, kahve işleten birkaç kişi idam olundu ve kahvehanelerinin çatısı yere indirildi. Türkiyede kahvehaneler, tekrar, ancak bu Padişahın ölümünden sonra açılabildi ve memleketimizde ikinci bir kahve yasağı da çıkmadı. Yalnız İkinci Sultan Mahmut, kanlı bir şehir muharebesile yeniçeri ocağını kaldırdığı sırada, yeniçeri dökünlülerile taraftarlarının toplantılarına mâni olmak ve dolayısile yeni bir fitne tehlikesinin önünü almak için, birkaç sene İstanbul'daki kahvehaneleri kapattı, ortalık iyice yatıştıktan sonra da kahvehaneler birer ikişer açılmağa başladı.

Yeniçeri kahveleri:

Eski İstanbul kahvehaneleri arasında dikkate şâyan olanı, ocaklarının lâğvına kadar büyük şehirde pek gürültülü bir hayata sahne olmuş bulunan yeniçeri kahvehaneleridir.

Yeniçeri ocağının zaptu raptı bozulup da hemen bütün İstanbul esnafı ocağa yoldaş yazıldıktan sonra, kahveciler de, kahvehanelerinin kapısı üzerine mensup oldukları Yeniçeri ortasının nişanını asmağa başlamışlardı. Her ortanın yoldaşları da kendi nişanlarını taşıyan kahvehanelere çıkar olmuşlardı.

Üçüncü Selim ve Dördüncü Mustafa devirleriy-

Eskikitaplarim.com

le İkinci Mahmudun ilk saltanat yıllarında yeniçeri ocağı, kelimenin en yerinde ve kuvvetli mânasiyle bir haşarat yatağı olmuştu. Öyle ki, İstanbul civarında, meselâ Galata, Tophane, iki yakalı Boğaziçi köyleri ve bilhassa Üsküdarda ırz ve namus sahipleri, fevkalâde bir lüzum görmedikçe evlât ve eyalini sokağa çıkaramazdı. Kız ve kadın şöyle dursun, dört kaşlı delikanlılar bile yeniçeri erâzilinin şeni sarkıntılıklarına uğrardı. Devrin bir vakanüvisi, bu haşaratı şöyle tasvir eder:

«Yeniçeri adı ile çoluğa çocuğa tecavüz eden manav, hamal, börekçi ve kayıkçı makulesinden ve köşebaşı kabadayılarından olup paskalya ve domuz kırımında, sokaklarda abalarını yayarak geçen hıristiyanlardan birer ikişer para almağa tenezzül eden utanmazlar, hangi ortaya mensup ise koluna o ortanın nişanını nakşettirir, gûya görenler korksun diye de kolları sıvalı gezerler. Başlarına bir endazeden uzun acayip bir sarık sokak ve pazarlarda itlikten kinaye baldırı çıplak dolaşırlar.»

Yeniçeri kahveleri yukarıdaki satırlarda canlandırılan baldırı çıplak külhanilerin sabahtan akşama kadar saz ve söz ve hattâ iyşü nûş, afyon ve esrar ile keyif çatıp eğlendikleri yerlerdi. Hemen hepsi gayet büyük ve fevkalâde süslü olan bu kahvehaneler, umumiyetle İstanbulun manzarası en güzel yerlerine, bilhassa denize nâzır sur bedenleri üstüne yapılır, yahut, deniz üstüne kazıklarla atılmış salaşlarda kurulurdu. Her kahvehanenin mahbub köçekleri, sazendeleri, kıssa hanları, eli ayağı düzgün tümtüysüz uşakları bulunurdu.

Eskikitaplarim.com

Peykeler kilim ve seccadeler, kuzu pöstekileri ile döşenir, duvarlara bektaşi levhaları asılır, yerlere fırdolayı hasır döşenirdi. Tavandan peykelerin hizasına kadar inen camların önü çiçek saksıları, bilhassa fesleğenlerle donatılırdı. Kahvehanenin ortasında daima, etrafı saksılarla süslü bir havuz ve fıskiye bulunurdu. Kahve ocakları ise bir gelin köşesi gibi süslenirdi. Kapaklı ve açık boy boy cezveler, dolap dolap fincanlar, en az bir kaç tanesi gümüş ve altın başlıklı billûr şişeli olmak üzere nargileler, kehribar ağızlıklı çubuklar, çiçekli oymalı levhalar bir servet teşkil ederdi. Ocak başında da, umumiyetle, kahvehane sahibinin evlât niyetine büyüttüğü bir delikanlı bulunurdu.

Bahsettiğimiz devirde, İstanbulun bu tabakadan olan gençleri, arasında vak'anüvislerin tâbiri ile «itlik alâmeti» Cezayir kesimi esvap modası yayılmıştı: Yazın beyaz dimiden, kışın da beyaz yünlüden dizin bir karış üstünde kısa diz çakşırı, belde kırmızı şal, nar çiçeği necef taşından düğmeleri daima çözük mintanın kolları sıvalı ve sağ kolun bazusunda orta nişanı görünecek... Başta Cezayir fesi üstüne oyalı grep... Baldır bacak çıplak. Kış ise diz kapağına kadar çıkan beyaz üstüne kırmızı çiçekli yün çorap.. Ayakta Kayserinin sarı sahtiyanından yemeni, fllar... İyş-ü işret âlemlerinde nam almış külhani civanlar, başlarına bir de çiçek iliştirirler.

Her yeniçeri kahvehane yaptırıp açamazdı, kahvehane sahiplerinin hemen hepsi, en namlı yeniçeri zorbaları idi. Ocağın son yıllarında kahvehane sa-

Eskikitaplarim.com

hibi olan yeniçeri zorbalarının en namlıları Kuledibi kahvehanesinin sahibi kalyoncu Burunsuz Mustafa, Hendek kahvehanesinin sahibi Tersane başçavuşu Darıcalı İbrahim çavuş, Çardak iskelesi kahvehanesinin sahibi 56'lı yoldaşlarından Galatalı Hüseyin Ağa, Togyar tepesi kahvehanesinin sahibi Tiflisli Ali, Balaban iskelesi kahvehanesinin sahibi Kız Mustafa, Esir Pazarı kahvehanesinin sahibi Babadağlı Hasan, Irgat pazarı kahvehanesinin sahibi Turnacı Ömer idi.

Yeni yapılan bir yeniçeri kahvehanesi döşenip dayandıktan sonra, kapısının üstüne asılacak olan orta nişanı için parlak bir alay tertip edilerek açılırdı. Orta nişanı, umumiyetle şimşir, nadiren de abanoz üzerine kabartma olarak işlenir, münasip boyalarla boyanır ve tezhib edilirdi. Kahvehanelerin nişan alayı, Süleymaniyedeki Ağa kapısından başlardı. Nişan levhasını baş karakullukçu başının üstünde tutardı. Kırk elli ve hatta daha fazla delikanlılar, altın ve gümüş kınlı hançerler, keşmir şalları, Cezayir kesimi esvaplariyle levhanın önü ve ardı sıra yürürlerdi.

Alayın en önünde de elleri teberli bektaşi babaları bulunurdu. Soytarılar, çengiler, köçekler envai maskaralık yapıp oyun oynarlar, atlı alay çavuşları, nişanın geçeceği, yollardaki halkı kırbaç ve kamçı ile dağıtarak: «Savulun bire savulun... Nişan geliyor!» diye bağırırlardı.

Yeni bir kahvehane açan bir yeniçeri zorbası, kahvehanesini kesesinden hemen metelik sarfetme-

Eskikitaplarim.com

den döşer ve dayardı; o semtin, müslim ve gayrimüslim, zengin ve hallice ne kadar tanınmış siması varsa isimlerini bir deftere yazar ve her ismin yanına dilediği eşyayı kaydederdi; sonra adamlarından, gözü pek, zıpırlığı, itliği ile tanınmış birisine bu defteri verir ve isimleri kayıtlı olanlara gönderirdi; bu serseri de: — Ağa selâm ediyor, defter gönderdi, kahvehane hediyesini bekler!.. diyerek kesilen haracı tebliğ ederdi... Bu tebliği alanlar da, hiç, tereddüt etmeden hediyesini gönderir, hattâ, korkusundan bizzat götürürdü... Hele götürmesin... Ne mahallesinde evinde, ne de dükkânında, işinde gücünde rahat yüzü göremez, türlü tecavüzlere uğrar ve hattâ öldürülebilirdi. Yeni açılan bir yeniçeri kahvesine, yeniçeriler kendi aralarında, en makbul hediye olarak bir kanarya kuşu götürürlerdi. Kanarya kuşu, kahvehane için bir uğur, maskot sayılırdı. Büyük bir yeniçeri kahvehanesinde en az 30-40 kanarya kafesi bulunurdu.

BİR ZAMANIN BOBSTİLLERİ

Devir devir, İstanbul gençlerinin havaî meşrep takımını bir garip tuvalet, kıyafet modası sarmıştır. Üçüncü Selim zamanı ile İkinci Mahmudun ilk saltanat yıllarında da, İstanbulun havaî meşrep gençleri arasında kalyoncu kıyafeti moda olmuştu.

Başlarına ve bellerine lâhur şalları sararlar, omuzlarına da, mevsimine göre, bir bornos atarlardı. Bellerine kuşak yerine şal sarınıp kıvrımlarına

Eskikitaplarim.com

kını gümüş kaplı bir kulaç boyunda bir yatağan ile gümüşlü çifte tabanca yerleştirirlerdi. Sırtlarına sırmalı veya sade kaytanlı «Cezayir kesimi» denilen fermene ve şalvar giyerlerdi; şalvarda da kısa diz şalvarını tercih ederlerdi. Yaz kış çorap giymezler, baldır bacak çıplak ve yalın ayak gezerlerdi, yalın ayaklarına «Kalyoncu yemenisi» yahut, «Galata yemenisi» denilen kırmızı sahtiyandan bir yemeni giyerlerdi ki hususiyeti, burnunun gayet dar olması ve üstünden ayak parmaklarının diplerinin görünmesi idi.

Evlât, oğul terbiyesi bakımında şu fıkra ne kadar güzeldir: Bir şekavet ocağı haline girmiş olan yeniçerileri tedip etmek üzere Alemdar Mustafa Paşa ile beraber İstanbula gelen Serez âyanı İsmail Beyin on sekiz yirmi yaş arasında iki sevgili ve kıymetli oğlu vardı. Küçük delikanlılar, İstanbul külhanilerinin bu pitoresk baldırı çıplak kıyafetlerine özenirler... Ve büyük şehirin en namlı bir terzisine birer kat Cezayir kesimi esvap ısmarlarlar... Bunu haber alan baba çok üzülür... Fakat ogullarının izzetinefsini kırmak istemez... Terziye gizlice haber yollıyarak delikanlıların mahut esvaplarını gayet geç teslim etmesini emreder... Sonra alelâcele kırk elli takım Cezayir kesimi esvap aldırtarak bunları at uşaklarına, seyislere ve dalkavuklarına giydirir... Bunu gören âyan oğulları terzinin parasını gönderirler, fakat ısmarladıkları esvapları aldırmazlar... Giyemezler...

Müverrih Şani zade Ataullah Efendi de 1809 (Hicrî 1224) vak'aları arasında o devrin bobstille-

Eskikitaplarim.com

rinden bahsederek şu satırları yazıyor:

«Sefihâne süslenmekten sakınmak İslâmiyet şiarından iken zamanımızın halkı birbirinden görerek, cehalet, nâdanlık ve bilhassa ar ve edep noksanlığından kadınlar gibi süs ve alâyişe düşmüştü. Hele avâmı nâs ve ayak takımı, insanlık kadir ve itibarını kıyafet ve kılıkta sandılar, âlâsından veya âdisinden türlü türlü acayip tarzda giyinip kuşandılar; meselâ bostancı baratayı, serdengeçti destarı, içağası üst kaftanı ve kavuğu, yobaz softa tetimmesini terkedip kimi başına Cezayirî ve kimi lâhûrî ve keşmirî ve kimi de rizaî ve mârpîç şal sarınarak tersane hademesi gibi bir hey'et peydâ ettiler; kimi burnus, dizlik ve tozluk giyip beline gümüş kakmalı yatağan bıçağı takarak meyhane ve kârhâne ve mesire ve kahvehanede fodolluk edip dolaştılar, uygunsuzluk edip kavga çıkarıp yakalandıkları zamanda sorguya çekilince kimi bayraktar, kimi içağası, kimi bostancı ve eski püskü bir yadigâr olduğu anlaşıldı. Herkes bir acayip kıyafetle bîperva icrayi habaset ederdi. Bir takımı, şer'an ve aklen memnu, ağı yerde sürünür kaftan giyer, sünnet çocukları gibi ağlarını tutup yürürler; beş altı endâze kuhadan cübbe yaptırır ve altı yedi endâzeden binniş kestirir, başlarına çarp kadar sarık sarar, ayaklarına ucu hanım iğnesi mest giyer, üstü ayağının yarısını örtmez, parmaklarının bitişik yerleri görünür pabuçla dolaşır. Bu haller nihayet Padişahın nazarı dikkatini çekti ve halkın bu sefihâne kıyafeti şiddetle yasak edilip herkesin edebi ile, mesleğine, işine gücüne uygun kadimden beri giyile gelen kı-

Eskikitaplarim.com

lık ve kıyafetle dolaşması emredildi ve bu hususun gereği gibi takibi için de Bostancıbaşıya, İstanbul Kadısına, Sekbanbaşıya, Subaşıya vesair zabitana hitaben fermanlar yazıldı.»

ESRAR VE AFYON TİRYAKİLERİ

Alkollü içki ve tütün gibi keyf vasıtaları, hilkaten rind meşreb olmıyan ulema arasında hoş görülmezdi, ulema efendilerin keyf düşkünleri afyon yutarlardı. Dördüncü Muradın yasaklarla dolu istibdad devrinde afyon kullanmak ta yasak edilmişti. Padişahın bu yasağına kurban olanların başında kendi Hekimbaşı Emîr Çelebi gelir. Kıymetli bir tabib, zarif ve rind bir adam olan Emîr Çelebinin öldürülmesi, Türkiye tarihinde bir eşine rastlanmıyan vak'alardandır. Çok şiddetli içki yasağına rağmen, Padişahın gözdeleri, nedimleri, ayyaş hükümdarın içki âlemlerine iştirak ederlerdi; Dördüncü Murat, zaman zaman Hekimbaşının ahvalinde de değişiklikler görerek keyf itiyadını hissetmiş ve bir gün:

— Efendi, sen afyon yer misin? diye sormuştu. Zavallı Emîr Çelebi, başı korkusundan yalan söylemiş:

— Hayır Sultanım! diye inkâr etmiş.

Padişahın gözde Silâhdarı Mahbub Mustafa Paşa, himaye etmek istediği bir tabibi hassa hekimleri arasına almasını Emîr Çelebiden rica etmiş, Emîr Çelebi de bu ricayı emir telâkki ederek derhal yerine getirecek yerde: «Bir gedik boşalsın, verelim»

Eskikitaplarim.com

demek gafletini göstermiş. Silâhdar Paşa da Hekimbaşıya bu maddeden kin bağlamış...

Emîr Çelebi gayet güzel satranç oynardı. Sultan Murat da namlı satranççılardandı ve ekseriya Emîr Çelebi ile, saatlerce satranç tahtası başında otururdu; bir gün yine Emîr Çelebiyi çağırtmış, Silâhdar Mustafa Paşa:

— Behey Padişahım! Ol tiryaki afyonunu yemeden gelemez!.. demişti.

Sultan Murad:

— Ben sordum, Emîr Çelebi afyon yemez ve Padişahlara yalan söylenmiyeceğini de bilir! cevabını verince, Mustafa Paşa:

— Başı korkusundan hakikati söylememiştir, Emîr Çelebi afyon yer, isbat ederim! demişti.

O sıralarda, yâni Hicrî 1048 yılında da, Sultan Murad Bağdat seferine çıkmıştı. Yolda Silâhdar Paşa, Emîr Çelebinin mahrem hizmetkârlarından bir oğlanı para ile elde ederek efendisinin afyonunu nerede sakladığını ve ne zamanlar yuttuğunu öğrenmişti, müverrihin tâbiri ile «bu veledi zina», bir kaç akçeye tamah edip velinimetinin sırrını ifşa etmiş: «Afyonunu ben hazırlarım, bir altın hokkası vardır, çakşırının içindeki entarisinin cebinde saklar, Padişahın yanında fazlaca kalırsa, abdest bahanesile kalkar, keyfini tazeler» diye haber vermişti. Ordu Nizib menziline geldiğinde Dördüncü Murad, Emîr Çelebiyi yine satranç oynamağa otağa çağırmıştı. Oyun arasında Hekimbaşı abdest bahanesile kalktığında, Silâhdar Mustafa Paşa:

Eskikitaplarim.com

— Hekimbaşı afyonunu yutmağa gitti! demişti. Dördüncü Murad:

— Mustafa! Bu biçareye niçin iftira edersin, ne istersin? dedikte, garazkâr Mustafa Paşa:

— Padişahım entari ceplerini yokla, afyon çıkmazsa ben yalancı, müfteri olayım! demişti. Emîr Çelebi huzura dönünce, Sultan Murad entari cebinde ne var ise çıkarmasını emretmiş, düşman mekrine, uğradığını gören Emîr Çelebi de altın hokkasını çıkarmıştı. Sultan Murad:

— Efendi bu nedir? diye sorunca, Hekimbaşı biraz tereddütten sonra itiraf etmiş:

— Padişahım ıslâh olunmuş, zararı gitmiş afyon hulâsasıdır! demişti. Altın hokkanın içinde tahminen on dirhem kadar afyon varmış.. O anda gazaba gelen, fakat gazabını gizliyen hükümdar:

— Eğer zararı gitmiş ise, hepsini ye de görelim! diye emretmişti. Emîr Çelebi birkaç küçük parça yuttuktan sonra:

— Bu kadar yeter Padişahım!. Kuluna yazıktır. Bu hokkanın içindeki panzehir dahi olsa hepsi yenmez! diye yalvarmış, fakat müstebit ve muhakkak ki gaddar Padişah, Emîr Çelebiye, hokkanın içindeki afyonun hepsini yedirmiş ve zorla satranç tahtasının başına oturtmuştu:

— Sen bir hazik hekimsin! Yediğin zehrin zararını da defedersin! demiş ve birbiri arkasından zor ile üç oyun oynatmıştı ve tabiî bu müddet zarfında, Emîr Çelebi, zorla yediği on dirhem afyonun vücudunda yapacağı tesiri giderecek tıbbî müdahaleyi yapamamıştı. Nihayet satranç tahtası önünde

Eskikitaplarim.com

düşüp bayılınca çadırına götürülmüş, hizmetkârları telâş içinde tedavisine koşmuşlar, Emîr Çelebi:

— Bana artık ilâç gerekmez, Silâhdar gibi hasmı kavi zamanında ölüm yaşamaktan hayırlıdır, bana bir kâse karlı buzlu şerbet verin! demiş ve sunulan şerbeti içtikten sonra da ölmüştü.

TÜTÜN YASAĞI

Tütün, memleketimize ancak on yedinci asır başlarında Birinci Ahmed zamanında İngiliz gemicileri tarafından getirilmiş ve kısa bir zaman içinde, ayak takımından kibar ve ricale ve ulemaya varınca her sınıf ve tabaka arasında yayılmıştı. Sigara kâğıdı, on dokuzuncu asırda kullanılmağa başlandı; tütün, her yerde olduğu gibi bizde de lüle içinde çubukla içilirdi. Zenginler arasında lüle ve çubuk, aynı zamanda bir ziynet eşyası haline getirilmiş, tereddütsüz bir san'at eseri diyebileceğimiz, kıymetli taşlarla müzeyyen murassa lüleler ve çubuklar yaptırılmıştı.

Naima, tütünün Türkiyeye girişini «Zuhur-ı Dühan» serlevhası altında Hicrî 1015 yılı vak'aları arasında şöylece kaydeder.

«Helâl mı, haram mı? diye nice çekişmelere sebep olan tütün Frengistandan zuhur edip bu 1015 yılında diyarı İslâma girdi ve nice fitne ateşi tutuşturup gittikçe yayıldı ve şöhret buldu ve memleket zurefası onun müptelâsı oldu.»

O devirde yaşamış olan Peçevilî İbrahim Efen-

Eskikitaplarim.com

di ise, tütünün memleketimize giriş tarihini 1600 (Hicrî 1000) yılı olarak hatırlıyor ve şunları yazıyor:

«Bin dokuz senesi hududunda İngiliz keferesi getirdiler ve bazı emraza şifa olmak namına sattılar. Ehli keyfden bazı yâran keyfe müsaadesi vardır diye müptelâ oldular. Giderek ehli keyif olmıyan dahi istimal eder oldular. Hattâ kibar ulemadan ve eshabı devletten niceleri ol iptilâya uğradılar. Kahvelerde erazil ve evbaşın tütün kesreti istimalinden kahveler gök duman olup içinde olanlar birbirin görmemek mertebelerine vardılar. Sokaklarda ve pazarlarda dahi lüle ellerinden düşmez oldu. Birbirinin yüzüne gözüne püf püf diye sokakları mahalleleri dahi kokuttular. Hakkında nice yâve şiirler nazmedip bimünasebet okuttular. Bazı ahbap ile bir nice defa münakaşa olundu. Bunun rayihai kerihesi hemen adamın bıyığını, sarığını, sırtındaki esvabını, bilhassa içinde kullandığı hanesini kötü kötü kokuttuğundan gayri halı ve keçe gibi evinin döşemesini yaktığı, küliyle artığı ortalığı kirlettiği ve ayrıca muttasıl içildiğinden insanı işden güçten alıkoyduğu, bunun emsali nice mazarratları olduğu halde safası ve faydası nedir? dedikçe bir eğlencedir ve bundan gayri safası zevke dairdir demekten gayri bir cevap itasına kadir olmamışlardır. Cümleden kat'ı nazar İstanbulda kaç defa yangınlara sebep olmuştur, nice yüz bin adam ol ateşte yanmış yakılmıştır. Ancak forsa gemilerde vardiyalar, tütün içerek bir miktar uykuyu defederler, forsa gözcülüğüne faydası olduğu inkâr edilmez ve rütu-

Eskikitaplarim.com

beti dahi def'edip yubuset iras eder ama bu kadarcık fayda için mazzarratı kesîre irtikâbı akla yakın değildir. 1635 (Hicrî 1045) yılına kadar şüyu ve şöhreti o mertebede idi ki kabili tahrir ve tâbir değildir.»

İlk şiddetli tütün yasağını koyan ve tütün içenleri aman vermeyip ölüm cezasına çarptıran dördüncü Murad'dır. Bir anarşi devrinde henüz on dört yaşında iken tahta çıkan bu hükümdar, saltanatının ilk yıllarında çok kanlı askerî ihtilâllerle karşılaşmıştı, öyle ki, bir seferinde gözde yakınları, elinden zorla alınarak idam edildikten başka kendi tahtı ve hayatı bile tehlikeye düşmüştü. On sekiz yaşına basıp devlet idaresini bizzat eline alınca, bir kahve ve tütün yasağı ile başlıyarak kanlı ve müstebid bir hükümdar olmuştu. Hicrî 1043 yılı saferinin 27 nci Cuma (1633), İstanbulda Cibali kapısı dışında bir kalafat yerinde bir kalafatçı funda yakıp gemi kalafat ederken, ateş, şiddetli bir poyraz ile o civardaki kayıkhanelere sirayet etmiş, sür'atle büyümüş, sur üzerinden o şehre atlamış, kol kol yayılarak tam yirmi dört saat, İstanbulun dörtte birini kül etmişti. Yangından sonra halk arasında türlü dedikodular başlamış, bilhassa, tütün keyfi için gidilen kahvehanelerde genç Padişahın uğursuzluğundan bahsedilir olmuştu. Bunun üzerine dördüncü Murad evvelâ kahvehaneleri kapatmış, kapatmakla kalmıyarak bütün Türkiyede kahvehanelerin yıkılmasını ve yerlerine bekâr, nalband ve debbağ odaları yaptırılmasını emretmiş, tütün içilmesini de yasak ettirerek dellâllar vasıtasile tütün içenlerin aman veril-

Eskikitaplarim.com

meyip idam edileceklerini ilân ettirmişti. Devrin ulemasından ve müteassıb sofulardan Kadızade Mehmet Efendi de müthiş bir tütün düşmanı idi ve Padişahın da bu zata karşı hürmeti vardı. Kadızade Efendi Sultan Muradı tütün içenlere karşı amansız davranmağa teşvik edenlerden biriydi. İlk zamanlarda, halk, tütün yasağına pek kulak asmamıştı. «İnsan menedildiği şeye karşı haristir» derler, tütün, gizli içilmeğe başlandı, hattâ:

Zararsız bir dühan hakkında neyler bunca dikkatler
Dühan-i âhi mazlûmanı men'eylen, hüner oldur.

diye tütün yasağına tariz edenler oldu; fakat bir duman keyfi uğruna kelle verenlerin sayısı kabardıkça, başta İstanbul gelmek üzere bütün İmparatorluk halkını ciddî bir endişe aldı Öyle ki, hemen her sabah, sokaklarda, kırk elli cesed görülüyordu; cellâdlar, tütün içerken tutulanların başlarını vurup kellelerini koltuklarının altına bırakıyor, Padişahın emri mucibince ne için öldürüldüklerini anlatmak için, çubuğunu da kesik başın ağzına veriyorlardı. Tütün içenleri arayıp yakalamak için bir hafiye teşkilâtı kurulmuştu, bunlar, geceleri, bir hırsız gibi şüphelendikleri evlerin, bekâr odalarının damlarına çıkarlar, bacaları koklıyarak tütün kokusu ararlardı; zira tiryakilerin, bir baskın olursa, tütün içtikleri yere tütün dumanı ve kokusu sineceğinden, çubuklarını evlerinin ocakları içinde tüttürdükleri söyleniyordu. Bu hafiyeler, yazın da mesire yerlerine dağılırlar, kırlarda çayırlarda iyş-ü işret eden olur

Eskikitaplarim.com

mu, tütün içen bulunur mu diye gözetlerlerdi. Hattâ bizzat Padişah, yaz ve kış, gece ve gündüz tebdil gezerdi. Devrin büyük ulemasından ve hür fikirlerile tanınmış simalarından, Kadızade Efendinin de dolayısile düşmanlarından Şeyh Sivasîzade Efendi anlatırmış: Efendi, bir gün, bazı sadık yâranı ile kâğıthanede İmrahor köşküne gitmiş, bir kır yemeği yiyerek tasavvuftan, şiirden konuşurlar imiş. Birdenbire sandalla Dördüncü Murad gelmiş, yanaşmış ve adam gönderip önlerinde ne varsa toplattırmış.. Meğer, kitapları arasında Şeyhülislâm Yahya Efendinin de divanı varmış; Padişah, Yahya Efendiye fevkalâde hürmet ederdi, kendisine getirilen şeyleri teker teker bizzat gözden geçirdikten sonra:

— Bu bizim Efendinin divanıdır!. diye Yahya divanını bir müddet karıştırmış ve sonra:

— Kitaplarile seyre giden ulemaya ve tesbih ve seccadesile giden dervişlere, kalemile, kâğıdile giden kâtiplere bizim sözümüz ve bir veçhile taarruzumuz yoktur, hemen kendi âlemlerinde olsunlar! diyerek çekilip gitmiş.. Fakat Sivasîzade Efendi ile yâranı da o esnada hayli korku geçirmişler.

Tütün, içki, afyon gibi bütün mükeyyifat yasakları, bu hükümdarın ölümüne kadar cezası ölüm olmak üzere bütün şiddetiyle devam etmesine rağmen keyif iptilâsının önüne geçilememişti. İçe çekilecek bir kaç nefes duman için ölüm tehlikesini göze alan tiryaki kahramanlar ve fedailer, her zaman, her yerde bulunmuştu. Öyle ki, meselâ, Hicrî 1638 yılında, Dördüncü Murad, Bağdat seferine çıktığında, kendi kumandası altındaki Orduyi Hümayunda

Eskikitaplarim.com

bile gizli olarak tütün içenler pek çoktu. Birkaç vak'a kaydedelim: Ordu Üçpınar menziline konduğunda, gece, kuytu bir yere çekilip tütün içen on bir kişi, tebdil dolaşan Dördüncü Murad tarafından bizzat yakalanmışlar ve derhal idam olunmuşlardı; içlerinden biri mukabele halifesi Ütücü Zade lâkabile tanılan oldukça yüksek bir memur, biri de kapıcıbaşı idi. Reha menzilinde ikisi yeniçeri olmak üzere on dört tütün tiryakisi yakalanmış ve gündüz ordugâhta alenen katledilmişlerdi. Halebde yirmi kişi idam olunmuştu. Ordu ilerledikçe, her menzilde, beşer, onar, yirmişer «tütün içer yaramazlar» suç üstü yakalanıyor, idam ediliyor, ibret olmak üzere asılanlardan bazılarının çubukları ağızlarına verilerek teşhir ediliyordu. Fakat bu ölüm cezaları, kimseye ibret olmuyordu, sadece ortalığa dehşet saçıyordu. Naima, şöylece anlatır: «Bu dühan içenlerin kimi orduda eli ve ayağı kırılıp siyaset olunur ve kiminin eli ve ayağı Otağı Hümayun önünde kırılır, kiminin boynu vurulurdu. Kimini dört parça ederlerdi.» Bir gün gayet güzel cins bir at, üzerinde fevkalâde kıymetli eğer takımı ile bağlandığı yerden boşanmış, başı boş gezen dolaşan Padişahın otağı önüne kadar gelmişti. Orada yakalanan hayvan, sahibinin bulunması için dellâla verilip ordu içinde gezdirilmiş ve kimse hayvana sahip çıkmamıştı; bunun üzerine şüphe uyanmış, üzerindeki eğer araştırılmış, iç tarafta, gizli bir göz içinde bir tütün lülesile bir kese tütün bulunmuştu, sahibinin de başı korkusundan hayvanı feda ettiği anlaşılmıştı. Şurasını da kaydetmek lâzımdır ki tütün yasağı-

Eskikitaplarim.com

nın bu en şiddetli devrinde, kolayca gizlenebilmesi için bir kaç nefeslik tütün alabilecek mini mini lülelerle gayet kısa, iki üç parmaklık çubuklar kullanılmıştı.

Mükeyyifata karşı şiddetli yasaklar koyan Dördüncü Muradın kendisi, mahrem yâranı ile gece gündüz içer bir ayyaştı, ölümü de içki yüzünden tutulduğu sirozdan olmuştu; ve Bağdad seferinden döner dönmez ölüm döşeğine yatmıştı. Bu padişahın ölüm haberi yayılır yayılmaz, İmparatorluğun her tarafından kahvehaneler derhal açılmış, tütün keseleri meydana çıkarak çubuklar tellendirilmişti, yalnız İstanbulda, korku, bir müddet daha devam etmişti. Yıllarca, tütün yasağının kaldırıldığına dair yeni bir emir çıkmamış, yasak kendiliğinden tavsamıştı; şu vak'a, buna güzel bir misaldir: (Hicrî 1062) yılında, genç Padişah Dördüncü Mehmed, bir gün Soğukçeşme'de Alay köşkünün penceresinde oturuyordu, sokaktan ellerinde çubukları, alenen püfür püfür tütün içerek iki adam geçti. Padişahı pencerede gördükleri halde çubuklarını gizlemediler. Dördüncü Mehmed, derhal yakalanıp köşkün önünde idamlarını emretti; fakat musahip ve nedimleri, bir tütün için Allah yapısının yıkılamıyacağını söylediler, adamlar çevrilip Alay köşkü önünde falakaya yıkıldı, tabanlarına birkaç değnek indirildikten sonra serbest bırakıldı. Bu vak'anın üzerinden çok geçmedi, İstanbul kahvehaneleri de birer ikişer açılmağa başladı, bekâr hanlarının kapıları seyyar çubukçu, lüleci ve tütüncü esnafiyle doldu. Şurasını da kaydetmek lâzımdır ki, tütün, nisbeten yeni

Eskikitaplarim.com

olduğundan ve tütün yasağı da bir ara çok şiddetli olarak tatbik edildiğinden tütüncü esnafı için, diğer esnafta olduğu gibi lonca teşkilâtı kurulamamıştı, kendilerine devlet mürakabesini görecek bir kâhya tayin edilmemiş, tütüncüler başı boş esnaf olmuştu ve hemen hepsi de Yahudi idi..

Memleketimizde henüz tütün ziraati de başlamadığından, İngilizler ve Hollandalılar tarafından getiriliyor ve çok pahalıya satılıyordu; Yahudi tütüncüler, tütünün fiatını düşürüp herkes tarafından kullanılabilmesini temin edebilmek için içine çınar yaprağı, armut kurusu, incir yaprağı katarlardı, bal ve pekmezle ıslatıp hususî bir koku verirlerdi; bu suretle kendi kârları da çok fazlalaşırdı; ancak 1725 (hicrî 1138) dedir ki tütüncüler bir esnaf loncası teşkilâtına bağlandı ve kendilerine bir kâhya tayin edildi, ilk tütüncüler kâhyası, Mustafa Çelebi isminde zamanının, has tütünden anlar namlı bir tiryakisidir.

ESİRCİLER

Türkiye, yer yüzünden esareti ve esir ticaretini kaldıran beynelmilel anlaşmaya girinceye kadar İstanbulda büyük Esir Hanı ve Esir Pazarı Nuruosmaniye camiinin Tavukpazarı tarafında idi, daha doğru tabirle bu cami, onsekizinci asrın ikinci yarısında, Esir Hanı yanında inşa edilmişti. Oğlan ve kız, köle ve cariye alım satımı türlü uygunsuzluklara, fuhşiyata ve şenaate müsaid olduğu için, esircilik müselsel kefalete bağlanmış, esirciler sıkı dev-

Eskikitaplarim.com

let kontrolü altında tutulmağa çalışılmış, buna rağmen çeşitli edepsizlikler olmuş ve zaman zaman şiddetli tenbihler, yasaklar çıkmıştır. Kadın veya erkek esirciler ile esir dellâllarının edebsizler tarafından yapılıp da on altıncı, on yedinci ve on sekizinci asırlarda İstanbul Kadılığına gönderilen fermanlardan öğrendiğimiz başlıca edebsizlik, sahibi tarafından satılan köle ve cariyeleri ucuza kapatmaktı, fakat asıl korkunç şenaatleri, mesleklerini fuhşa vasıta yapmalarıydı. Kendi ellerindeki tâze dul câriyelerile şâbiemred köleleri yüksekçe bir para mukabilinde bekâr levent odalarına götürüp bir kaç gün kapattırırlar, haber alınıp da zabıtaca sorguya çekildiklerinde: «Esire tâlip oldu, pey akçesini verdi, beğenmedi, peyden geçip geri getirdi sun'u taksirimiz yoktur, usuldür» derlerdi. Bazı kadın esirciler ve bilhassa esir dellâlları da evleri ve konakları dolaşırlar, hakikaten hasnâ ve müstesna cariyeler için değerinden kat kat üstün bir fiat tahmin ederek; «Bir maldar efendi câriye ister, satıverelim» diye sahip ve sahibesinden tamahını tahrik ederler, bir miktar pey akçesi bırakıp kızı alırlar, İstanbulda ticaretle meşgul zengin Hıristiyanlara, Polonya ve Buğdan elçilerine götürürler, büyük bir ücret mukabilinde birkaç gün kapatırlar, kıza da sus hakkı bir küpe veya yüzük alıverirler, sonra yerine iade edip: «Huyunu veya kaşını gözünü beğenmedi, peyinden vazgeçti, kıza da bir küpe aldı» derlerdi.

1559 (Hicrî 967) yılında, gayrimüslimlerin esir ve azatlı kullanması kat'î olarak yasak edildi; evvelâ, bu yılın Safer ayında İstanbul Kadılığına gön-

Eskikitaplarim.com

derilen bir ferman ile gayrimüslimlerin yanında bulunan azatlı veya esir köle câriyelerin tesbiti emredildi, sonra aynı yıl Cemaziyelâhırında çıkan ikinci bir fermanla gayrimüslimler yanındaki esirlerin bedeli mukabilinde sahiplerinden alınarak Müslümanlara satılması ve âzatlıların da Müslümanlar yanında çalışmalarının temini emrolundu. Bu tarihten itibaren gayrimüslimler köle ve câriye kullanamadılarsa da, yukarıda kaydettiğimiz uygunsuz esirciler ve esir tellâlları vasıtasile nihayet birkaç gece için meşreblerine uygun ve kendilerini dilşad edecek köle ve câriye tedarikinde sıkıntı çekmediler. Esirciler ve esir dellâllar zincirleme kefalete bağlanmakla beraber, içlerinde para için her türlü şenaati irtikâbdan çekinmiyen insanlar daima bulundu.

ESKİ MEYHANELER

Memleketimizde devir devir konulmuş, şiddetle takip edilmiş, göz yumulup unutulmuş, sonra tekrar konulmuş ve son zamanlara kadar devam etmiş yasaklardan biri alkollü içkiler yasağıdır. Hattâ Cumhuriyet devrinde bile, 1946 ve 1950 bir dereceli meb'us seçimi günlerinde yirmi dört saat için içki yasağı konulmuştur. Tarihimizdeki içki yasaklarından bazılarını, örnekleri İstanbul hayatından alarak sıralayalım:

Kanunî Sultan Süleyman zamanında şiddetli bir içki yasağından, devrin en büyük şâiri Bâki şöyle şikâyet eder:

Eskikitaplarim.com

Rehi meyhaneyi katetti tîgi kahrı Sultanın
Su gibi arasın kesdi Stanbul ü Kalatanın
Şu meclis içre kim dâim dokuz peymâne devr eyler
Ne denlu ola ey Bâki zamanı iyşı dünyanın-..

Şâir Nev'î'nin feryadı ise çok daha firaklıdır.

Kalbi âşık gibi viran ettiler meyhaneyi
Bivefalar ahdine döndürdüler peymâneyi

Lâ'li cânan gibi gözlerden nihan oldu şerâb
Çeşmi dilber gibi bîmar ettiler mestâneyi

1567 (Hicrî 975) tarihinde İstanbul ve Galata kadılıklarına - ki o zamanlar kadılar aynı zamanda belediye reisi vazifesini görürlerdi - gönderilen bir fermanda, meyhane işletmenin yasak olduğu halde, İstanbulun muhtelif yerlerinde Galata ve civarında meyhaneler peyda olduğu yazılmakta ve içki yasağının şiddetle tatbik edilerek meyhanelerin kapattırılması emredilmektedir. Fakat bu yeni emrin de bir müddet sonra unutulduğu ve büyük şehirde yer yer, hattâ mahalle aralarında meyhaneler kurulduğu 1575 tarihli İstanbul kadısına gönderilen bir fermandan öğreniliyor. Bu fermanda Lânga civarındaki Müslüman mahalleleri halkının Divânı Hümâyuna gelerek meyhanelerden ve meyhanelerdeki sarhoşlardan pek acı bir lisan ile şikâyette bulundukları da anlatılıyor; şöyle ki: «Lânga ve civarında oturan Ermeniler ve Rumlar, evlerinin alt katlarını meyhane yapmışlar.. Buralara dadanan sarhoşlar, hamama gi-

Eskikitaplarim.com

den kadınların yollarını çevirirler, camiye giden Müslümanlara alenen küfreder ve üzerlerine şarap dökerlermiş.. Bu yüzden kanlı kavgalar olmuş.. Hattâ bir seferinde bir azılı sarhoş bir kadınlar hamamına girip iç halvetten çıplak bir kadın yakalayıp zorla kaldırmak istemiş.. Hamamdaki kadınlar biçareyi eli bıçaklı sarhoşun elinden kurtaramamışlar, feryad ve figana başlamışlar.. Hamama koşan mahalleli, kadını azgın mütecavizin pençesinden zorla almış.. Bir seferinde Safer Efendi isminde bir müezzini zorla meyhaneye çekmişler ve üzerine şarap dökerek hakaret etmişler.. Bu fermanın sonunda İstanbul kadısına mahalle aralarında, bilhassa mescid ve hamamlar civarında bulunan meyhanelerin kapattırılması emrediliyor ki, sekiz yıl evvelki fermanda meyhanelerin istisnasız kaldırılması emrine nazaran içki yasağının tamamen tavsadığı anlaşılıyor. Devlet, içkiden ağır bir vergi alırdı. İstanbulda, içki getiren tüccardan verginin cibayeti için de bir «Hamir emaneti» kurulmuştu ve bu emanetin geliri çok kabarıktı, içki yasağının gevşetilmesini, hazine menfatini korumak endişesine verebiliriz.

1746 tarihli Bostancıbaşı Ağaya gönderilen bir fermanda - ki bostancıbaşıların başlıca vazifelerinden biri İstanbul sahillerinin muhafazası idi - İstanbul ve civarına bir katre şarap ve rakının sokulmaması emrolunuyor; bundan da anlaşılıyor ki, bu tarihte içki yasağı yine şiddetlenmiştir. Yine bu fermanda, İstanbulda bulunan Hıristiyan devletleri elçilerile tercümanları, miktarı devletçe tayin edilecek ancak kifafı nefisleri için bir miktar şarap getirte-

Eskikitaplarim.com

bilecekler, fakat bu şaraplar da. bostancıbaşı tarafından dikkatle takip edilecek ve harice sattırılmıyacaktır.

1791 tarihli bir fermanda da, İstanbulda yine bir içki yasağından bahsedilmekte ve Fransa elçisinin Tekirdağından nefsi için getirteceği şaraplar için ne gibi tedbirler alınacağı bildirilmektedir.

Bu dört fermandan birincisi İkinci Selim, ikincisi Üçüncü Murad, üçüncüsü Birinci Mehmed, dördüncüsü Üçüncü Selim zamanlarına aittir. Biraz da vakanüvisleri karıştıralım:

Birinci Sultan Ahmed zamanına ait, ki çok dindar bir Padişahtı, 1613 (Hicrî 1022) yılı vakaları arasında Naima Efendi yazıyor: «Bu yıl cemaziyelâhiresinde şeriatin muhyisi ve şenaatlerin düşmanı olan Padişahı dindar fitne ve şerre sebep olan hamr dedikleri ümmül-hebaisi memaliki İslâmiyeden külliyen kaldırdı, ham'ları pare pare ve meyhanecileri âvare edûp meyhaneleri kapattı, nice yük akçe getiren emaneti kaldırdı, zararına bakmayıp menfaatinden geçti. Lâkin, insanın yaradılışında fesat ve şer galip olduğundan çok geçmeyip eskisi gibi içki içilir oldu.»

Dördüncü Sultan Mehmed zamanına ait 1653 (Hicrî 1064) yılı vak'aları arasında yine Naima Efendi yazıyor: « Yeniçeri Ağası Kenan Paşa ki aslen Gürcü bir tuvâna kimseydi, aslında (içki yasak olduğu halde) meyhanecileri aylık haraca bağlamış haklar durur, meyhanelerde türlü fiskü fücure had ve pâyan yoğidi.»

Dördüncü Mehmed zamanında 1681 (Hicrî 1092)

Eskikitaplarim.com

yılı vak'aları arasında Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa yazıyor: «On bir senedenberi şarap emaneti kaldırılmış, meyhaneler yıktırılmıştı. Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, meyhanecilerden dört yüz kese akçe rüşvet almış, meyhane açmalarına göz yummuştu. Padişah da o sırada Çatalca civarında Yapağcı çiftliğinde bulunuyordu, bunu haber alınca Sadrazama: «Hattı Hümayunumla yasak olan hamr'e ne sebeple izin verdin» diye şiddetle bir ferman gönderdi; Kara Mustafa Paşa hemen: «Padişahla söyleşmek kolaydır» deyip hiç bir şeyden haberi olmayan ketkûdası Hasan Ağayı hapsettirdi, hesabını gördürüp geceleyin boğdurttu ve ölüsünü evine yolladı. Padişaha da vak'ayı: «Benim haberim yok, kethüdam izin vermiş, hattı hümayununuz gelmeden ben esasen haini boğdurtmuş ve cezasını vermiştim» diye cevap verdi.

İkinci Sultan Süleyman zamanında, 1687 (Hicrî 1099) yılı vakayii arasında Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa yazıyor: «Hazine çok sıkıntı içindeydi, içki yasağı kaldırıldı, hamr emaneti yeniden kuruldu, meyhanelere ve tütün içmeğe izin verildi ve tütüne de ayrıca gümrük kondu.»

Üçüncü Selim devrine ait muazzam bir vakayi'-name bırakmış olan Câbi Said Efendi yazıyor: «Sultan Selim ne kadar meygede var ise kapattı, şarap, rakı ve onlara benzer ne kadar içki varsa hepsini şiddetle yasak etti; yasağa rağmen içki kullanan birkaç kişi idam olundu; Rumlara ve Ermenilere patrikleri, Yahudilere de Hahambaşı, Müslümanlara içki vermemeleri ve satmamaları için muhkem

Eskikitaplarim.com

tenbih ettiler, aksi takdirde idam olunacaklarını bildirdiler. Ayyaşların hali kötüleşti ama çok geçmedi, el altından içki satanlar da peyda oldu. Meselâ bir adam eline bir bülbül kafesi alıp sokağa çıkar, sorana bülbülümü gezdirmeğe giderim derdi, amma kafesin içine barsak konulmuş, barsaklar da rakı ile doldurulmuş. Kafesin ağırlığından şüphelenen zabıta herifi yakalamış, rakıyı meydana çıkarmış.. Ağa kapısına götürmüşlerse de şefaatçileri çıkıp kurtulmuş.. Bazıları da işçi, çamaşırcı, kefere karıları tedarik etmişlerdi.. Bekâr çamaşırı getirip götürmek bahanesile çamaşır, yatak ve yorgan çarşafları içinde gizli rakı ve şarap getirmişlerdi.. Teneke boru satan ve boru vesaire lehimleyen Yahudiler türedi... Boruların içi rakı ve şarap dolu... Erbabına rastladıklarında içindekini sunarlar, bir yabancı borulara müşteri olsa satılık değil, ısmarlamadır derlerdi.. Bir çok müptelâlar, evlerinde bahçelerinde inbikler kurup kendi içkilerini kendileri yapmağa başladılar. Sultan Bayezid tarafındaki bakırcılar da bu kadar senedir durup da bir müşteri çıkmıyan imbiklerin bir tanesi kalmadı, satıldı.. Bazı çelebiler, çoğu lâz olan bakırcılara; «Sende inbik var mı?» diye sorarlarken kızarırlar, onlar da kıs kıs gülerek: «Sarhoşlar meyhaneciliğe heves etti... İnbikler yağma oldu yağma!.» diye cevap verirlerdi..

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti de, millî mücadele yıllarında Anadoluda, zafere kadar devam eden bir içki yasağı koymuştu, fakat müpte-

Eskikitaplarim.com

lâları, Câbi Sait Efendinin anlattığı yollardan içki tedarik etmekte müşkülât çekmemiş, evlerde, bağlar ve bahçelerde gizli imbikler kurulmuştu. Millî kuvvetler İstanbula girdikten sonra içki yasağı büyük şehre teşmil edilmişti. Aşağıdaki satırlar, namlı akşamcılardan Şâir Kesriyeli Sıdkı merhumundur:

Meyhanede görünce bizi şen ü şâd felek;
Kıskandı bezmi işrete kattı fesad felek!..
Her meygede kapandı, dedi Pîr: mey yasak
Sâk, eğildi matraba, emretti: ney yasak...
Mestaneler akıttı o şeb katre yaş
Mahmur çehreler sararıp kıldılar telâş
İçtik o gün sızıncayadek son bir an idi
Sordum bu hâdisatı da üstadı mey dedi;
Yoksun hilâli ahdarın Allah ocağını
Söndürdü ehli şi'r ü melâlin çerağını..

İçki yasağının en amansız devri, Dördüncü Murad zamanı olmuştu. Ne kadar garip bir tesadüftür ki ayyaşların pîri Bekri Mustafa da o devirde yaşamıştır; muhtemeldir ki lâyemut şöhretini, o müthiş yasağa rağmen içki içmesi yüzünden ve bu kahhar padişahın lûtfu mahsusuna uğrayarak başını cellâd pençesinden kurtarmasından almış olacaktır. Bekri Mustafa üzerine nakledilen en güzel fıkralardandır:

Mustafa Üsküdar iskelesinde kayıkçılık yaparken, bir gün Sultan Murad ile Sadrazam Bayram Paşa tebdil gelirler ve mahsus koca ayyaşın kayığına binerler, sahilden bir hayli açılınca, kayıkçı, ra-

Eskikitaplarim.com

kı destisini dikip bir kaç yudum çeker. Sultan Murad: «Baba destiyi uzat, bir yudum da ben içeyim!» der. Mustafa güler; «Sen içemezsin oğul, içindeki su değil, rakı!» der.. Paşidah: «Niye içemiyelim?» deyince: «Tahammül edemezsiniz, belli olur, hem kendinizi hem beni yakarsınız!» der. Beriki ısrar edince destiyi uzatır.. Yol aladursunlar, desti elden ele dolaşır.. Bir ara Sultan Murad: «Baba, sen Padişah yasağından korkmaz mısın?» diye sorar.. Bekri Mustafa: «Korkarım, amma Padişah beni burada nerden görecek?» der. Padişah: «Ya ben haber verirsem?» deyince: «Veremezsin, sen de içtin, kellelerimiz beraber düşer!» cevabını verir. Bunun üzerine çakır keyf olan hükümdar: «Ya ben Padişah, bu adam da Sadrazam Bayram Paşa ise!» deyince, Bekri Mustafa kürekleri bırakıp kahkahayı atar:

«Hay köftehor. Ben demedim mi tahammül edemezsin diye!.. Şunun şurasında iki yudum rakı içtiniz, biriniz Padişah, biriniz vezir olmağa kalktınız!» der.

İçki yasağından bahsederken biraz da eski meyhanelerden bahsetmek yerinde olur; bunun için de İmparatorluğu temsil eden İstanbulda dolaşmak lâzımdır:

Eski İstanbul meyhaneleri ile namlı meyhaneciler hakkında ilk mühim kayıtlara Evliya Çelebi Seyahatnamesinde rastlanır. Büyük seyyah ve muharrir Galatadan bahsederken «Lebideryada Ortahisarda iki yüz adet kat kat harabathaneler, meyhaneler, vardır ki her birinde beşer onbeşer yüz fâsik iyş ü işret edip hânende ve sazendegâh ile bir

Eskikitaplarim.com

hay ü huy iderler ki dillerle tarifi mümkün değildir» diyor ve bu harabathanelerden Taşmerdiven meyhanesi ile Kefelinin, Manyalının, Mihalâkinin, Kaşkavalın, Sünbüllünün, Kostantinin ve Sarandanın meyhaneleri diye sekiz tanesinin adını veriyor; buralarda türlü türlü misket şarapları, Arkona, Sakız, Mudanya, Edremit, Bozcaada şarapları bulunur, sokaklarda yalınayak başı açık yüzlerce sarhoşa rastlanır, perişan halleri sorulunca:

Öyle sermestim ki idrâk etmezsem dünya nedir
Ben kimim sâki olan kimdir meyi sahbâ nedir

cevabını verirler diye mübalâğalı olmakla beraber canlı bir levha çiziyor.

Hasköyden bahsederken de burada yüz meyhane bulunduğunu, en namlı meyhanecileriyle keyf verici meyva suyu satıcılarının Küpelioğlu Yahudi ile Rum Tiryandafil olduğunu kaydediyor.

İstanbul meyhaneleri hakkında kıymetli bir vesika da geçen asır sonu muharrirlerinden «Çaylak» lâkabiyle meşhur Mehmed Tevfik'in «Meyhane yahut İstanbul akşamcıları» adında kırk elli sayfalık bir risaledir.

İstanbul meyhaneleri ya bulundukları yere, ya sahiplerine nisbetle ve yahut da o zamanlar dükkânlarının üzerine ünvan levhası yerine asılan tahtadan yahut madenî kayık, kule, hançer gibi alâmeti farikalara, yahut da içinde bulunan havuz ve fıskiye gibi bir hususiyete göre isim alırlardı.

Bu eski meyhanelerin akşamcı müşterileri, semt-

Eskikitaplarim.com

lerine göre Yeniçeriler, kalyoncular, topçular, esnaf takımıydı. Yeniçeri akşamcıları da «Dayı» ünvanile herkesten üstün hürmet görürlerdi. Tersanelilerle topçular da Kasımpaşadan Fındıklı ve Salıpazarına kadar uzanan meyhanelerin müşterileriydi. Kayıkçı, hamal, tellâk makulesi ve İstanbulun baldırı çıplak pır pırı külhanileri bu meyhanelere giremezlerdi. uğrasalar da, meyhane akşamcılarının bulunmadığı zamanlarda ayakta içip giderlerdi.

Meyhane gedikleri kurulduktan sonra da bu ayak takımının gittiği yerler, «Koltuk meyhane» denilen kaçak meyhaneler, gizlice içki satan ara sokak bakkalları, manavlarıydı. Koltuk meyhanelerinin bir kısmı da kibar koltuklarıydı, buralara işret eden fakat evine içki sokmıyan memur ve kâtip takımı gelirdi.

Ayak takımı için küçük koltuklardan başka bir de ayaklı meyhaneler vardı. Ayaklı meyhaneler seyyar içki satıcılarıydı; ekseriyetle ermenilerden olurdu; dükkânı, tezgâhı, fıçısı, ustası, sâkisi hep kendisiydi; bellerine ucu musluklu içi rakı veya şarap doldurulmuş gayet uzun bir koyun barsağı sararlar, sırtlarında bir cübbe, cübbenin iç cebinde bir kadehi, omuzlarına da alâmet olarak birer peşkir atarlardı. Ayaklı meyhaneler en çok Bahçekapı ve Yemiş iskelesi, Galata ve civarında dolaşırlardı. Müşterilerini gördü mü etrafı kollıyarak bir bakkal veya manav dükkânına girer, kuşağının arasındaki musluktan kadehi doldurup peşi sıra giren müşterisine, vücudunun harareti ile ısınmış içkiyi sunardı; kadehi bir yudumda yuvarlıyan baldırı çıplak

Eskikitaplarim.com

ayyaş da ya bir üzüm tanesini, yahut mevsimine göre bir meyvayı meze yapardı, çoğu da ağzını elinin tersi ile silip gider, buna da «yumruk mezesi» denilirdi.

Türkler İstanbulu ve Galatayı aldıkları zaman, Büyük şehrin meyhaneleri, dünya ölçüsünde bir şöhret ti. On altıncı asır muharrirlerinden Kastamonulu Lâtif «Tarifnamei İstanbul» adındaki eserinde İstanbul meyhanelerinin bilhassa Tahtakalede toplandığını, Galatanın ise «serapa meyhane» olduğunu kaydeder; aynı muharrir; kendi adiyle maruf olan Şuera tezkiresinde de, Fatih devrinin rind ve ayyaş şairi Melihînin hal tercümesini yazarken, Tahtakale meyhanelerinin şöhretini Fatih devrine kadar götürür.

Müverrih Peçevîli İbrahîm Efendi de meşhur tarihinde büyük Vezir Sokullu Mehmed Paşa devri ricalinden Nişancı Firuz Beyin hal tercümesini yazarken, (ki nişancı, fermanlara Padişahın tuğrasını basan çok büyük memurdur; Divanıhümayun azasındandır.) bu zatın ayyaşlığı üzerinde durur ve bu vesile ile, on altıncı asırda, büyük gedikli meyhanelerden başka, kibar ve ricalin gizlice devam ettikler koltuk meyhanelerinin bulunduğunu belirtir:

«Nişancı Firuz Bey, ehli ırz meyhanesidir diye koltuk meyhanelerine devam eder, odasna gelirken şarap galebe edip bir köşeye yıkılır kalır, uşakları kucaklarına alıp ekseriya bir berber dükkânına veya bir hamama götürüp ayılıncaya kadar beklerlerdi.»

İstanbul şehrinin tarihinde dillere destan olan

Eskikitaplarim.com

akşamcılık âlemlerine sahne olan gedikli meyhanelerdir; ki çok sonraları, Abdülâziz devri sonlarına doğru bunlara «Selâtin meyhaneler» adı verilmiştir.

Kapıdan girince ya sağda yahut solda bir tezgâh bulunurdu. Tezgâh bazan da meyhanenin dibinde kapıya karşı olurdu. Tezgâh üzerinde ayakta bir iki tek içip gidecek müşteriler için hazırlanmış rakı kadehleri, şarap bardakları, içinde fasulye piyazı, lâhana turşusu, leblebi gibi mezeler bulunan tabaklar dizilirdi. Gediklilerin tezgâh başı müşterileri, «dört kaşlı» denilen ve akşamcı olan ağaları, ustaları ile karşılaşıp yüz göz olmak istemiyen esnaf kalfaları ve çıraklarıydı, ne keseleri ne de yaşları akşamcılığa elverirdi: dükkânlar ezanda kapanır, evlerine yahut, bekâr odalarına dönerken bir gedikliye şöyle bir uğrayıverirlerdi; o zamanın tâbiri ile «akşamcı» diye bellenip altın adlarını bakır yapmaktan çekinirlerdi. Akşamcılar «ununu eleyip eleğini duvara asmış, oğul ve damat sahibi olmuş» kimselerle, akşamcı olarak dile düşmüş, mahallesiyle civarında kız bulamayıp uzak semtlerden aldığı kızın başını ateşe yakmış bıçkınlardı. Çoğu da «Bekârlık sultanlık» diyen ve han odalarında oturan işi yolunda esnaf bekârları idi.

Tezgâhın arkasına düşen duvarda, oymalı raflar bulunurdu; bu raflara rakı ve şarap binlikleri dizilirdi; kenarındaki çivilere de camdan yapılmış rakı ve şarap ibrikleri asılırdı; müşterilere içki bu ibriklerle sunulurdu. Daha eskiden de ibrik yerine kabak kullanılırdı. Meyhanenin etrafına da tahta sofraları; alçak ayaklı masalar ve kısa bacaklı ha-

Eskikitaplarim.com

sırlı iskemleler dizilirdi. Her sofranın üzerinde de kütükten oyma bir tuzluk bulunurdu. Bazı gediklilerde itibarlı müşteriler için birkaç basamak merdivenle çıkılan balkonlar, «şirvan»lar bulunurdu. Bazısının da bir üst katı ve bu kat üstünde mükemmel döşenmiş odaları vardı. Bu odaları İstanbulun azılı zorbaları, kabadayıları tarafından civan kapatıldığı söylenir.

Meyhanenin, bir duvarı boyunca gayet büyük ve içlerinde cins cins şarap ve rakı bulunan fıçılar ve küpler dizilirdi, öyle ki, bu fıçıların kocaman tahta lülelerine merdivenle çıkılır ve kol gibi fışkıran içkiye, çanak, bardak falan değil de kocaman kovalar, çamçaklar tutulurdu. Fıçı yerine küp kullanılan meyhaneler de umumiyetle «küplü» diye anılırdı, bunların en meşhurlarından biri de Galatadaydı. İkinci Abdülhamidin son yıllarında Galatanın bir haşarat yatağıydı.

İstanbulun gedikli meyhaneleri, mutfaklarının temizliği ve aşçılarının da bilhassa balık ve et yemeklerindeki hünerleri ile meşhurdu; gediklilerin külbastı ile kebablı yaz türlüsünü konak aşçıları yapamaz, denilirdi.

Gediklilerin geniş tavanları, ekseriyetle direklerle tutturulmuş bulunurdu ki, orta direğin dibinde bulunan büyük bir tuzlu balık fıçısı da bu meyhanelerin hususiyetlerinden birini teşkil ederdi. Bu tuzlu balıklar Maltadan yahut Yunan adalarından gelirdi.

Direklerin birinde de büyük bir çıngırak bulunurdu; kapanma saati gelip de akşamcılar dağılma-

Eskikitaplarim.com

dı mı, meyhanede sâkilik eden çocuklardan biri kapıya gözcü dikilirdi; kol gezen zabıta uzaktan görününce çocuk çıngırağın ipini çeker, müşteriler sesi keser, meyhanenin kapı kepenkleri indirilirdi; kol geçince de gözcü tarafından çıngırağın ipi tekrar çekilir; kapı açılır, âlem eski dengini bulurdu.

Kol gezen zaptiyeler çıngırak seslerini işitirler, bunu «Kendisine ve hükûmet emrine gösterilen bir saygı» olarak kabul eder, meyhanenin müşterilerle dolu olduğunu bildiği halde içeri girip akşamcıların keyfini bozmazlardı.

Gediklilerde «usta» ünvanı ile anılan patron, tezgâh başında dururdu. Şamdanlara ve müşterilerin çubuk ateşine bakan eli yüzü düzgünce bir uşak «ateşçi» yahut ateş oğlanı diye anılırdı. Bundan maada bir büyük gediklide en az beş altı tane genç ve tüvâna sofra uşağı, bir ateşçi, ateşçinin bir veya iki tane yamağı bulunurdu.

Güneş, yaz ve kış alaturka saatle akşam on ikide kavuştuğuna göre saat ondan, yani akşam ezanından iki saat kadar evvel gedikli meyhanelerde patron, tezgâhtar akşamcıların ibriklerini doldurup hazırlamağa başlardı.

Meyhanelerin temizliğine çok dikkat edilirdi. Bardaklar ve kadehler temiz bezlerle kurulanıp parlatılırdı; yerler dikkatle süpürülür, sofralar gıcır gıcır silinirdi, sofralarda akşamcılara hizmet eden uşaklar ve çubuktar çocuklar tertemiz giyinirlerdi. İstanbul akşamcılarına sakilik, nezâfet, nezaket ve zarafetle el ve yüz düzgünlüğü ve güzelliği istiyen ince bir san'attı. Her kişinin kârı değildi, bilhassa Sa-

Eskikitaplarim.com

kızlı Rum çocukları meyhane uşaklığında büyük bir kabiliyet gösterirlerdi. Divan şiirinde en şûh ve lâübali manzumeleri teşkil eden «sâkiname»lerin çoğu, rind şâirlerin kalemiyle bu meyhane uşakları hakkında ibda edilmiştir.

Sofralara toprak şamdanlar konulur, mumları dikilip hazırlanırdı. Etrafına da meze tabakları dizilirdi; her sofraya büyük bir de tuzkutusu konulurdu. Akşamcılar ezandan sonra birer ikişer gelmeğe başlardı. Kapı önünde duran tüvâna bir oğlan yüksek sesle:

— Buyurun efendim, buyurun! diye karşılardı.

Akşamcılar meyhaneye eli dolu gelirdi; mevsimine ve zevkine göre birkaç elma, portakal, bir okka kadar kiraz, üzüm, balık yumurtası, havyar, alâsından pastırma getirirlerdi.

Uşak, daima kendi sofrasına oturan müşteride böyle bir şey görünce koşup elinden alır, soyulmak mı, ayıklanmak mı, kesilmek mi hülâsa ne yapmak lâzımsa çabucak yapıp getirirdi.

Ortalık iyice kararınca «usta» eline bir küçük şamdan «fiske şamdanı» alır, masaları dolaşarak onun alevi ile sofra şamdanlarını tutuşturur ve her sofranın mumunu yakınca da o sofranın akşamcılarına:

— Ağalar! Safa geldiniz!. diye selâm verip geçerdi.

Her meyhanenin bir büyük orta kandili vardı; en sonunda da o yakılırdı. Akşamcılar arasında orta kandilin yanması, meyhane sohbetinin gelişmesine bir başlangıç sayılırdı.

Eskikitaplarim.com

Meyhaneler yılda bir ay, ramazanlarda Müslüman müşterilerinden mahrum kalırdı. Meyhaneciler, sofra başı olan hatırlı müşterilerinin evlerine ramazan bayramının ilk günü birer büyük tabak midye yahut uskumru dolması yollarlardı. Bunun mânası da «bizi unutmayın» demekti.

İstanbul akşamcıları, ekseriyetle hoşsohbet, kalendermeşreb adamlardı. Rindâne gazeller söyliyen, destan, semâî düzen bu saz ve söz sahiplerinin arasına eli bıçaklı ve yumruk oyununa alışmış baldırı çıplaklar pek karışmazdı; bu gibilerin gittikleri yerlere de berikiler ayak atmazdı. Kanlı kavgalar daima süflî koltuklarda çıkardı. Yeniçeri kabadayıları akşamcılığa yeni yeni ayak uydurmağa çalışan delikanlıları mütecaviz sarhoşlara karşı müdafaa etmekle öğünürlerdi. Akşamcılardan bir kısmı da muziplikleri, tuhaflıkları ile meşhurdu. Gedikli meyhanelerin kapanma saati, alaturka 1,5 suları idi; vakit gelince, uçaklar çıngırağı çalarlardı. Hanlar içindeki gediklilerde çıngırak bulunmaz, davul çalınırdı.

Akşamcılar meyhane dönüşlerinde semtlisi ile birleşerek yolda da muhabbet ve sohbet ederlerdi. Fazla kaçıranlardan bazan yollarda dökülüp kalanlar da olurdu.

KÖÇEKLER

İstanbulun en namlı köçekleri de meyhanelerde oynatılırdı; hemen her meyhanenin de namlı bir köçek oğlanı bulunurdu. Meyhane köçekleri için

Eskikitaplarim.com

rind şairlerinin kaleminden çıkmış çok güzel manzumeler ve destanlar vardır. Bunların içinde İsmail ve «Benli» lâkabı ile meşhur Dimetokalı Ali adında iki çingene genci, İstanbulun en büyük şöhretleri olmuşlardı. Şair Enderunlu Fazıl da on dokuzuncu asırdaki meyhane köçekleri için «Çenginame» adında manzum bir visale kaleme almıştır: Şairin rindâne bir üslûbla medhettiği meyhane köçekleri Büyük Afet, Küçük Afet, Pandeli Andon, Panayot, Yasemin, Mısırlı güzeli, Lâtif, Hilâlkaş, Mehtab, Altıntop, Taze Fidan, Zernişan, Ziba; Yıldız, Kanarya, Kız Mehmed, Kıvırcık, Fıstık Elmaspare, Ceylân, Afitab, Gazab, Velvele, Tilki.. ve ilâh... isminde bir kısım Adalı, bilhassa Sakız adalı rum gençleri, bir kısmı Ayvansarayın loncasından yetişmiş çingene şehbazlarıdır. Çoğunun da, asıl isimleri unutulmuş, lâkabları ile anılmışlardır. Büyük gedikli meyhanelerde rakseden bu köçekler, oyuna gayet süslü ve şehvetengiz kıyafetlerle çıkarlardı. Adalı rum köçeklere de ayrıca «Tavşan» tâbir edilirdi ki tavşanların da kendilerine mahsus harikulâde cazip bir kıyafetleri vardı. Ayaklarına, aşık kemiklerine kadar düşen mavi veya kırmızı şalvar giyerler, şalvarlarının ağı da yerde sürünür, bellerine al kuşak sararlar, gövde çıplak, çıplak gövdenin üzerine kolsuz, meme altlarına kadar ancak inen kısa ve altın sırma işlemeli bir yelek giyerlerdi... Başlarında mavi püsküllü al fes.. omuzlarına kadar dökülen saçlarına gümüş ve altın pullar, rengârenk boncuklar, hurda inciler dizerlerdi. Raksa yalınayak çıkarlardı. Tavşanların olsun alelûmum köçeklerin olsun oyun-

Eskikitaplarim.com

ları, zamanımızın ritmik dansları gibi, harikulâde feerik bir şeydi...

Köçekleri, tavşanları görmek için meyhanelere giremiyen devlet erkânı, hattâ Padişah, onları konaklarına, yalılarına, Sarayı hümayuna getirtirler, verdikleri ziyafetlerde, muhteşem bir dekor içinde oynatırlardı.

BÜYÜK BİR ÇİNGENE DÜĞÜNÜ

Hicrî 1199 yılında, İsmail adında bir meyhane köçeğinin şöhreti dillere destan olur; evvelâ Galatanın batakhane - meyhanelerinde görünür, vücud yapısı harikulâde narin ve çalâk, «kişmiri» denilen esmer tenli, karakaş karagözlü, güzel yüzlü, tatlı sözlü bir gençtir.

Aybi ancak bu ki, ol cânâne
Milleti olmuş idi çingâne!

«Her cilvesi canperver, eli ağzına uyar dilber» olan Kıbti İsmail Ayvansarayda otururdu:

Dolaşır nâz ile her meygedeyi
Şâd ider lûtfiyle mihnetzedeyi

Gündüz, Evliyaçelebinin dediği gibi, «Galata demek, meyhane demektir», Galatada oynar, akşam oldu mu, Balat meyhanelerinde görünür, o zamanlar, İstanbulun bu en gürültülü hovarda semtinde, meyhane meyhane dolaşarak rakseder.

Eskikitaplarim.com

Ande mehpâre olur tâbeseher..
Rakse başlar idi ol cânâne,
Kâh ayağ üzre sunar peymâne!

Köçek İsmail, hangi meyhaneye girse:

Cem olur seyrine envai beşer,
Sahni meyhane olur bir mahşer!..

En sık uğradığı yerler de «Servili,» «Sarnıçlı» ve bilhassa «Gümüş halkalı» ve «Çizmeli» meyhaneleridir.

Hep «gümüş halkalı» olsa kuşağı
«Çizmeli» den kesilür mü ayağı?..

Kışın, kibar ve zengin konaklarındaki helva sohbetlerine çağrılırdı; düğünler de köçek İsmailsiz sönük kalacağından, haftalarca evvelinden çok yüksek ücretle peylenir, tutulurdu.

Oyunları ve güzelliği ile İstanbulda dillere destan olan köçek İsmail, şöhretinin bu en parlak devrinde evlenmek ister, İstanbulda bu dilber oğlana lâyık bir güzel bulunamaz.

Edirne şehrine gitti pederi
Gezdi hep andaki çingâneleri
Kalbur üstünde kalan kıztiden
Buldu bir duhteri pâkize beden...

Edirnede bulunan güzel bir çingene kızı, bir boz eşek üstünde ve kalabalık bir çingene alayı ile

Eskikitaplarim.com

İstanbula getirir; rakkas damad da, gelini, İstanbul çingenelerinden kalabalık bir kafile ile sur dışından karşılar.

Kurulur çergeleri sahrada
Cânibi sefti Davudpâşada...
O civan aldı elile reseni
Hârden indirdi o nâzik bedeni.

İstanbul halkından binlerce meraklı da namlı çingene güzelinin düğün alayını seyretmek için Davudpaşa sahrasına, Davudpaşadan Ayvansaraya giden yollara dökülür.. Nikâh Davudpaşada kıyıldıktan sonra, gelin yine boz eşeğe bindirilir ve tantanalı bir alayla Ayvansaraya götürülür. Köçek İsmail sokaklara sofralar kurdurarak bütün meyhanecilere, akşamcılara, oyunculara ve çalgıcılara bir büyük ziyafet çeker...

Çekti bir sofrai şahâne nizam
Tâ ki yârân didi israf haram!

Bir hâyu huy ile yenilip içilir... Bir zevk ve şataret ile gece yarısı bulunur. Tam köçek İsmail zifafa konulacak, kız babası bir aksilik çıkarır..

Pederi geldi misali ejder,
Hâneye girdi elinde hançer
Özge feryadü figan eyliyerek,
Sad yemin ile bunu söyliyerek,
Virmezim kızımı ben öldürürüm,
Yüzerim postunu ben tuz doldururum!

Eskikitaplarim.com

Derken, bir tarafta kız tarafı yüzlerce Edirne çingenesi, diğer tarafta oğlan tarafı Ayvansaray ve Balat çingeneleri... Bir büyük kavgaya tutuşur... Gece yarısı gulgule gökyüzünü tutar, davetliler gülmekten kırılır, bayılıp kaçılır. Fakat davetlilerini danışıklı döğüş bir büyük çingene kavgasile uğurlayan köçek İsmail için bu düğün, güzellik ve şöhretinin bir dönüm noktası olur.

Mâhasal soldu güli handanı,
Kalmadı cezbei hüsnii ânı
Kalmadı raksa dahi imkânı...

«Güzelim! Eyleme israf meded!.. Nakdi cânâ ne bu itlâf, meded.» diyen eşinin dostunun, âşıklarının sözünü dinlemez.. Eski rağbet ve iltifatı göremez olur.. Ayağı meyhanelerden kesilir ve çok geçmez, bu namlı köçek de, yüzlerce, binlerce emsali gibi unutulur.

Ayvansaray düğününden altı yıl kadar sonra Enderunlu Fazıl yârânı ile beraber Haydarpaşa çayırına gider.. derken yanlarına, kayış yüzlü, gulyabani heybetli bir ayıcı çingene gelir

Bir kaval sokmuş efendim belde
Geldi ol daireye def elde
Hemen al âyû gibi çingâne
Hey ağalar!.. diyerek yârâne
Başladı kâre bed âvâze ile
Ayı oynattı o âgâze ile

Eskikitaplarim.com

Oyundan sonra uzattığı define alay ve hakaretle birkaç mangır atılır.. Fakat rind şair, ayıcı çingenenin gözlerine dikkatle bakınca, köçek İsmaili derhal tanır.

Dikkat ettim yüzüne ben o zaman
Şesmi ebrusuna kıldım im'an
O civan olduğunu fehmettim
Belki benzetme deyû vehmettim
Eyledim ismini bir kerre sual,
Meğer İsmail imiş ol Bedhal!!...

ESKİ İSTANBULDA KADIN

Eski kaç göç devrinin kadın hayatı da garabetlerle dolu hoşça bir sohbet mevzuudur. Meselâ İstanbulda, Fatih'den Abdülhâmid devri sonlarına, meşrutiyete kadar kadınlar, tek veya iki üç çifte kayıklara erkeklerle beraber binemezlerdi. Yasağın konulmasına sebep, bazı hafifmeşreb nâzenin taze kadınların kayıklarda, kırıkları olan erkeklerle buluşmalarına mâni olmaktı. Bazı kayıkçılar bu oynaşmalara göz yumma karşılığı devletçe tesbit edilen narhdan kat kat üstün para kopardıkları için yasağa rağmen kayıklarına erkekle beraber kadın alirlar, görülüp de niçin aldığı sorulunca «erimdir dedi aldım» derlerdi. Bu gibi uygunsuzlukların önüne geçilmesi için de, kayıkçılar kâhyasına, bostancıbaşıya, sık sık şiddetli emirler verilirdi. Taze ka-

Eskikitaplarim.com

dınların Haliç ve Boğaziçi iskelelerine dolmuşa işleyen kayıklara bile erkekle binmesi yasaktı. Bu yasaktan yalnız ihtiyar kadınlar, o da dolmuşa işleyen kayık olmak şartile istisna edilmişti. Bu hususta kayıkçılar kâhyasına gönderilmiş 1580 (Hicrî 988) tarihli bir fermandan birkaç satır:

«Bundan evvel de tenbih edilmişti; taze avretlerin levent taifesile kayığa girip gezmelerine mani ol ve bu hususu bütün kayıkçılara tekrar tekrar tenbih et.»

Zamanımızdan yirmi beş otuz yıl evveline kadar Eyyübün kaymağı ve kaymakçı dükkânları İstanbulun şöhretlerindendi. On altıncı asırda, herhalde türbe ziyareti bahanesile Eyyüb'e gelen bazı hafifmeşreb kadınların kaymakçı dükkânlarına girip evvelce anlaştıkları erkeklerle bu dükkânlarda buluştukları görüldü ve Eyyüb Kadısı tarafından hükûmete şikâyet edildi, bunun üzerine, Eyyüb Kadısına, 1573 (Hicrî 981) tarihli bir yasak fermanı gönderildi ki; Kadı efendiye hitaben yazılmış bu fermanda:

«Kaymakçı dükkânlarına bazı nisa taifesi kaymak yemek bahanesile girip oturup nâmehremler cem'olup hilâfı şer' işleri vardır diye Müslümanların haber verdiklerini bildirmişsin; bu babda ihmal caiz değildir; kadınlar kaymakçı dükkânlarına gitmeyecektir, gelen kadınların dükkâna alınmamasını dükkân sahiplerine şiddetle tenbih et, tenbihini dinlemiyen ve dükkânına kadın müşteri alan dükkân sahibini muhkem cezaya çarptır» deniliyordu. Bu yasağın ne kadar devam ettiği bilinemiyor.

Eskikitaplarim.com

Müslüman kadınların, tâbiri şer'iyesiyle «Muhadderatı İslâmiye»nin sokak kıyafetleri, din ile devlet işlerinin ayrıldığı Cumhuriyet inkılâbına kadar hükûmetin ve ahlâk zabıtasının üzerinde titizlikle durduğu meselelerin başında gelmişti. Bu hususta asırlar boyunca, İstanbul Kadılığına hitaben çok şiddetli fermanlar çıkmış, sokaklarda ve mesire yerlerinde nâmahremlerin nazarını üstlerine çekecek kılık ve kıyafette gezen «avret» lerin cezalandırılması ile iktifa edilmiyerek onlara böyle şeyler diken terzilerin de mes'ul tutulması emrolunmuştur Bu fermanların en güzel örneklerinden biri, İstanbulun pek muhteşem ve cazip bir lüks ve sefahat devri yaşadığı Lâle devrinde, Nevşehirli Damad İbrahim Paşa Sadaretinde, 1725 (Hicrî 1138) yılında çıkmıştır ki bugünkü yazılı dilimize çevrilmiş en mühim kısımları aşağı yukarı şudur:

«Allah her türlü belâ ve âfetten korusun, İstanbul, Osmanlı ülkesinin yüzü suyudur; ulema, sulâha, üdeba beldesidir, ahalisinin, tabaka tabaka tesbit edilmiş kıyafetleri vardır. Hal böyle iken bazı yaramaz avretler, halkı baştan çıkarmak kasdile sokaklarda süslü püslü gezmeğe, libaslarında türlü türlü bid'atler göstermeğe, kefere avretlerini taklid ederek serpuşlarında acayip şekiller yapmağa başlamışlar; ismet âdabını tamamen kaldıracak mertebede kıyafetler uydurmaları evvelce menedilmiş iken nâmus perdesini tekrar kaldırmaktan korkmamaları, türlü türlü kötü kıyafetlerle dolaşmaları, birbirini görerek ismet ehli hatunları da baştan çıkarmak mertebelerine varmıştır. Irz ehli ve ismet sa-

Eskikitaplarim.com

hibi kadınlar, kocalarını, kendilerine bu yeni çıkma elbiseler tedarikine zorlamakta imiş. Kudreti yetmiyenler veya yetip de karılarını bu nev-zuhur kıyafetlere bürünmelerine rızası olmıyanlar karılarından ayrılma derecelerine varmışlar... Bu garip kıyafetler yasaktır. Kadınlar, bundan böyle büyük yakalı feracelerle sokağa çıkmıyacaklardır, başlarına üç değirmiden büyük yemeni sarmıyacaklardır Feracelerinde süs olarak bir parmaktan kalın şerid kullanmayacaklardır.. Kadınlar, sokaklarda veya mesirelerde yeni çıkma büyük yakalı feracelerle görülürlerse, feracelerinin yakaları o anda alenen kesilecektir, uslanmayıp ısrar edenler olursa, ikinci ve üçüncü seferinde yakalanıp İstanbuldan taşraya sürgün edileceklerdir. Bu husus, mahalle imamları vasıtasile bütün İstanbul kadınlarına tebliğ olunsun.. Yaramaz avretlere uymak yüzünden sokakta elbiseleri yırtılarak perdei ismetleri lekeleneceği ırz ehli hatunlara anlatılsın..

Bunları diken terzilere ve şeridçilere de tenbih olunsun.. Bu yasağın tatbikine Yeniçeri Ağası memur edilmişlerdir.. Asla göz yumulmasın, merhamet edilip himaye yolu tutulmasın.. Yasak gereği gibi tatbik olunsun...»

Kadın taifesile uğraşmak kolay mıdır? Türlü işve ve cilve ile sokağa fırlamış bir İstanbul aşiftesinin fettan bakışları karşısında, hangi Yeniçeri veya Bostancı neferi ve zabitinin eli o süslü feracenin gayet büyük bir kelebek kanadını andıran yakasını kesebilir?

Üçüncü Selim zamanında 1791 (Hicrî 1206) yı-

Eskikitaplarim.com

lında birer nüshası İstanbul, Eyüp, Galata ve Üsküdar Kadılarile Yeniçeri Ağasına ve terzibaşıya gönderilmiş bir yasak fermanı daha:

«...Kadın taifesinin sokaklarda ve pazarlarda iştiha çekici tavırlarla dolaşmaları ötedenberi yasaktır. İngiliz şâlisi denilen çuha gayet ince olduğundan, o çuhadan ferace giyen kadınların ferace altındaki esvapları dışarıdan görünüyor. Kadınların İngiliz şâlisinden ferace kestirmeleri evvelce şiddetle men'edilmişti. Kadınlar Engürü şâlisinden ferace kestirmeğe başladılar, fakat bu kumaş da ince ve kadınlar âdeta sokağa feracesiz çıkmış gibi olduğundan o da yasak edilmişti. Aralıkta bazı hayâsızların yine Engürü şâlisinden ferace kestirdiklerini ve giydiklerini işittik ve gördük.. Yasağımızın dikkat ve şiddetle tatbikini ve terzilerin Engürü şâlisinden ferace kesip dikmemelerini tekrar emrediyorum. Bu yasağımızı dinlemiyen terzi tutulup aman verilmeyip dükkânının kapısına asılacaktır.»

Tanzimat ile başlayan Garplılık devrinde ise, İstanbulun kibar hanımefendileri hakkında, müverrih Cevdet Paşa, İkinci Abdülhamide sunduğu «Maruzat» adındaki eserinde şu satırları yazıyor:

«Abbas Paşa valiliğinde Mısırdan Dersaadete pek çok paşalar ve beyler ve hanımlar hicret ettiler. Yüksek pahalarla konaklar ve yalılar aldılar. Alafranga tecemmülât ile tezyin ve tefriş ettiler, sefahat kapılarını açtılar. İstanbul vükelâ ve kibar Mısır dökünlülerile aşık atmaya ve vükelâ haremleri de Mehmed Ali Paşa kerimesi Zeyneb Hanımı taklid ile israf ve sefahate kalkıştılar. Sultanlar ise be-

Eskikitaplarim.com

hemehal ve bihakkın vükelâ haremlerinden üstün olmak üzere hesapsız masraf etmeğe başlayıp maaşları yetmez olduğundan borca battılar. Kadîmden beri Sarayî Hümâyunda tesettür ve ihtifa eden kadın efendiler de zamane hükmüne uyarak araba ile gezmeğe başladılar ve bittabi şehrîlere tefevvuk etmek üzere israf ve sefahate daldılar. «...» Paşa familyası, madamaları takliden ayda bir moda çıkarıp bunca ehli ırz nisvanı İslâmın ahlâkını bozdu. Bir gün, Sultan Abdülmecid Bâbıâliye gelmişti, gayet hiddetli idi, damad paşalara hitaben: «Sultanlar gece mehtaplarda gezer imiş. Benim gece mehtapta gezer kızım yoktur, hepsini red'edeceğim» diye bağırmıştı. Saray kadınlarının kendisinden gizli arabaya binmemeleri için, Padişah Serasker Rıza Paşaya emretmiş, o da, Sarayı Hümâyundaki arabaları, zincirle birbirine bağlatmıştı!.»

İstanbul civarındaki uzakça mesireler, hafifmeşreb kadınların, nâmahremlerle buluştukları yerlerdi. Azıcık tehlikeli olmakla beraber ağyâr diline düşmeden can sohbeti edilirdi. Hükûmete bir kaç ihbar oldu; kadınların arabalarla uzak mesirelere gitmesi ve arabacılarının da kadınları alıp oralara götürmeleri yasak edildi. Aşağıdaki satırlar 1752 (Hicrî 1165) tarihli bir fermandan alınmıştır:

«Nisvan taifesinden bazıları tenezzüh ve teferrüç bahanesile Üsküdardan, Kısıklı, Bulgurlu, Çamlıca ve Merdivenköyüne, bazıları dahi Boğazdan Tokad, Akbab, Dereseki ve Uşaya arbalarla gidip ve edeb ve hayâyı atıp envai şenaatı irtikâb ettikleri ihbar olundu. Bundan böyle, kadınların, arabalarla

Eskikitaplarim.com

bu uzak mesirelere gitmeleri yasak edilmiştir. Gidenlerle onları yasağa rağmen arabasına alıp götürecek arabacılar, yakalandıkları gibi İstanbuldan taşraya sürüleceklerdir.»

GECELERİ FENERSİZ ÇIKMA YASAĞI

Sokakların devlet tarafından aydınlatılmadığı devirlerde böyle bir yasak, çeşitli bakımdan uygunsuz takımının, türlü türlü kötülüklerini önlemek için zarurî tedbirlerdendir; ve Türkiyede, sokaklara fenerler konuluncaya kadar devamlı surette tatbik edilmiş bir yasaktır. Hattâ bazı fevkalâde ahvalde, bilhassa İstanbulda kopan ihtilâllerde yatsıdan sonra her ne suretle olursa olsun gece sokağa çıkmak dahi yasak edilmiştir. Yatsıdan sonra sokağa fenersiz çıkma yasağı, en şiddetli bir şekilde Dördüncü Murad zamanında tatbik edilmiş, bu yüzden, İstanbulda, sekiz on sene içinde binden fazla «erazil makulesi» katledilmiş, «avamı nâsın gözüne korku dağı» verilmişti. Naima: «Lisanı halkda meşhur ve menkuldür ki, Sultan Murad gece ile şehri İstanbulu gezip yatsudan sonra fenersiz dışarıda bir adam buldukta bilâ aman katlederdi» diyor ve bir de vak'a naklediyor:

«Padişah bir gece Hocapaşa mahallesinde, tebdil geziyormuş, Hocapaşa camii imamının bir taze yiğit olan oğlu, yatsu namazından sonra camii kapamış, o civarda olan evlerine fenersiz giderken Sultan Murada rastlamış. Delikanlının yolunu kesen

Eskikitaplarim.com

Sultan Murad gazabla:

— Sen benim yasağımı işitmedin mi? diye bağırmış.

Delikanlı, Padişahı karşısında görüp onun pürgazap ve heybet sesini işitince, donakalmış: «Padişahım.. Ben imamın oğluyum.. Camide geç kaldım.. Fener yok... Evimiz de şuracıkta...» diyecek olmuş amma kim dinler. Padişah yanındaki cellâda emretmiş, biçareyi kement atıp oracıkta boğuvermişler.

O devirleri yaşamış olanlardan Tarihi Gilmanî müellifi Mehmed Halife, Dördüncü Muradı, bu gibi şiddetli yasakları koydurmağa sevkeden anarşiyi, bilhassa gemi azıya almış olan Yeniçeri ve Sipahilerin rezaletlerini şu kısa fakat çok canlı satırlarla anlatıyor:

«Ol zaman kulun şol mertebe tuğyanı var idi ki gündüz hamamdan peştemal ile çıplak avrat çıkarmak, camilerde dühun içmek ve Müslümanların ırzını paymal etmek ve köşelerde aşikâre ayak üzre zina ve livata etmek ve kan dökmek ve evler, saraylar basmak ve bayram günlerinde salıncak kurup bizzat Padişahı ve validesini ve vüzerâ ve ehli divanı mumlar ile salıncağa dâvet etmek ve bâhusus kahvehanelerde ve meyhanelerde fi'li nâ meşrular etmekle âlem nizamdan çıkmıştı, vasfa gelmez. Nihayet Sultan Murad kılıcı sıyırıp ehlî fesadın hakkından geldi, vücutlarını sahifei rûzigârdan mahv ve nâbud eyledi, bir kimsenin bir yerden baş göstermeğe iktidarı kalmadı. Hattâ şehri İstanbulda, yatsu namazına fenersiz gitmeğe kimsenin zühresi yok idi, merhum bütün gece gezerdi, halk namaza

Eskikitaplarim.com

varmağa korkardı.»

Mehmed Halife, yukarıdaki vak'ayı da şöyle naklediyor:

«Hakir İstanbula geldiğim zamanda Hocapaşada misafir idim. Bir gece Sultan Murad mahalleyi dolaşırken Hocapaşa camiinin imamının oğlu camiden eve giderken Padişaha rastgelip ve aman verilmeyip katlolunmuştur, hakîr varıp gördüm, yeşil kaftanlı bir taze yiğit yatur idi.»

Yine aynı şiddet devrinde, İstanbul için, geceleri yatsı namazından sonra evlerde ışık yakma yasağı konmuştu; Dördüncü Murad ölünceye kadar kendisi iyş ü işret âlemlerinde mey ve mahbub safası sürerken, büyük şehir mutlak bir zulmet içinde kalmıştır.

ESNAF CEZALARI

Muhtekir, dolayısile hırsız esnaf ve meslek terbiyesinden mahrum esnaf, eski cemiyet hayatımızda şiddetle tâkip edilirler ve çok ağır cezalara çarptırılırdı. Şu iki örnek bunun pek canlı misâlidir:

1829 yılında Mısır çarşısı kahveci esnafında Hacı Ali'nin, dibeklenmiş halis Yemen kahvesine adî kahve karıştırarak Yemen kahvesi diye sattığı tesbit edildi. Dükkânı kapatılarak Çanakkaleye sürgün edildi.

Yine aynı yıl içinde bir çift çedik pabucu narhından altmış para fazlasına satan kavvaf Selim isminde biri de Bozcaada'ya sürülmüştür.

Eskikitaplarim.com

İmparatorluk merkezi olan İstanbul'da, şehrin esnaf ve narh kontrolünü bizzat Sadrıâzam ve İstanbul Kadısı Efendi yapardı. Taşralarda bu işlere Valilerle keza Kadılar bakardı. Kadıların bir vazifesi de Belediye Reisliği idi. Teftişe kalabalık bir maiyetle çıkarlar, yolsuzluklarını işittikleri, çıkardıkları malları ve terazilerini hileli ve bozuk ve dirhemlerini noksan buldukları esnafa hemen oracıkta cezaya çarptırırlardı; dükkân kapatılırdı, bozuk ve dirhemi noksan şeyler müsadere edilir, muhtekir esnafta, servetine ve şöhretine bakılmadan hemen oracıkta, çarşılının ve komşularının gözü önünde falakaya yıkılır, bazen de bu meydan dayağından başka sürgüne gönderilirdi. Sonra, İkinci Mahmudun son yıllarında, Hicrî 1242 de Belediye Teşkilâtı kuruldu. İhtisap ağaları içinde Hüseyin Bey isminde bir zat da muhtekir esnafın amansız düşmanı ve tuhaf ve ağır cezalarile tanınmıştı; cezalarını bir kanuna, nizama göre vermez, karihasından hükmederdi.

Eski tarih bilginlerimizden Mehmed Galip Bey merhum, ihtisap ağası Hüseyin Beyin garabetlerini kendisine has şirin bir üslûpla şöyle anlatıyor:

«Şöhreti o derece imiş ki maiyetile sokağa çıktığında dükkân önü temizleyenlerin, delik ve deşik küfe ve tabla saklayanların, eksik okka ekmek gizliyenlerin haddi hesabı olmazmış.. Kendisinden değil, gölgesinden ve isminden ürkmeyen esnaf yok gibi bir şeymiş..

Hüseyin Bey bir gün Eyübe gitmiş, bir merkebe yüklü iki küfe ekmek görmüş.. Tarttırmış, ek-

Eskikitaplarim.com

meklerin bazıları noksan çıkmış.. Derhal ekmek küfelerini ekmekçiye yükletmiş ve merkebin önüne de bir okka saman koydurtmuş.. Merkep o samanı yiyinceye kadar herifi küfelerin altında bıraktırmış...

Şimdiki Eminönünde bulunan ihtisap ağalığı dairesine arkasında bir çok kavaslarla ve kemâli debdebe ile girer, avluya konulmuş; iskemleye otururmuş.. Başta kavas başısı İzzet ağa bulunduğu halde kavaslar elpençe divan durup yirmi dört saatlik vukuat defteri okunurmuş. Defteri okuyan kâtip meselâ:

— Tavukpazarında yorgancı Ahmed... Meyhane kapısından girerken çevrilmiş..

Deyince, Hüseyin Bey kaba bir sesle:

— Onbeş gün!..

— Kumkapıda palabıyık Serkiz, raconcu Mıgır ile iskambil oynarken hâdis olan kavgadan kızarak Mıgırın; bir gece evvel fenersiz balığa çıktığını haber veriyor...

Deyince:

— Bir ay!..

— Firuzağadan kırık Salihin kahvesinde iskete Hakkı tezkeresiz karpuz satarken tutulmuş!..

Deyince:

— On gün!.. diye hükmedermiş.. ve mahkûmlar derhal Eyüp Bahariyesindeki iplikhaneye gönderilmiş...»

İplikhane, Tersanei Amire halatlarının büküldüğü büyük bir kışla - imalâthane idi. Ücretli amelesi bulunmakla beraber hapse mahkûm esnaf da

Eskikitaplarim.com

oraya gönderilir, mahkûmiyetlerini ağır bir iş olan halat bükmekle geçirirlerdi.

YEMEK ÇEŞİDİ YASAĞI

1821 (Hicrî 1237) yılında israfı önlemek maksadile, garip bir yasak konulmuşsa da gereği gibi tatbik edilememiştir. Bu tarihlerde, ki «Devlet Kâhyası» diye anılan Nişancı Hâlet Efendinin, İkinci Mahmudu avucunun içine alıp koca İmparatorluğu çiftliği gibi idare ettiği devirdir, devlet erkân ve ricali arasında bir debdebe, tantana, ihtişam ve lüks merakı doludizgin alıp yürümüştü. Konakların, yalıların içi, binbir gece masallarını andıran bir zenginlikte idi, harem takımı ise âdeta yekdiğeri ile rekabet derecesinde bir israf ve sefahate dalmıştı. Hanımefendiler şöyle dursun, haremdeki kâhya kadınlar, câriyeler, hizmetçiler şöyle dursun, dışarıda ayvazlara ve seyislere, at uşaklarına varınca, herkes en âlâ çuhalardan kesilmiş sırmalı esvaplar içinde idi. Lüks ve israf, kâşânelerin döşemesi, dayaması, bendegânın kılık ve kıyafeti ile de kalmıyordu, büyüklerin konak ve yalılarında mutfak masrafları da akıl durduracak derecede idi; her gün, âdeta ziyafet sofraları kurulur, nâm için, şân için bu sofraların başına yüzlerce yârân, bendegân, dalkavuk oturtulurdu; çorbası, sebzesi, eti, böreği, pilâvı, zerdesi, tatlısı ve hoşafı; envaı meyva, dondurma, şekerleme, reçeller, çerezlerle sofralara kırk, elli kap şey taşınırdı. Aşçının hüner ve mahareti ile övünmek

Eskikitaplarim.com

devrin bir modası halinde idi: aşçılardan, mâlum yemeklerin hazırlanmasında ustalıktan başka yeni yemekler icad etmesi beklenirdi. Hele ramazanlarda iftar sofraları, ziyafetleri, eski Roma İmparatorlarının zamanını gölgede bırakacak bir hal alırdı. Pek tabiîdir ki bu israfa, ne kadar dolgun olursa olsun, hiç bir maaş kifayet etmiyeceğinden, erkân ve rical, rüşvet kapılarını da o ölçüde açmışlardı. Hâlet Efendi'nin sofralarına gelince, bazan konağın içinde yer bulunamadığından bahçeye kurulur, her zaman için 200 den aşağı davetlisi olmazdı. Bu haller, pek yerinde olarak kendisini ve etrafını halkın diline düşürmüştü. Bunun üzerine efendi, Padişaha, bir israf yasağı çıkartmış, ve işe yemekten başlamıştı; icab edenlere tebliğ etmeleri için Kaptan Paşaya, Yeniçeri Ağasına, Bostancıbaşıya, Topçubaşıya, Cebecibaşıya, Kumbaracıbaşıya ve Lâğımcıbaşıya gönderilen bu yasak emrinin kısaltılmış sureti şudur: «... İsraf günahtır, bundan böyle evlerde nihayet beş türlüden yedi türlüye kadar yemek pişirilebilir, yedi türlüden fazla yemek pişirtilmiyecektir.» Fakat halkın gözü boyanır ve dili tutulur mu? Bakınız devrin kıymetli müverrihi Şânizâde ne yazıyor: «Bu esnada bir vesile düştü, fakir bir defa Hâlet Efendinin sofrasında bulundum. Vâkıa yedi türlü yemek geldi, fakat hepsi havuz gibi tabakların içinde... Yarısı tatlı idi ve gayet de nefis ve nâdir tatlılardı. Mikdarına, harcına baktım, piyasayı gözönüne getirdim, yalnız bir sofraya en azdan üç yüz kuruşluk taam tahmin ettim...» Unutmamalıdır ki o zamanın 100 kuruşunun alım kıymeti, zamanımı-

Eskikitaplarim.com

zın 100 lirasıdır, yâni efendinin o gün dört sofrası var ise, ki bundan fazladır, bir övün yemek masrafı 1200 liradır. Sözü yine Şânizâdeye bırakalım: «Madde temel tutmadı, herkes bildiğinden kalmadı.»

ÇARŞI HAMAMLARINDA GAYRİMÜSLİMLER

Tanzimata kadar memleketimizde tatbik edilmiş eski yasaklardan garip, garip olduğu kadar da hazin ve tuhaflarından biri de, çarşı hamamlarına giden gayrimüslümlerin nalın giymekten menedilmiş olmalarıdır. Her nedense, hamama giren gayrimüslimlerin Müslümanlardan ayırd edilmesi düşünülmüş, gayrimüslimlerin nalınsız dolaşmaları münasip görülmüş fakat, Müslümanların da ayaklarından nalını bırakabileceklerine göre, bu da kâfi görülmemiş, bu hamam yasağına bir garip madde daha ilâve edilmiş, gayrimüslimlere verilecek peştemallara, alâmeti farika olarak birer demir halka takılmıştır. Aşağıdaki satırlar Sultan İbrahimin ilk saltanat yıllarında, 1640 (Hicrî 1050) senesinde tanzim edilmiş bir narh defterinden alınmıştır ki zamanımızdan üç buçuk asır evvelki büyük şehir hayatında, bir çarşı hamamında, hamamcı ve hamam müstahdemlerinin riayet etmeleri gereken nizamı göstermesi, yukarıda kaydettiğimiz yasakları belirtmesi, hulâsa cemiyet ilmi ve tarih bakımından çok kıymetlidir:

Hamama gusl için girenden bir akçe alına, kise

Eskikitaplarim.com

sürünüp tıraş olandan iki akçe alına. Hamamcıya mürüvveten ziyade viren reddolunmaz. Müşteri mürüvveten dellâk ve nâtıra akçe verdikte hamamcı ücretini yine verir.

Müşteri, bilhassa fukara ve diyâr garipleri misafirler mürüvveten akçe vermedikçe dellâk ve nâtır akçe talep etmiyeler,

Dellâk müşteriyi tıraş ettikde boynuna peştemal tuta ki teri üzerine akmaya,

Müşteriye riayet olunup pâk ve kuru peştemal ve silecek verile,

Dellâk ve nâtır ibrişim peştemal istimal ederler,

Müşteri murad edindiği dellâki istihdam eyliye,

Dellâk ve nâtır, müşteri çıktıkda (bahşiş için) müşteriyi göz hapsine almıyalar,

Kefere peştimal ve silecek kurutulan kafes yanında soyunup kefereye nalın verilmeye, peştemallara halka alâmet konula,

Kefere için halvetden taşra mahsus kurna olup Müslümanlara zahmet vermiyeler ve halvete girmiyeler,

Keferenin avreti dahi erleri gibi Müslüman avretlerinden seçilip en aşağı yerde soyunup kurnaları dahi ayrı ola..»

Onsekizinci asır başlarında üçüncü Ahmed zamanında Sadrazamlığa kadar yükselmiş ve garabetleri, tafrafüruşluğu ile tanınmış vezirlerden Kalaylıkoz Ahmed Paşa, Gayrimüslimler hakkındaki bu hamam yasağına pek gülünç bir ilâvede bulunmuştu, şöyle ki, gayrimüslimlerin peştemallarına takı-

Eskikitaplarim.com

lan demir halkaları kâfi bir alâmeti farika görmemiş, halka yerine, gayrimüslimlere verilecek peştemallara birer küçük çıngırak bağlatmıştı.

ARNAVUT TELLÂKLAR

1730 (Hicrî 1143) ihtilâline kadar İstanbul hamamlarında tellâk taifesi büyük ekseriyetle Arnavuttu. Bu ihtilâlde askerden evvel silâha sarılmış olan büyük şehrin baldırı çıplak ve ayak takımının başına geçen Arnavud Patrona Halil Beyazıt, hamamında çıkmıştı. Kendisinin bir tellâk veya nâtır olduğu hakkında şüpheye düşen müellifler vardır, bunlar, lâkabı bir Patrona gemisindeki hizmetinden gelen Halilin sadece, ihtilâlin arifesinde hükûmetin dikkatini celbetmemek üzere ayaktaşlariyle beraber hamamda toplandıklarını ve geceyi orada geçirdiklerini söylerler. Ne gibi bir hissin tesiriyle olduğu bilinmez, Ürgübün Muşkara köyünden çıkarak Türk irfan ve sanatına büyük hizmetler yapmış olan şehid Damad İbrahim Paşayı sefahatle itham eden bazı tarihçiler de Patrona Halilin şahsında bir millî kahraman görmeğe çalışırlar. Halil süflî meslekler-den olan tellâklıktan çıkarak kanlı bir ihtilâlin her-ü merci içinde kısa bir müddet büyük şehrin mukadderatına hâkim olmuş bir zorbadır ki aşağıdaki vesika bunun aydın bir şahididir: Divanı Hümâyundan İstanbul kadılığına yazılan bu hüküm ihtilâlden dört sene sonraki tarihi taşımakta olup, kanlı vak'anın acı hâtıraları unutulduktan sonra verilmiş

Eskikitaplarim.com

bir kararın tatbikatına geçilmesidir.

«Badelyevm hamamlarda tellâk ve nâtır alınmak iktiza ettikte Arnavut taifesinden kebir ve sagir ferdi vahidi uğratmayıp Anadolu yakasından gelme Türk uşaklarından ve nefsi İstanbuldan zimmî cinsinden intihap olunup yarar kefilleri alındıktan sonra isim ve cisimleriyle (yeni şeklü şemailin tarifiyle) deftere kayıt ve kadimden hamamlarında mevcut bulunup hini tahrirde isimleri deftere kaydolunan Arnavud taifesinden vefat edenlerin yerine ve bir tarik ile hamamlardan çıkıp vilâyetine gidenler, sonra gelip tellâk olmak murad eyledikte asla alınmayıp yerlerine ecnası saireden tellâk alınmak hamamcıların cümlesine muhkem tenbih ve tekıd olundukta... 1147».

Bu defterin bir nüshası Beyazıtta İnkılâb Kütüphanesinde merhum M. Cevdet'in kitapları arasında bulunup baş tarafına yukarıdaki hükmün de bir sureti konmuştur. Ve hamam hamam bütün müstahdemin «isim ve resimleriyle» kaydolunarak Arnavud olanların altına kırmızı mürekkeple «Arnavuttur» diye şerh verilmiştir. Bazı hamam müstahdemlerinin isimleri altında «bostancı, topçu, kalyoncu, hammal, cebeci, tulumbacı» gibi diğer meslek ünvanları da kaydolunmuştur ki Halilin Patrona gemisi tayfalığının tellâklığına mâni olamıyacağı anlaşılır. Bu tarihten itibaren mevcutlar ölüm veya herhangi bir sebeple tellâklıktan ayrıldıktan sonra 1918 yılına kadar İstanbul hamamlarına Arnavud milletinden tellâk sokulmamıştır.

Eskikitaplarim.com

TELLÂK KILIĞI

Hamam tellâkları siyah peştemal sarınırlardı; müşterilere verilen beyaz ve kırmızı çubuklu peştemalları tellâklar asla kullanamazlar ve müşterilere de siyah peştemal verilmezlerdi; siyah peştemal hamamda tellâklık alâmeti farikası gibiydi. Onsekizinci asırda iki tellâk'ın işledikleri bir cinayetten dolayı misli görülmemiş idamları da tarihimizin garip vak'alarındandır. Devrin tanınmış zenginlerinden ve şairlerinden Şeyh Abdurrahman Refia Efendi, Saraçhane başındaki İbrahim Paşa hamamının itibarlı müşterilerindendi; ki bu meşhur ve güzel hamam, Atatürk Bulvarı açılırken lüzumsuz yere yıktırılmıştır. Refia Efendi bir gün bu hamamın tellâklarından birine kızar; hamamcı da Efendinin hatırına riayet ederek tellâk'a yol verir. Herif de Şeyh Efendiden intikam almağa karar verir; hamamda ortağı olan genç bir tellâkla beraber Şeyhin dergâhına giderek sözde Efendiden hamamcı nezdinde şafaat diler. Efendi garip bildiği bu adamın gönlünü almak isterken berikiler hemen hançer sıyırıp Refia Efendiyi katlederler, fakat çok geçmeden yakalanırlar ve ayakdaşlarına ibret olmak üzere her ikisi de çıplak, bellerinde siyah tellâk peştemalleriyle İbrahim Paşa hamamının kapısı önünde asılarak idam olunurlar.

BİR MUHTEŞEM SÜNNET DÜĞÜNÜ

1719 (Hicrî 1132) yılında Lâle devrinin Padişahı Üçüncü Ahmed, Süleyman, Mehmed, Mustafa ve

Eskikitaplarim.com

Beyazıd isimlerindeki dört Şehzadesi ile İstanbuldan 5000 fakir çocuğu sünnet ettirmiştir. Türlü garabetler ve cidden dikkate değer sahnelerle dolu bu muhteşem düğün Okmeydanında olmuştur ve on beş gün on beş gece sürmüştür. Devrin Sadrıâzamı da Nevşehirli Damad İbrahim Paşadır; düğünün azamet ve ihtişamında büyük hissesi, himmeti olmuştur. Şair Seyit Vehbi bu düğün üzerine manzum bir «Surnamei Hümâyun» kaleme almıştır ki biz buraya bu eserden bazı notlar alıyoruz; düğün hazırlıkları arasında şunları görüyoruz:

Evvelâ Beyazıtta, Eskisarayın Beyazıt camii avlusuna bakan bahçesinde çadırlar kurularak, şehzadelere getirilecek sünnet hediyelerinin teşhir edileceği altın varaklarla tezyin edilmiş Nahil = Nakılların yapılmasına başlandı. İstanbulun en usta şekercileri, gene Eskisarayda dört şehzade için, rengârenk şekerlerden yapılmış çiçeklerle birer çiçek bahçesi tanzim ettiler.

Ziyafetler için memleketin muhtelif yerlerine adamlar gönderildi. Tekirdağ, Bursa ve civarı kazalardan 1000 ördek, 2000 hindi, 2000 güvercin, 3000 tavuk, 8000 kaz getirildi. Camcılara 10.000 şerbet kavanozu ve İzmite, halka verilecek ziyafetlerde kullanılmak üzere 10.000 ağaç sini sipariş edildi. Davetlilere şeker vermek için 100 tane büyük mevlût tablası yaptırıldı.

Okmeydanının etrafında mahyalar kurmak için 15 bin kandil ve 10.000 kandil kutusu hazırlandı. Memleketin her tarafındaki oyuncu kolları İstanbula çağırıldı. Devlet ricaline ve ekâbire düğünde

Eskikitaplarim.com

çengi kolları bulundurmaları emrolundu.

Devrin güzide bir bestekârı ve hanendesi olan saray hanendeleri başı Burnaz Hasan çelebinin emrinde devrin tanınmış sazende hanendelerinden mürekkep seksen kişilik bir saz heyeti teşkil olundu.

Nedim, Seyyid Vehbi, Taip ve Raşit gibi büyük şairler, bu sünnet düğünü için şarkılar, gazeller yazdılar, bunlar bestelendi. Bu muhteşem saz heyeti, her gün sarayda Yalıköşkünde toplanarak düğünde çalınacak parçaları meşke başladı.

Şehzadelerle beraber sünnet edilecek 5000 fakir çocuğun ve düğünde hizmet edecek olanların esvapları diktirildi. Düğün meydanında halkın intizam ve inzibatını temin etmek için ayrılan askerî kıtaattan başka, düğünlerde âdet olduğu veçhile 120 nefer tulumcu ayrılmıştı. Bu tulumcular yağlı güreşe çıkan pehlivanlar gibi çırılçıplak soyunurlar, ayaklarına sadece bir meşin don, başlarına da meşin bir külâh giyerler, vücutlarını yağlarlar, sonra ellerine içleri su dolu tulumlar alırlardı. Seyirciler için tayin edilen hududu tecavüz edenlere türlü maskaralıklarla hücum ederek ve onlarla şakalaşıp alay ederek üzerlerine su dökerlerdi.

Düğün için en mühim hazırlıklardan biri de saray mutfaklarında yapılıyordu. Saray mutfaklarındaki kap kacak, Okmeydanında toplanacak halkı doyurmak için pişirilmesi lâzım gelen yemeğe kifayet etmiyecekti. Devlet erkânının saraylarında, konaklarında ne kadar bakır takımı, ve mutfak levazımı varsa, emaneten saraya alındı. Bundan başka Bakırcılardaki dükkânlarda tencere, sini, sahan ve

Eskikitaplarim.com

kazan gibi ne kadar bakır takımı varsa, keza düğünden sonra sahiplerine iade edilmek üzere saraya kaldırıldı.

Düğünün sonunda, tertip edilecek sünnet alayında, Eskisarayda hazırlanan nakılların alay ile Yenisaraya getirileceği sırada büyük zorluklar çıkacağı görüldü. Üzerleri hediyelerle donatılmış olan kırktan fazla büyük nahilin evlerin sokak üzerine çıkmış olan şahniş ve cumbaları, kahvelerin ve dükkânların geniş saçakları ile bir kat daha darlaşan yollardan geçirilmesi imkânsızdı. Bu zorluğu gidermek için mimarlar ve kâtipler tâyin edildi. Mimarlar, alayın kolaylıkla geçebileceği yolları tesbit ettiler; bu yollar üzerinde nakillere engel olabilecek evlerin ve dükkânların saçak ve şahnişlerini yıktırttılar, kâtipler de, yıkılan yerlerin alaydan sonra tamirine ne kadar para sarfolunacağını hesaplıyarak sahiplerine verdiler.

Adet ve an'aneye göre, sünnet düğününün ilk günü, ziyafetten sonra başta Sadrâzam olmak üzere devlet ricali ve erkânı, Üçüncü Ahmed ile şehzadelerine düğün hediyelerini sundular İbrahim Paşa, Padişaha: Sıvama elmas kaplı bir kuşak, elmas ve yakutla murassa bir çaprast, bir mücevherli çini kâse, bir mücevherli billûr sürahi, Hind işi aynalı musanna bir cevahir çekmecesi, mineli ve on üç gözlü bir piştahta, üç yüz miskal kadar bir şişe ıtrışahî, iki yüz miskalden fazla amber, bir altın çekmece saati, yeşil çuhaya kaplı bir tilki kürk, iki tahta samur postu, bir tahta vaşak, iki tahta kakum. elvan çuhalara kaplı kürkler, her biri beşer donluk

Eskikitaplarim.com

ikişer bohça İran ve İstanbul dîbası, her biri beşer donluk ikişer bohça ağır telli ve sade nevzuhur hattâî, on donluk taraklı atlas, sarma ve bağa kundaklı, kaplama çifte bilezikli dört âdet Hacı Mustafa, Molla Mehmet ve Niğbolulu Ahmet işi şişhane tüfek ve daha bir nice nefis eşya verdi. Büyük şehzadeye de; Murassa ciltli İmam Hafız Mehmet hattile bir Kur'an, Şeyh hattile nefîs bir risale, gayet güzel bir Kitabı Hidaye, içinde Bihzad tarzında minyatürleri bulunan ve müzehheb bir «Yusuf ve Züleyha», siyah abanoz üzerine elmas ve yakutla murassa bir hançer ve daha bazı hediyeler takdim etti. İbrahim Paşa diğer üç şehzadeye de buna benzer hediyeler verdiği gibi diğer vezirler ve devlet erkânı da padişaha ve oğullarına kıymetli ve nadide hediyeler verdiler.

Sünnet düğünün ikinci günü şayanı dikkat eğlence sahnelerinden biri şu olmuştu: Kaptanı Derya Süleyman Paşanın emri ile Tersane kethüdası Abdullah Efendinin nezareti altında otuz metre kadar boyunda, on üç çifte, üç fenerli amiral gemisi modelinde bir gemi, karadan yürütülerek Okmeydanına getirildi ve vezir çadırlarının yanında demirledi. Sonra, bir geminin nasıl demir alıp kalktığı, Okmeydanına toplanmış olan binlerce halkın önünde, en ufak noktalarına varıncaya kadar, tıpkı deniz üzerindeymiş, gibi, taklit edilerek gösterildi. Fakat, bu geminin asıl hususiyeti, fevkalâde sanatkârane inşa edilmiş olması, kızaklar üzerinde çekilmiyerek, içine giren adamlar tarafından kendi kendine yürütülmesiydi. Geminin tayfalarını teşkil eden Tersaneli de-

Eskikitaplarim.com

likanlılar, levendâne tavırları, al destanları ve kırmızı Cezayir fesleri ile halkın pek hoşuna gitmişler, fevkalâde alkışlanmışlardı.

Bunun arkasında topçular, marifetlerini gösterdiler: Tekerlekler üzerinde çekilen, varoşları, hendekleri tabyaları ve şaranpolları ile bir «Kalei devvar» yapmışlardı. Burçları ve sûrları kırmızı bayraklarla süslenmişti. Bu kalenin muhafızları ile Tersane levendleri Okmeydanında bir muharebe taklidi yaptılar. Tersaneliler, sonunda kalenin zaptından vazgeçip çekilmekle bu sahne de kapanmış oldu.

Bu muhteşem sünnet düğününün üçüncü gününün gecesi, Haliçte, Tersane kasrı önünde, kandillerle donatılmış sallar ile, içleri saz takımları, çengiler, ve rakkaslarla dolu, muhteşem bir deniz şenliği tertip edildi. Bilhassa topçu ocağının salı büyük bir takdir kazandı. Yalnız bu saldan 700 fişenk atıldı.

Üzerinde kol kol çengiler oynıyan topçu ocağı salının ortasına kandillerden üç katlı bir fıskiye yapılmıştı. Suları, rengârenk ışıklar içinde savruluyordu.

Bu malın yanıbaşında «Tersane ocağı'»nın salı da başka bir güzellikteydi. Bu sal, su üzerinde yüzen bir kasır şeklindeydi. İçinde, saz takımları çalarken, her biri bir gazali, bir ceylânı andıran rakkaslar, insanı hayran bırakarak raksediyorlardı. Bu muazzam salın bir ucunda bir atlıkarınca kurulmuş, içine «dört adet mehparengânı çârebru» oturmuştu. Bir tarafında bir döner dolap yapılmıştı. Her gözüne «Bir afitabı Yûsûf lîka» yerleşmişti.

Eskikitaplarim.com

Deniz eğlencelerinden şayanı dikkat diğer bir sahne de düğünün son günlerinde görünmüştü· Padişah Aynalı Kavak kasrında idi, hemen bütün İstanbul halkı kayıklarla Halice dökülmüştü.

Seyirci kayıkları o kadar çoktu ki, denizin yüzü kayıkla örtülmüştü. Kürekleri kımıldatmanın bile imkânı yoktu. Gemilerin üstü ise mahşer gibi doluydu. O gün, deniz eğlenceleri arasında sabık Mimarbaşı İbrahim Efendinin timsahı binlerce insanı hayretten hayrete düşürdü. İbrahim Efendi tarafından yapılan bu timsah sureti, üç çifte bir piyade büyüklüğünde idi. Üst çenesini açıp kapıyarak deniz yüzünde yarım saat kadar dolaşmış, sonra denize dalmıştı. Zevk ile seyredilen bu timsah çok takdir edilmişti. Fakat bir saat sonra battığı yerden tekrar deniz yüzüne çıkınca, takdirler bir heyecan ve hayrete kaybolmuştu. Timsah bu sefer ağzını açıp durmuştu. Açılan ağzından rengârenk esvaplarla beş tane rakkas fırlamış, timsahın sırtına binerek raksetmeğe başlamıştı.

İbrahim Efendinin bu timsahına, onsekizinci asır başında tecrübe edilmiş ilk denizaltı gemisi olarak bakmak mümkündür.

Düğünün sekizinci gününden itibaren de büyük bir esnaf alayı başlamış ve günlerce süren bu alayda, her sınıf esnaf, çalgı takımları ve köçeklerle türlü eğlenceler tertip ederek alay gösterdikten sonra Şehzade hediyelerini takdim etmişlerdi. Verilen hediyeler şunlardı:

Çadırcılar: Dışı yeşil ve al atlastan, içi İstanbul dibasından yapılmış, içinde dört adet nakışlı sütu-

Eskikitaplarim.com

nu bulunan altın temelli bir çadır.

Kavaflar: İnci ve zümrüt işlemeli murassa çizmeler; inci işlemeli ve sırmalı 300 dirhem yaldızlı gümüş tepsi; kavaf yamakları: 340 dirhem gümüş tepsi; bakkallar: Bir okka ağırlığında iki gümüş şamdan, iki okka ağırlığında kıymetli bir gümüş sini, kıymetli kumaşlar, çiçekler; kauçuklar, kıymetli kumaşlar; yorgancılar: 500 dirhem gümüş leğen ibrik, 215 dirhem gümüş tepsi, 150 dirhem kapaklı bir gümüş tas, atlas ve bürümcük üzerine işlemeli dört tane kıymetli yorgan; bedesten esnafı: 4 top ağır atma telli bürümcük, 182 dirhem üç gümüş sürahi, 405 dirhem gümüş tepsi; Esirciler: Bir oğlan ve bir kız esir; Hallaçlar: Sırmalı nefis bir yastık hediye ettiler.

Tüccarlar: kıymetli kumaşlar; kuyumcular, elmas yakut ve inci ile yapılmış bir yelpaze, elmas ve yakutlu bir çalar saat, 2300 dirhem gümüş tepsi, 1000 dirhem gümüş şamdan, 1000 dirhem gümüş leğen, bir okka ağırlığında iki gümüş kâse, 500 dirhem iki gümüş maşraba, 2 okka bir gümüş ibrik, bir okka ağırlığında bir buhurdan ile bir güllâbdan.

Kazzazlar: bir tane mücevher inci takımı çapraz, bir mücevher kuşak, bir mücevher sırmalı hazine kolanı, 5 tane som hazine dizgini ve sair hediyeler; bezzazlar: İşlemeli bir bohça, altın işlemeli kadife ve altın işlemeli şal, iki top telli kumaş; dört destarı hünkârı; üç top bez, üç çekme boyama, iki top mirzaî bez; klabdan atlas bohça; ahçılar: 700 dirhem gümüş ibrik leğen, 150 dirhem gümüş bir maşraba, bir ibrik. Yemen Kahvesi; terziler: 300 dirhem

Eskikitaplarim.com

bir gümüş matra, 400 dirhem gümüş şamdan ve makas, 150 dirhem gümüş kahve ibriği, 280 dirhem gümüş gülâbdan, 210 dirhem gümüş buhurdan; Çakşırcılar: 132 dirhem gümüş gülâbdan, 210 dirhem gümüş şamdan, 4 çift gümüş nalça, altın çiviler; kazancılar: 7 okka ağırlığında üç gümüş sini, üç gümüş maşraba, gümüş gülâbdan ve buhurdan Bezirgânlar: 10 top nefis Venedik dibası, 10 top Floransa atlası, en nefis Hind kumaşları, kıymetli çiçekli şallar, 1000 dirhem gümüş hoşaf tası, 1000 dirhem gümüş ibrik leğen, eski maden beş kâse bir sofralık on tabak, ve sair birçok kıymetli kumaşlar ve şallar vermişlerdi.

Okçular ve yaycılar: İçi dışı nakışlı usta İbrahimin işi iki adet kıymetli yay, gayet nefis oklar.

Balmumcular: Her biri üç okka ağırlığında sekiz adet siyah ve her biri beş okka ağırlığında dört adet beyaz kâfurulu balmumu.

Kâğıtçılar: Kapağı mücevherli bir gümüş divit ve yazı takımı, bir gümüş makas, iki deste Semerkand kâğıdı; Mısırçarşısı esnafı: Yelkenleri açık, bayrakları atlastan, tayfaları içinde olan mal yüklü bir kalyonu Okmeydanına çıkardılar. Tayfalar dışarı çıkarılıp kalyon Üçüncü Ahmedin otağı önüne alındı. Şehzadeler gemiyi yakından seyrettiler. Hediyelerine gelince: İki gümüş maşraba, iki gümüş tepsi, bir okka ödağacı; iki tabak buhur, dört tabak karanfil, Hindistancevizi, sakız, tarçın, safran; misk sabunu, on beş şişe buhur suyu; altı şişe çiçek suyu, yedi kâse tîni mahtûm; üç tabla hurma, altı tabak ağız miski, 15 tabak badem şekeri, 4 tabak aki-

Eskikitaplarim.com

de, 7 tane Kâbe bardağı.

Kılıççılar: Sultan Gûrî'nin kılıçlarından dudu burnu, balık dişi, kabzalı, kuşağı altın işlemeli gayet kıymetli tarihî bir kılıç.

Bıçakçılar: 4 tane yaldızlı tırnak bıçağı, 4 tane balık dişi kabzalı, altın pervazlı İstanbul demiri, mercan tepeli kalemtraş, 22 adet kıymetli bıçak

Kalaycılar: Gümüş buhurdan; gümüş gülâbdan.

Bitpazarı esnafına gelince: Bunların düğünlerde hediye vermeleri mutad değildi. İlk defa bu düğünde hediye vermek şerefine nail oldular. Bir çift incili çizme ve filâr verdiler.

Kürkçüler: 2 tahta vaşak nâfensi; 13 tahta kakım; iki tane samur postu.

Sırmakeşler: Sırmalı bir tahtırevan hediye ettiler. İçi kırmızı çuha döşeliydi. İçinde pamuk ile doldurulmuş sade hatayı ile kaplı nefis bir minder vardı. Minderin üstünde de İstanbul dibasından bir şilte, dört tane diba yastık vardı. Dışı beyaz sırmadan tel kafesi, dört tarafında da cam yerine yirmi dört parça ayna vardı. Her biri 30 ar dirhem elvan sırmadan 35 tane püskül sallanıyordu. Bu nefis tahtırevan, örtüleri sırmalı dibadan yapılmış iki müzeyyen ata koşulmuştu.

Nalbantlar: 4 gümüş nalın, 24 gümüş çivi, gümüş şamdan, gümüş tepsi, gümüş tas.

Sandalcılar: Bir fağfurlu gülâbdan ve buhurdan, 2 gümüş maşraba, gümüş sürahi; gümüş tepsi

Seraserciler: Birçok kıymetli kumaşlar.

Semerciler: Bir gümüş semer, gümüş maşraba, 3 küçük gümüş kahve tepsisi.

Eskikitaplarim.com

Muytablar: 700 dirhem bir gümüş eğer kemeri; 500 dirhem bir çift gümüş özengi.

Arpacılar: Bir gümüş sini; gümüş eğer kemeri; gümüşten gülâbdan ve buhurdan.

Düğüne, şehzadelere getirilen hediyelerin halka teşhir edildiği nakillerle son verilmişti. Nakiller Beyazıttaki eski sarayda donatılmış muhteşem bir sünnet alayı ile Topkapı sarayına getirilmiş ve bütün İstanbul halkı alayın geçeceği yolun iki kenarına yığılarak hediyeleri seyretmişti. Şehzadeler de o gün Topkapı sarayında sünnet edilmişlerdi. Şehzadelerin sünnet alayının geçeceği yollara Yeniçeri neferleri selâma durmuşlardı. Hepsi de en parlak merasim elbiselerini giymişlerdi. Alay, Miskçiler, kapısı, Eski odalar, Saraçhanebaşı, Horhor çeşmesi, Aksaray, Lâleli; Eski Tophane; Valde hamamı; Divanyolu ve Ayasofya yolunu takip etti.

Üçüncü Ahmet, oğullarının sünnet alayını, Aslanhane yanında Nakkaşhanede yapılan bir kasırdan seyretti.

Alayın geçeceği yollarda nahillere mani olacak Şahnişlerin, cumbaların, geniş saçakların yıkılmasına, Tersaneli kıyafetine girmiş olan dalfes tulumbacılar memur edilmişti.

Her nahilin dört bir tarafına dörder kol tayin edilmişti. Her kolda, onar tane dalfes, al mintanlı tuvana Tersane dilâverleri vardı. Şehzadelerin sünnet alayında, nahillerle beraber şeker bahçeleri de geçirilmişti. Şeker bahçelerinin toprağı şekerden, tozu miskten, çakıl taşları badem şekerinden, lâleler, nesrinler, güller, zerrinler, vesair çiçekler de ren-

Eskikitaplarim.com

gârenk şekerlerden yapılmıştı. Şeker bahçelerini de iri yarı Tersaneli delikanlıları taşıyorlardı. Bunlardan sonra da 40 nefer kırmızı mintanlı Tersane neferi geliyordu ki ellerinde birer tabla, tablaların içinde de şekerden yapılmış kuş, fil, deve, çeşit çeşit hayvan tasvirleri vardı.

Bu muhteşem sünnet alayının başında da büyük şehzade Süleyman gidiyordu. Mücevher takımlı bir ata bindirilmişti. Başında, kıymet biçilmez bir sorguç dalgalanıyordu. Öbür kardeşleri ise, arkadan gelen bir gerdûnenin içinde idiler.

YAVUZUN 1000 ALTINI

Yavuz Sultan Selim, babasının zamanında Trabzon valisi iken bir derviş kıyafetine girip İrana gider; kasdi o memleketin ahvalini gözile görmektir. Tebriz şehrinde misafir olduğu handa satranç oynayıp herkesi yenmeğe başlayınca satranç meraklısı Şah İsmaile haber verilir, o da dervişi huzuruna dâvet eder. Sultan Selim ilk oyunda hatır sayarak yenilir, fakat ikinci oyunda Şaha aman vermeyip mateder. Şah kızar ve elinin tersile dervişin çıplak göğsüne vurarak:

— Bre derbeder Âşık! Hiç Şah olanlar mat edilir mi? Edebin yok imiş! der ve Şehzadeye bin altın ihsan eder. Derviş huzurdan çıkıp atına bineceği sırada o bin altını kesesile beraber kimseye göstermeden binek taşının altına saklar. Ertesi gece Tebrizden kaçıp Trabzon yolunu tutar. Aradan yıl-

Eskikitaplarim.com

lar geçip de Yavuz Selim Padişah olduktan ve Şah İsmaili Çaldıranda mağlup ederek Tebriz şehrine girdikten sonra Şah sarayına gider ve Sekbanbaşı Balyemez Osman Ağaya:

— Osman Ağa!.. Şu kapı eşiğinde Şahın ata bindiği taşın altında kendi elimle konmuş bin altın vardır, helâl maldır, sana hediye ettim! Der. Herkes hayretle bakışır. Osman Ağa taşı kaldırır.. Kesesi çürümüş, bin altın bir kor yığını halinde dururmuş. Balyamez Osman Ağa bu fıkrayı anlatırken hüngür hüngür ağlarmış.. «O zamana kadar bir hikâye sandığımız satranç kıssası meğer hakikat imiş..» dermiş..

«Solakzade tarihinden»

MEZARINDA BAŞI KESİLEN ŞEHZADE

Yavuz Sultan Selim kardeşi Şehzade Ahmedin vücudünü ortadan kaldırttığı sırada Ahmedin Murad ismindeki bir Şehzadesi İrana kaçmıştı. Dört yıl kadar İranda kalan Şehzade Muradın orada katledildiği ve katilin de bulunamadığı haberi gelmişti. Bir ara bu haberin doğru olmadığı, Şehzade Muradın gizlice Anadoluya girerek Amasyaya geldiği ve etrafına bir takım adamlar toplıyarak Anadoluda bir ihtilâl çıkarmağa hazırlandığı söylendi. Yavuz Selim derhal gizli tahkikata girişti ve bu rivayetin ucu Amasya şehrinde bir nalbanda dayandı. Nalbant derhal tevkif edilerek İstanbula gönderildi, inkâr etmedi ve şöylece anlattı:

Eskikitaplarim.com

— Bir gün dükkânımda işimle meşgul idim. Bir derviş geldi, karşımda boynunu büküp içini çekti ve ah etti, muttasıl yüzüme bakardı ve bir şey söylemek ister görünürdü, birkaç gün bu manzara devam etti, nihayet acıdım: «Ey âşık!.. Yoksa bir sevgili yârenden mi ayrı düştün?..» diye sordum. Hemen gözlerinden yaş yerine kan boşandı: «Bir canımdan aziz yârim, munis vefakârım vardı, hastalandı, yatağa düştü, perişan oldum, içimden kan gider, bilmem ki o yârimin yüz parça olmuş yarasına ne çare edeyim, senin garip dostu merd bir insan olduğunu söylediler, sende mürüvvet umarak geldim, senin Sultan Ahmed merhuma muhabbetin varmış, elbet onun garip düşmüş Şehzadesine de acırsın, yâr-ı vefakârım dediğim Şehzade Muraddır ki Acem diyarından çıktı geldi, ne çare ki gayet hastadır.» dedi. Ben de gittim o civanı gördüm. Bitâp yatardı, hâtırını sordum ve göynünün dilediği yemekleri yaptırıp o derviş ile gönderdim. Şehzade ayağa kalktı. Memleketimiz zenginlerinden sabuncu İbrahim de çok yardımda bulundu. Benim bildiğim bundan ibarettir. Nalbandın haber verdiği sabuncu İbrahim de getirildi. O da inkâr etmedi: «Yol levazımını tedarik ettim, bir kaç adamı ile İstanbul tarafına gitti.» dedi. Nihayet derviş de bulundu, Şehzade Muradın yanındaki diğer adamlar da bulundu. Onlar da: «Beş on gün evvel Üsküdarda vefat etti, filân yere defnettik» dediler. Yavuz Sultan Selim emir verdi, adamlar gönderdi, gösterilen mezarı açtılar ve genç ölünün başını cesedinden ayırarak bir altın tabak içinde huzura getirdiler. Yavuz bu kesik

Eskikitaplarim.com

başı elile muayene etti, Şehzade Muradın başında içine ceviz sığabilecek bir çukur vardı, bu nişanı buldu; ve Şehzade Muradın öldüğüne kat'î kanaat getirdi. Mevkufların hepsi, Yavuz gibi bir Padişahın kendilerini sağ bırakmıyacağını zannediyorlardı, hayatlarından ümitlerini kesmişlerdi. Fakat Padişah ortada bilfiil bir isyan hareketi olmadığına göre, sadece garip bir Şehzadeye merhamet etmiş olan bu adamların cümlesini affetti.

«Solakzade tarihinden»

DAĞ BAŞINDAKİ GARİP MEZARLAR

Onsekizinci asır şâirlerinden Dolmabahçeli Ahmen Efendi zarafeti, nüktedanlığı ile tanınmış bir zattı. Esmerliğinden ötürü şiirlerinde «Siyahî» mahlasını kullanırdı. Güzel yazı yazar, musikiden anlar, marifetli adamdı, kibar ve rical konaklarındaki yâran toplantılarında aranılır, beklenir sohbete iştiraki meclislere bir parlaklık verirdi. O asrın tanınmış ricalinden Kaptan-ı Derya Küçük Kılıç Ali Paşa, siyahî Ahmed Efendinin velinimeti yerinde hâmisi idi. Paşa Trabzon valisi olunca, Siyahî Ahmet Efendiyi de beraber götürdü. Boğazdan çıktıktan az sonra bindikleri küçük gemi müthiş bir fırtınaya tutuldu, güçlükle Ağva sahillerine sığındılar. Kırda çadır kurup denizin yatışmasını beklerlerken Siyahî ile arkadaşları etraftâ bir gezintiye çıkmışlardı. Dağ başında, ıssız bir köşede birkaç mezar gördüler; şair güldü, mezarlara hitaben: «Hey biçareler!.. Şile ka-

Eskikitaplarim.com

sabası buraya yakındır.. Ne vardı burada ölecek... Biraz dişinizi sıkıp bir şenlikli yerde gömülseydiniz ya!..» dedi. Fakat, çadırına döner dönmez müthiş bir titreme ile yatağa düştü ve o gece öldü. Arkadaşları, Siyahî Ahmet Efendiyi götürüp o dağ başındaki kabirlerin yanına gömdüler...

İKİ YUSUFUN HİKÂYESİ

Onsekizinci asır ortalarında Osmanlı sarayında Valide Sultan olarak kırk yıla yakın saltanat sürmüş ve göz kamaştıran bir lüks içinde yaşamış olan Dördüncü Mehmed'in anası Turhan Sultan, Ukraynalı bir köylü kızı idi. Dokuz on yaşlarında tatarlar tarafından kaçırılmış ve Osmanlı sarayına Süleyman Paşa isminde bir vezir tarafından takdim edilmişti. Turhan Sultan gayet narin yapılı, zarif ve harikulâde zeki bir kadındı. Esirciler eline düştüğü zaman köyünde bir yaşında bir erkek kardeş bırakmıştı. Bu güzel çocuk da sekiz dokuz yaşında iken Tatarlar tarafından çalındı ve İstanbulda bir manava satıldı. Yusuf adı verilen ve Müslüman olan bu çocuğu, sahibi olan manav bir baba sevgisiyle bağrına basmıştı ve Yusuf büyük şehirde «Manav güzeli» lâkabı ile bir şöhret bulmuştu. Bir gün bu dükkânın önünden geçen Valide Sultan manav güzelini uzaktan görür görmez kardeşi olduğunu tanıdı ve maiyetindekilere emir vererek çocuğu âdeta zorla saraya kaldırttı. Bu çocuğu kundakta iken bir kurt

Eskikitaplarim.com

ısırmıştı ve müthiş hayvanın diş yerleri manav güzelinin sağ kalçasında hâlâ bir nişan olarak duruyordu. Valide Sultan kardeşini bulunca sevincinden bir çılgına dönmüştü. Ona bir baba şefkati gösteren manavı ihya etti. Yusufa da devrin kıymetli hocaları elinde ciddî bir tahsil yaptırttı, fakat devlet işlerine karıştırtmadı, kendisine kâhya tayin etti. Manav Güzeli, ölünceye kadar İstanbulda bir zengin ve kibar hayatı sürdü.

★

Onyedinci asır başlarında Dalmaçyada Nadin kasabasında Sancak beyinin ahırında uşak olarak çalışan on üç yaşında bir çocuk vardı. Herkes tarafından horlanan bu kimsesiz çocuğa bir gün bir dul kadın acımış ve çıplak ayaklarına, kocasından kalmış kocaman bir çift partal kundura giydirmişti. Nadin'den bir vazife ile bir Kapıcıbaşı geçti, Sancak beyinin konağında misafir oldu ve küçük ahır uşağının zekâ ile parlıyan gözleri ve kir tabakaları altında kaybolmuş güzelliği nazarı dikkatini çekti, çocuğu yıkatıp temizlettikten sonra alıp İstanbula getirdi. Saraya verdi. Enderunu Hümâyun çocukları arasına katılan çocuğa, güzelliğinden ötürü Yusuf adı konuldu. Nadinli Yusuf kısa bir zamanda yükseldi. Kaptan Paşa oldu. Bir gün Nadine Kaptan Paşanın bir adamı geldi ve Sancak Beyine mühürlü bir meşin torba verdi, bir mektupta da şunlar yazılıydı: «Falan yerde oturan Marya isminde bir dul kadın vardır; bu torba, eğer sağ ise, Sancak Be-

Eskikitaplarim.com

yinin ve Nadin kadısının huzurunda o dul kadına verilecektir ve bir senet tanzim edilip bana gönderilecektir.» Kadın sağ idi, çok fakir düşmüş bulunuyordu. Kadının ve sancak beyinin huzurunda Kaptan Paşanın torbası kendisine teslim edildi. Torbanın içinde bir çift kocaman partal kundura vardı ve içleri altın ile doldurulmuştu. Yusuf Paşa kısa bir de mektup yazmıştı: «Anacığım, diyordu, bir kış günü donmuş çıplak ayaklarına bu kunduraları giydirdiğin kimsesiz çocuk, ölünceye kadar seni unutmıyacaktır.»

TABANI YARIK ÂYAN VE RİCAL

Devlet idaresinde ilk bütçe onyedinci asır ortalarında Osmanlı İmparatorluğunda yapılmıştır. Bugünkü mânada bir devlet bütçesi değildi; devlet idaresinde bütçe yapmak zaruretini gösteren basit bir gelir-gider defteri idi; fakat ortaya hayatî bir fikir atması bakımından büyük işti. «Devlet bütçesinin babası» diyebileceğimiz bu defter, Dördüncü Mehmed'in Sadrâzamı Tarhoncu Ahmet Paşa tarafından tanzim ettirilmişti. Gayet namuslu, tok sözlü, mert ve cahil bir adam olan Tarhoncu Paşa, devlet masrafının gelirden fazla olduğunu görmüş, bir muvazene kurmak için birçok masrafları, tahsisatı kesmiş ve bu arada bilhassa boş yere hazineden para alan saray bendegânına ağır bir darbe vurmuştu. Pek tabiî çok düşman kazanmış, bunların entrikaları ile de hiç bir günahı, taksiri yok iken cellâda

Eskikitaplarim.com

verilmişti. Tarih kaynaklarımız, Tarhoncu Paşadan bahsederlerken, tuhaf, garip, tuhaflığı ve garipliği kadar hazin bir vak'a kaydederler; Ahmet Paşa Sadrâzam olunca, sarayda ve dışarıda nüfuz sahibi bazı ricale karşı kendisinin hiç bir nüfuza boyun eğmiyeceğini göstermek istemiş, «Halk kılıçtan korkar!» diyerek, bir gece zindanlarda ve kürekte bulunan kırk elli kadar fakir mahkûmu çıkartmış, sırtlarına kenarları işlemeli gömlek ve uçkurları sırmalı donlar giydirerek boyunlarını vurdurtmuş, gûya idam edilmiş âyan ve ricalden kimseler imiş gibi, cesetlerini İstanbulun kalabalık semtlerine bıraktırmıştı. Fakat şehirli, bu biçarelerin kaba cüsselerine, ellerine ve ayaklarının nasırlarına, tabanlarının yarıklarına bakarak: «Tarhoncu Paşanın zindandan çıkmış tabanı yarık kibar ve âyanı!.." diye Sadrâzam ile alaya başlamıştı.

BÜYÜK BİR MACERAPEREST

Birinci Ahmet zamanında Anadoluda büyük bir Celâli isyanının ileri gelen simalarından Canbolat oğlu Ali Beyin Mehmet isminde gayet sevgili bir Abaza kölesi vardı. Bir an yanından ayırmadığı bu çocuğu kendisine hazinedar yapmıştı. Sadrâzam Kuyucu Murat Paşa, oruç odasında Canbolat oğlu ile yaptığı çok kanlı bir muharebede Celâlîleri bozguna uğratmış... Koca ova, yaralı ve ölülerle kaplanmıştı... Paşa, gömmekle başa çıkılamıyacağı için birçok kuyu kazdırmış ve bunları, ölü ve diri ayırt

Eskikitaplarim.com

ettirmeden kuyulara doldurtmuştu.

Takip kuvvetlerinin getirdiği esirlerin de, sorguya çekilmeden kuyuların ağzında diz çökertilip boyunları vuruluyordu. Canbolat oğlunun hazinedarı Abaza Mehmet de yakalanmış idi, henüz 15-16 yaşlarında ve melekler kadar güzel bir gençti; boynu vurulmak üzere çökertilmiş iken Mehmed'i Yeniçeri Ağası Halil Ağa gördü, acıdı, şefaat etti, ölümden kurtararak yanına aldı, evlâdı manevî edindi. Abaza Mehmet Halil Ağanın himayesinde devlet hizmetine girdi. Babalığı Sadrâzam olunca o da vali ve «Abaza Mehmet Paşa» oldu. Fakat Oruç Ovasındaki müthiş hâtıra, Murat Paşanın kuyusu gözünün önünden hiç bir zaman silinmedi ve o gün kendisini öldürmek için çökertmiş yeniçerilere karşı içinde sönmez bir kin besledi. Erzurum valisi iken İstanbulda Padişah Genç Osman, yeniçerilerin çıkardığı bir ihtilâlde tahttan indirilmiş ve Yedikule zindanında boğulmuştu. Abaza Mehmet Paşa bunu fırsat bildi, Sultan Osmanın kan dâvasını güderek isyan etti ve işe Erzurumdan başlıyarak ne kadar yeniçeri varsa öldürttü. Sonra Sivası ele geçirdi ve orada da bir yeniçeri katliâmı yaptı. Erzurumdan Kayseriye kadar Anadoluda yeniçeri dolaşamaz olmuştu. Yeniçeriler kısa diz çağşırı giyerlerdi; bundan ötürü dizleri, baldır ve bacaklarına nisbetle yanık olurdu. Yollarda bütün yolcular, Abazanın askerleri tarafından çevrilir, çağşırları çıkarılıp dizleri muayene olunurdu: Kısa diz çağşırı giymek itiyadında olup ta yeniçeri olmıyan nice masûm insanlar da «Sen yeniçerisin» diye idam olunmuştu. Abaza isyanı beş yıl-

Eskikitaplarim.com

dan fazla sürdü. Nihayet Dördüncü Murat zamanında aman diledi, affedildi. İstanbula geldi, bu genç padişaha yakın dost ve nedimi has oldu. Yakışıklı ve güzel adamdı, giyimine, kuşamına fevkalâde itina eden şık bir adamdı. İstanbulda, onun gibi giyinmek moda oldu, Padişah bile «Abaza kesimi» denilen esvaplardan yaptırdı. Aslında, valiliğinden büyük bir serveti vardı, nedimliğinde de nüfuzundan istifade ederek rüşvet yolile âdeta karun malı topladı. Fakat Padişahın en sevgili gözdesi Silâhtar Mustafa Paşa ile geçinemedi. Mustafa Paşanın babası Bosnalı Sinan Bazirgân adında bir adamdı ve eskiden Abaza Paşanın gadrine uğramıştı. Mustafa Paşa bunu unutmamıştı. Silâhtarın telkinleriyle Padişahın gözünden düşürüldü. Bir gün, saraya dâvet edildi, gelir gelmez Bostancıbaşı Duca Mustafa Ağa tarafından tevkif edildi ve Çinili köşke hapsedildi. Akşamın alaca karanlığında da idamı için ferman çıktı. Cellât Kara Ali yamağiyle köşke geldi. Kendisine namaza durmuş birisini gösterdiler: «Abaza Paşa budur!..» dediler, kement attı; boğdu. Ertesi günü, Padişahın emriyle Abaza Mehmet Paşaya büyük bir cenaze alayı tertip edildi; ve feleğin garip cilvesidir. Veznecilerde, vaktiyle henüz bir çocukken kendisini öldürtmek istiyen Kuyucu Murat Paşanın türbesinde, bu meşhur Sadrâzamın yanına defnedildi.

Aradan yıllar geçti, Dördüncü Murat öldü, Sultan İbrahim Padişah oldu. Silâhtar Mustafa Paşa idam olundu, Bostancıbaşı Duca Mustafa da bir valilik ile İstanbuldan sürüldü.

Eskikitaplarim.com

Hicrî 1036 yılında idi, bir gün Erzuruma, İran hududundan bir adam çıkageldi ve «Ben Abaza Mehmet Paşayım!» diye Erzurumdaki Abaza Paşa sarayına geçti kuruldu. Abaza Paşanın Erzurumdaki eski dostları ahbapları ziyaretine koştular. Evet... bu adam, yıllarca evvel İstanbulda idamını işittikleri Abaza Mehmet Paşa idi... Kendilerine eski günlerin hâtıralarından bahsediyor, hattâ onların unuttuğu birçok şeyi o hatırlatıyordu!.. Paşa, macerasını, eski yâranına şöylece nakletmişti:

«Silâhtar Mustafanın ısrarlarına mağlûp olan Dördüncü Murat bir içki sofrasında Abazayı öldürteceğine söz vermişti; fakat pek az sonra bu kararına nadim olmuştu. Has nedîmini tevkif ettirmiş, sarayda Abaza Paşa diye bir idam mahkûmunu boğdurtmuş idi. Paşayı da gece, saray rıhtımından tebdil kıyafetle bir gemiye bindirmişler, Geliboluya göndermişlerdi. Abaza Paşa oradan bir Cezayir gemisine atlamış, Cezayire gitmiş, adını sanını değiştirerek korsan olmuştu... Bir zamanlar giyinişi, kıyafeti İstanbul gençleri tarafından taklit edilen zarif adam, yalın ayaklı, çıplak baldırlı, beli çatal bıçaklı bir Mehmet Dayı ve başlı başına bir kadırga sahibi olmuştu. Yedi sene Akdenizde dolaşmış, Septe boğazından Atlas Okyanusuna çıkmış ve bir deniz muharebesinde Danimarkalılara esir düşmüştü. Danimarkalılar da onu Portakal (Portekiz) kralının gemicilerine satmışlardı. Portekizliler, şark lisanlarına âşina olan bu esirlerinden tercüman olarak istifade etmek istemişler, onu bir Portekiz filosiyle bir Hind seferine yollamışlardı. Fakat Mehmet Dayı'nın bin-

Eskikitaplarim.com

diği gemi Çin sularında müthiş bir fırtınaya tutularak batmış, yalnız bu müslüman gemici, bir kalas parçasının üstünde sahile düşüp canını kurtarmıştı. Düştüğü sahil halkı müslümandı, onun da müslim ve bir Osmanlı Padişahının nedimi ve Paşası olduğunu öğrenince kendisine hürmet göstermişler, yol harçlığı vermişler, Abaza Mehmet Paşa da bir kervana katılarak Çin Türkeli, Horasan, Belh ve Buhara üzerinden İrana, oradan da Erzuruma gelmişti. Abaza Mehmet Paşanın gelişi ve ağzından dinlenen baş döndürücü maceraları bütün Erzurum halkını heyecana düşürmüştü. Veli Süleyman Paşa, keyfiyeti mufassal bir rapor ile İstanbula Sultan İbrahime bildirdi. Zaten vehham ve hasta olan Sultan İbrahim sonsuz bir telâşa düştü... Koca bir padişahın fermaniyle idam olunan bir adam, yıllarca sonra elini kolunu sallıyarak meydana çıkarsa, o padişahın kendisi de bir gün ahiretten dönebilirdi... Duca Mustafa Paşa çağrıldı ve keyfiyet kendisinden soruldu. Eski Bostancıbaşı, başından korktu, «Erzuruma gelen adam bir sahtekârdır, Abaza Paşayı ben fermanla idam ettim.» dedi. Padişah Cellât Kara Aliyi de bizzat isticvap etti Müthiş cellâd da: «Vallahi Padişahım!.. Akşam namazından sonra idi. Ortalık karanlıktı, yüzükoyun yatmış bir adam gösterdiler, budur dediler, boğdum, yüzünü, şemailini görmedim!» dedi.

Erzurum Valisi Süleyman Paşaya bir idam fermanı daha gönderdi. Vali de Abaza Mehmet Paşayı sarayına davet etmiş, gelir gelmez de, Valinin iç oğlanları üzerine hançer düşürerek öldürmüşlerdi. Aba-

Eskikitaplarim.com

za Paşanın gövdesinden ayrılan kesik başı İstanbula yollanmıştı; fakat bu kesik talihsiz baş, Erzurumdan İstanbula kadar bozulmuş, derisi yüzülmüş tanınmaz bir hale gelmişti. İstanbulda bulunan eski bendelerinin hepsi kat'î bir şey söyliyememişlerdi: «Hem odur, hem değildir!..» demişlerdi.

BAŞİYLE OYNANAN VEZİR

Onaltıncı asır sonlarında Üçüncü Mehmet devrinin büyük nüfuz sahibi vezirlerinden Doğancı Kara Mehmet Paşa aslında bir Ermeni dönmesi idi. Üçüncü Mehmede şehzadeliğinde intisap etmiş, terbiyesi, zarafeti, nüktedanlığı ile bu Padişahın has nedimleri arasına girmişti. Kubbe veziri (bugünkü tabiri ile devlet bakanı) idi, fakat Padişah ondan o kadar büyük nüfuza sahipti ki herkes kendisini Sadrâzamlığa en kuvvetli namzet olarak görüyordu. Sadrâzam Bosnalı İbrahim Paşa ile aralarının açılması kendisini felâkete sürükledi. Gayet kurnaz ve sinsi olan İbrahim Paşa ile aralarının açılması kendisini felâkete sürükledi. Gayet kurnaz ve sinsi olan İbrahim Paşa hasmını mahvetmek için, makamının geniş selâhiyetini kullanamadı, Padişahtan çekindi, el altından askeri teşvik etti, askere ulufe (aylık) dağıtılacağı bir divan gününde asker para almadı Kara Mehmet Paşanın başını istedi ve ayak diredi; «Padişah Mehmet Paşayı bize tercih ederse biz de bizi seven bir şehzadeyi ona tercih ederiz» dediler. Padişah büyük bir ıztırap içinde Mehmet Paşayı feda

Eskikitaplarim.com

etti. Paşa divandan kaldırılıp siyaset meydanına götürüldü, başı kesildi. Kesik başı alan yeniçerilerle sipahiler, saray avlularından At meydanına kadar, top gibi, ayaklariyle vurarak oradan oraya yuvarlaya yuvarlaya götürdüler, bir veçhile ellerinden almak kabil olmadı. Nihayet kendi sadık kâhyası kesik kelleyi 400 altına satın aldı ve gövdesinin yanına koyarak defnettirdi.

LOKMA LOKMA DOĞRANAN VEZİR

Sultan İbrahim son Sadrâzamı İstanbullu Ahmet Paşa, kalemden yetişmiş, malûmatlı zekî bir devlet adamıydı. Bir sinir hastası olan bu padişahın da itimadını kazanmıştı. Kendisinin yeniçeri ocağı ağalariyle iyi geçinmemesi, hattâ o devirde birer mütegallibe kesilmiş olan ocak ağalarına karşı bir suikast hazırlaması; Kösem Sultanın da oğlu Sultan İbrahimden nefreti ve onu tahttan indirmek için Yeniçeri ocağı ağalariyle anlaşması, İstanbulda bir askerî hükûmet darbesine sebep olmuş, Sadrâzam idam edilmiş, Padişah da evvelâ tahttan indirilip birkaç gün sonra boğdurulmuştu. Ahmet Paşa şişman bir zattı. İdamından sonra cesedi ana doğması soyularak cellâtlar tarafından bir hammal beygirine çaprazvari atılmış ve götürülüp Atmeydanına bırakılmıştı. İhtilâlci yeniçerilerden birkaç hunhar, fırsatı ganimet bilip cahil halkın batıl itikatlarından istifade ederek «İnsan yağı mafsal ağrı ve sızılarına devadır» diye Ahmet Paşanın etlerini lok-

Eskikitaplarim.com

ma lokma doğrayarak beşer onar akçeye satmışlardı. Büyük şehirde de, bu kadar korkunç, tüyler ürpertici devayı satın alarak kollarına, bacaklarına sürüp bağlıyabilecek o kadar çok katı yürekli insan çıkmıştı ki, Paşanın iri yapılı vücudü hemen bir iskelet halinde kalmıştı; ölümünden ve nâşının bu feci âkıbetinden sonra kendisine «Bin parça» (Hezarpâre) lâkabı verilmişti.

HASAN PAŞANIN CENNET BAĞI

Büyük Sadrâzam Sokullu Mehmet Paşanın oğlu Hasan Paşa, onaltıncı asır sonlarının en namlı ve en zengin vezirlerindendir. Müverrih Peçevil İbrahim Efendi hal tercümesinden bahsederken: «Gayet yakışıklı, gösterişli, bir şehbaz ve şehlevend vezirdi. Ama çok mağrurdu, gözüne kimseyi kestirmez, akranı şöyle dursun mafevkine bile iltifat etmezdi. Yanında daima bir mahbub gözde hazinedarı bulundurdu, kendi ne giyerse hazinedarı oğlana onun eşini giydirirdi, bindiği atın eşi ata bindirir ve hazinedarı ile atbaşı beraber giderdi. Ekseriya da al atlas entari giyerdi. Beline altı parça murassa paftadan mürekkep bir altın kemer bağlardı ki bu kemerin paftaları üzerinde zümrüdüanka kuşu resimleri vardı. Bağdat valisi iken üstat kuyumculara gümüşten büyük bir bahçe yaptırmıştı; kurulup toplanabilen ve Paşa tarafından «Cennet Bağı» adı verilmiş olan bu gümüş çiçek bahçesi bahar açmış dallardan, nar ve turunç fidanlarından pek güzel, temaşası insanı hay-

Eskikitaplarim.com

retten hayrete düşüren bir kuyumculuk şaheseri idi. Hasan Paşa, Bağdattan sür'atle Anadoluya çağırılmış ve Anadoluda isyan etmiş olan Celâlî Deli Hasanın tedibine memur edilmişti. Çok cesur bir asker olan Sokullu zadenin yanında maiyetinden başka kuvvet olmadığından Tokat kalesine kapanmağa mecbur olmuştu. Deli Hasan bir taraftan Tokadı muhasara altına almış, diğer taraftan da Paşanın, arkadan gelen ağırlığını, hazinesini ve meşhur Cennet Bağını eline geçirmişti. Deli Hasan, Paşanın hazinesini eşkiyaya taksim ederken kıymetli kumaşları arşın yerine kılıçla ölçtürmüş, altın ve mücevheri de kalkan ile üleştirmişti. Cennet bağına gelince kudurmuş, ayakdaşlariyle beraber bir müddet temaşa etmiş ve sonra o sanat eserini de kırdırarak adamlarına dağıtmıştı. Hasan Paşaya gelince, bir sabah, Tokat kalesi burçlarından Deli Hasanın baldırı çıplak ordusunu seyrederken karşı taraftan bir keskin nişancı tarafından atılan kurşunla alnından vurulup şehit olmuştu.

KÜÇÜK NOTLAR

Bu kitapçığın sonuna küçücük notlar ekliyeyim dedim; geçmiş günlerin garabetleri, tuhaf ve garip tipleri, garip tesadüfleri üzerinde dolaşmak, tiryaki sohbeti gibi hoşça şeydir zannederim.

★ Onyedinci asırda Osman Dede isminde bir meczup, Aksarayda Yeniçeri kulluğunun önündeki kaldırımda tam elli yıl, yaz ve kış anadan doğma

Eskikitaplarim.com

çıplak oturmuştu. Yerinden yalnız geceleri, zarurî ihtiyaçlarla kısa bir zaman için ayrılırdı Bir gün, tebdil gezen müstebid hükümdar Dördüncü Murada:

— Murat!.. Murat!.. Dul ananı bana nikâhla verir misin?

Diye lâf atmış, bu amansız padişahtan anası Kösem Sultanı istemişti. Herkes Osman Dedenin derhal idam olunacağını tahmin etmişti. Fakat Sultan Murat saraya döner dönmez bir kriz geçirdi; bu kendisinin ölümüne sebep olacak olan siroz krizi idi. Nitekim hemen yatağa yattı. Osman Dede bir müddet sonra, mahut kaldırım üstünde eceliyle öldü.

★ Yine onyedinci asır ortalarında İstanbulda bir «Elekçi Delisi» vardı. Adı bilinmiyen bu deli, her gün üç dört tane eleğin tellerini koparıp bükerek, kâğıt helvası, peynirli pide gibi yerdi.

★ Yine aynı asır ortalarında İstanbulda Deli Mehmet isminde bir derviş vardı. Geceleri, en sert rüzgârlı havalarda sokağa, fener yerine şamdanla çıkar ve gideceği yere kadar şamdanın mumunu söndürmezdi. Derviş Mehmet kışın kar ve buz üstünde de yalın ayak dolaşırdı.

★ Tarihimizde kayıtlı en müthiş oburlardan biri, münevver ve inkılâpçı Üçüncü Selimin düşmanlarından «Aygır İmam» lâkabı ile meşhur Derviş Efendi isminde bir softadır. Bu adam, bir sefer iki okka pastırmanın üzerine kırk yumurta kırdırarak birlenger pastırmalı yumurta yemiş; fakat koca lengeri sıyırdıktan sonra dili şişmiş, ve dili ağzına sığ-

Eskikitaplarim.com

mıyarak ölmüştü.

★ Hicrî 1028 (Milâdî 1618) tarihinde Budin valisi Karakaş Mehmet Paşadan gelen bir mektupta Macaristanda daire şeklinde siyah bir bulut belirip, bu buluttan kan gibi kırmızı bir yağmur yağdığı ve her biri 3-4 kantar ağırlığında kara taş gülleler düştüğü yazılıydı.

★ Dördüncü Avcı Sultan Mehmet, Trakyada bir köylü çocuğu görmüştü. On dört yaşındaki bu oğlanın sol bacağı, ayak bileğinden diz kapağına kadar keçi gibi kıllıydı. Padişah çocuğa 100 altın hediye etmişti.

★ Onaltıncı asrın namlı ok atıcı pehlivanlarından Ahmet Ağa, yetmiş beş yaşında iken bir gün Okçular başına gidip ok ısmarlamıştı. Esnaftan bir delikanlı:

— Pehlivan!.. İhtiyarladın... Kolunda yay çekecek kuvvet kaldı mı ki!? diye sormuş. Ahmet Pehlivan da atını çarşının kapısına sürmüş, kapıdaki zincirlere kollariyle asılmış ve bacaklarını atının karnına sarmış, kollarını kısınca, kendisiyle beraber koca atı da yerden havaya kaldırmış ve gülerek:

— Oğlum!.. Bazularımda azıcık bir şey kalmış gibi!.. demişti.

★ Lâle devrinin en namlı çiçekçisi, esnaftan Tabak Ata isminde bir adamdı. Tabak Ata, gayet güzel 80 çeşit lâle yetiştirmişti. Sarayların bahçelerine soğanların çoğu ondan alınırdı. Fakir bir adam iken lâle soğanı satarak İstanbulun sayılı zenginlerinden olmuştu.

★ Eskiden rakıya arslan sütü derlerdi; herkes

Eskikitaplarim.com

içki içemez, rakıyı, yüreği sağlam insanlar içmelidir derlerdi. Onun için eski büyük gedikli meyhanelerdeki rakı güğümlerinin üzerine pirinçten bir yürek şekli konulurdu.

★ Onbeşinde asırda Bursa'da Molla Rüstem ölürken 14 yaşındaki oğluna yüz yıl ömür düşünmüş ve her gününe 100 florin (altın) hesap ederek 3.600.000 altın gibi muazzam bir miras bırakmıştı. Bu mirasyedi çocuk, babasından sonra ancak yedi yıl yaşadı ve bütün paralarını yedi. Yalın ayak, perişan, kebapçı çırağı oldu ve sefalet içinde bir hamam külhanında öldü. Bu parayı nasıl harcadığına bir misal zikrederler: Bir gün 100 florine bir tazı satın alır. Bir bağda bir tavşan olduğunu haber verirler, haberciye 100 florin verir, tavşanı ininden çıkaran adama da 100 florin verir, fakat tazı tavşanı tutmaz, Molla Rüstem oğlu da tazıyı bir kılıçta ikiye böler.

★ Ondokuzuncu asır müverrihlerinden Esat Efendi çok yaşlı olduğu halde, kışa rastlıyan bayramlarda bayram tebriki için, kayığına tandır koydurtur ve saraydaki bayram tebriki merasimine giderdi. Protokola o kadar düşkündü ve kendisini unutturmak istemezdi.

★ Sümbül çiçeğinin mor renklisinin katmerlisi, ilk defa olarak 17 nci asırda büyük Türk âlimi Kâtip Çelebi tarafından elde edilmişti.

★ Fatih Sultan Mehmet cülûs ettiği zaman bir kuyruklu yıldız görünmüştü; papa o zaman yıldızı «Türk ve Müslüman dostu zındık yıldız» olarak aforoz etmişti. Bu kuyruklu yıldızın, sonra, Halley kuy-

Eskikitaplarim.com

ruklu yıldızı olduğu öğrenildi. Balkan Harbinde Bulgarlar Çatalca'ya kadar ilerlerken Halley kuyruklu yıldızı yine görünmüştü. O zaman kilise adamları: «Türklerin uğur yıldızı göründü, Bulgarlar gene mağlûp olacaklar!.» demişti; ve hâdiseler de böyle oldu. Çatalca muharebesini kazandık, Balkanlı müttefikler arasına nifak girdi, Edirne'yi Bulgarlardan geri aldık.

★ İkinci Mahmut zamanında Eminönü hamallarından Kürt Ali isminde bir adam, büyük ayak rekorunu kırmıştır: Tabanı elli santim boyunda idi ve bir gün kundurasının içine kundaklı bir çocuk koymuşlar, rahat rahat sığmıştı.

★ Gayet genç, tüysüz yeniçeri neferlerine «Civelek» denilirdi. Civelekler sokağa, kadınlar, kızlar gibi yüzlerine bir nikab (peçe) koyarak çıkarlardı. Bir civeleğin sokakta peçesini kaldırıp yalnız yüzüne bakmak, bir kadına veya kıza yapılmış hareket gibi tecavüz sayılır ve buna cesaret eden derhal hapse atılırdı.

★ Ondokuzuncu asır ortalarında Charles Verné isminde 14 yaşında bir Fransız çocuğu tarih kitaplarından Türkleri çok sevmiş, ve hiç bir Türkü tanımadan kendi gayreti ile Türkçe öğrenmiş ve aruz vezniyle şiirler yazarak bir divan vücude getirmişti. Divanını, o devrin padişahı Abdülmecide ithaf ederek bastıran Charles Verné, bu padişahın şanına bir de kaside kaleme alarak İstanbul'a göndermiş idi ki o zaman henüz 16 yaşında bulunuyordu.

★ Yedi asır boyunca, bütün Osmanlı sadrâzamlarının içinde uzun boy rekorunu Sokullu Meh-

Eskikitaplarim.com

met Paşa kırmıştır; iki metreyi aşan bu büyük vezirin tarihlerimizdeki lâkabı «Uzun = Tavil Mehmet Paşa» dır.

★ Osmanlı sadrâzamları arasında şişmanlık rekoru da, yine Kanunî Sultan Süleymanın sadrâzamlarından Semiz Ali Paşadadır; o zamanlar bir cihan imparatorluğu olan Türkiye'de Semiz Ali Paşayı taşıyabilecek ancak iki at bulunabilmişti.

★ Osmanlı sadrâzamları arasında kısa boy rekoru da onyedinci asır ortalarında Dördüncü Mehmedin vezirlerinden İbşir Mustafa Paşa ile İkinci Abdülhamid'in sadrâzamı «Şapur Çelebi» lâkabiyle meşhur Küçük Sait Paşadadır.

★ Onyedinci asrın büyük şairi Şeyhülislâm Yahya Efendi öldüğü zaman cenazesi o kadar kalabalık olmuştu ki, Fatih camiinde kılınan namazından sonra cenaze alayı yapılamadı, herkes olduğu yerde durdu ve yalnız tabut, Çarşambadaki kabre kadar, elden ele yürüdü.

★ Van gölünde yüzen ilk Türk gemisi onaltıncı asırda Mimar Sinan tarafından yapılmıştır. Büyük sanatkâr o zaman yeniçeri ocağında dülgerlikteki hünerleri ile tanınmış basit bir neferdi.

★ Onaltıncı asır sonlarında Almanlar, Macaristan'daki Sobotska palangamızı muhasara ettiler. Bu muhasara bir kurban bayramı arifesine rastlamıştır. Palanganın muhafızları bayramda kesmek için gayet büyük bir koç beslemişlerdi; kendilerine imdat gelmiyeceğini anlıyan yüz kadar muhafız atlandılar ve palangadan yalınkılıç çıkarak düşmanın

Eskikitaplarim.com

muhasara hatlarını yardılar, kurtuldular. Bu çıkış hücumuna palangadaki koç ta iştirak etmiş ve boynuzlariyle iki Alman askeri öldürerek atlılarla beraber Budin'e kadar gelmişti. Askerler adını «Gazi Koç» koydular ve kurban bayramında Budin'de kestiler. Gazi Koça bu suretle «Şahadet» de nasip oldu.

★ İstanbul'daki meşhur Kız Kulesi Osmanlı tarihinde yalnız bir defa ve bir kişi için hapishane olarak kullanılmıştır. Burada, onsekizinci asrın namlı vezirlerinden Hekimoğlu Ali Paşa hapsedilmiş ve oradan sürgüne gönderilmiştir.

★ Tarihimizde kabrine gece yarısı defnedilen tek insan da yine bu Hekimoğlu Ali Paşadır. Kütahya valisi iken ölmüştü; ve orada defnedilmişti. Ali Paşa İstanbul'da hâlâ kendi adına nisbetle anılagelen büyük bir cami yaptırmıştı ve ölürken caminin yanındaki türbesine gömülmesini vasiyet etmişti. Buna izin verildi; Kütahya'daki muvakkat kabrinden çıkarılan na'ş Üsküdar'a geldi. Fakat halk, büyük bir hürmet beslediği bu vezire karşı, bir karışıklığa sebep olabilecek şekilde tezahürata hazırlandığından, tabut Üsküdar'dan İstanbul'a gece yarısı geçirildi ve sessizce götürülüp türbesine bırakıldı.

★ Üçüncü Osman, tarihimizde kadından nefreti ile tanınmış bir padişahtır. Haremdeki kadınların ayak seslerini işiterek yolundan ve gözünden kaçmaları için ayakkabılarının altına gayet iri gümüş kabaralar çaktırmıştı. Sarayda padişahın ayak sesini işiten bütün kadınlar gizlenecek köşe bucak ararlardı.

★ İstanbul'da Haliç sahilinde Defterdar camii-

Eskikitaplarim.com

ni yaptıran Defterdar Nazlı Mehmet Efendi, devrinin namlı hattatlarından idi. Onun için camiinin minaresi külâhlı üstüne pirinçten bir hokka ve kalem koydurmuştu. Bu minarenin külâhı üstündeki kalem düşmüş ise de hokka hâlâ durmaktadır.

★ İkinci Abdülhamit zamanında İstanbul'da Çıplak Mustafa ile Madam Opala isminde iki meşhur deli vardı. Mustafa Fatih taraflarında, Madam Opala da Beyoğlu'nda otururdu. Erkek, lâkabı üstünde, yaz ve kış ana doğması çırılçıplak dolaşırdı. Madam Opala'ya gelince, sandığı sepeti üstünde idi: kat kat fistanlar giyer, başına üst üste çarmıha koyardı. Ve iki deli ne zaman karşılaşsalar saç saça baş başa kavga ederler ve bu kavgadan pek tabiî, Madam Opala zararlı çıkardı. Abdülhamid, her iki delinin köprülerden geçmesini yasak etmiş, ayrıca, evde hapsetmesi şartiyle Çıplak Mustafa'nın ablasına maaş bağlatmıştı.

★ Güzel yaprakları ve güzel çiçekleri ile şehircilik bakımından büyük bir kıymet taşıyan atkestanesi ağacı Fransa'ya ilk defa olarak 1615 senesinde Bachelier isminde bir zat tarafından İstanbuldan götürülmüştür. O günden beri bu ağaç Paris bulvarlarının süsü olmuştur.

★ Türkiye, ilk buharlı gemiyi İngiltereden satın almıştır. Yandan çarklı olan bu geminin adı Swift idi. Swift «Güliverin harikulâde seyahatleri» ni yazan muharririn adıdır.

★ Meşhur Türk pehlivanı Kara Ahmet, Aksarayda Yeşiltulumbada bir kahvehanede otururken kalp sektesinden ölmüştü. Kriz esnasında, kahveha-

Eskikitaplarim.com

ne bahçesinin etrafındaki demir parmaklıklara sarılmış ve dokuz demir çubuğu hamur gibi birbirine geçirmişti. Büyük pehlivanın ölümünden sonra bu demir çubuklardan birini eski haline koymak mümkün olmamıştı. Hazin fakat hazin olduğu kadar da kıymetli bir hâtıra olan bu parmaklık demirleri, oraların son zamanlardaki imarı sırasında kaybolmuştur.

★ Akbıyık camii, İstanbul şehrinin sur içinde ve kıble istikametinde en önde bulunan camiidir. Bundan ötürü bu camie ecdadımız «İmam-ül Mesacid = Mescitlerin imamı» adını vermişti.

★ Süleymaniyede Dökmeciler Hamamı Süleymaniye camii külliyesine mensup yapılardandır. Bu hamamda son zamanlara kadar «sarılık tası» denilen eski bir hamam tası vardı. Tasta, bir demir tel üzerine asılmış bakır levhacıkların üzerindeki türlü hastalıklar için yazılmış dualar vardı. Bu hamama ekseriya hastalar götürülür ve ayrı bir ücret ödenerek bu eski şifalı tasla yıkanırdı. Tasın içinde, yine uğur ve şifasına inanılmış kırık bir çini parçası vardı, onun için de, Mimar Sinan'ın su çanağının bir parçasıdır derlerdi.

★ Onaltıncı asrın en namlı vezirlerinden Gürcistan fatihi Özdemiroğlu Osman Paşa geceleri yatakta yatmazdı. Her akşam saz, söz ve köçek oyunları ile işret ederdi. Önünde kurulmuş bir işret sofrası bulundurmazdı; el çırpar, saki içkisini getirir, diğer iç oğlanları da ellerinde tabaklarla önünde diz çökerek çeşitli mezeleri sunarlar ve sonra edeple çekilirlerdi. İçki, saz ve köçek seyri faslı bitince Os-

Eskikitaplarim.com

man Paşa, mutemet hizmetkârı olan sakisini çağırır, başını bu gencin omuzuna dayar, öylece birkaç saat uyurdu. Sonra kalkar, abdest alır, teheccüd namazına durur, hüngür hüngür ağlıyarak ibadet ederdi; öyle ki, seccadeden kalktığı zaman, seccadenin gözyaşlariyle bir bardak su dökülmüş gibi ıslanmış olduğunu görürlerdi.

★ Bir zamanlar en büyük posta vapurumuz Gülcemal idi. İki bacalı ve dört direkli, ince, zarif bir gemiydi ve Türkiye halkı tarafından pek sevilmişti. Bu gemiye ismini Sultan Reşat koymuştu. Vapur satın alınmış ve İstanbul limanında ilk olarak Dolmabahçe sarayı önüne demirlemişti. Saraydan vapuru seyreden ihtiyar Padişah:

— Çok güzel gemi... Buna rahmetli anacığımın adını koysunlar!.. demiş ve ağlamağa başlamıştı.

Gülcemal Sultan bu padişahın anasıydı. Genç yaşında veremden ölmüştü. Sultan Reşat anasından pek küçük yaşta öksüz kalmıştı

★ Kanunî Süleyman, kendi adını taşıyan muazzam Süleymaniye camiini yaptırırken temel taşını: «Bu işe benden daha lâyıktır» diyerek devrin büyük âlimi Şeyhülislâm Ebüssuud Efendiye koydurtmuştu. Camiin resmi küşadında da anahtarları takdim eden Mimar Sinan'a:

— Bu camii şerifi sen yaptın. Kapılarını ibadete açmak ta senin hakkındır!.. demişti.

★ Sokullu Mehmet Paşanın evlâdına bıraktığı miras arasında gayet kıymetli bir inci tesbih vardı. İmamesi iri bir zümrüt ve daneleri yakuttu. Devrin kıymetli bir hattatı, imameden başlıyarak bu tesbi-

Eskikitaplarim.com

hin üzerine Kur'anı Kerimi tam olarak yazmıştı Bu kıymetli tesbih, Sokullu zadelerin Haliçte Karaağaç taki yalılarında çıkan yangında, Büyük Vezirden kalan diğer kıymetli hatıralarla beraber yok oldu.

★ Dördüncü Murat zamanında Eskişehir köylerinden birinde «Sakarya Şeyhi» diye meşhur Ahmet isminde bir şeyh kendisinin Hazreti İsa olduğunu iddia etti ve etrafına topladığı saf köylülerle büyük bir gaile çıkardı. Üzerine asker gönderilip yakalandı. Yalnız başında siyah bir sarık bırakılarak ana doğması çırılçıplak soyuldu ve bir eşeğe ters bindirildi, teşhirden sonra burnu, kolları ve ayakları kesildi ve mafsalları kırıldı. Bu işkenceler yapılırken gariptir ki ağzından en küçük bir feryat işitilmedi.

★ Onaltıncı asırda İstanbul gümrükleri mültezimi Yahudi karısı Ester Kira sarayın yaman bir rüşvet eli idi. Bir ihtilâlde linç edildi. Elleri ve muhtelif uzuvları kesilerek kendisine rüşvet vererek mansıb olan kimselerin kapılarına mıhlandı.

★ Geçen asır sonlarında Halil Ağa isminde bir adam, karılarının ve anasının geçimsizlik kavgaları yüzünden üzüntü ile ölmüştü; vasiyeti üzerine kabir taşına: «Karı dırıltısından ölen Halil Ağa» diye yazıldı. Bu kabir taşı Merkez Efendi mezarlığındadır.

★ Genç Osmanın «Sisli kır» isminde sevgili bir atı vardı. Bu at öldüğü zaman Padişah onu Üsküdar sarayının bahçesine gömdürttü ve mezarının üstüne tıpkı insanlarda olduğu gibi manzum kitabesi bu-

Eskikitaplarim.com

lunan bir kabir taşı diktirtmişti Bu taş bugün müzededir.

★ Türkiyede ülema sınıfında asâ yerine ilk baston kullanan zat, Abdülaziz devrinin seçkin simalarından Kethüda zade Hoca Ahmet Arif Efendidir. Zarafeti ile meşhur olan bu zata bir sofu:

— Bu kâfir değneğini niçin kullanıyorsun? diye sormuş, efendi de gülerek:

— Üzülme.. ben onu müslüman ettim!.. cevabını vermişti.

★ Dünyanın en meraklı kahve falcısı, Darüşşafaka lisesi, resim muallimi iken ölen Mehmet Agâh beydi. Bu zat, kendisi için baktığı yüzlerce falın, fincanlardan resimlerini yapmış, falın söylediklerini de kenarlarına yazarak yüz küsur sahifelik harikulâde enteresan bir kitap bırakmıştır. El yazması olan bu eşsiz eser veresesi elindedir.

★ Lâle çiçeği Avrupaya Türkiyeden gitmiştir. Bu bir beyaz lâle idi ve adı da «Dülbent lâle» idi. Fransızca lâlenin ismi olan «tulipe» bu tülbent isminden bozmadır.

★ Silivri açıklarında denizin dibinde en az sekiz on bin altın lira kıymetinde elmas vardır. Hikâyesi şudur: İkinci Mahmut vapurla Gelibolu'ya kadar bir seyahate çıkmıştı. Dönüşte gemi Silivri açıklarında bir fırtınaya tutuldu ve geminin arkasına bağlı olan saltanat kayığı içindeki kıymetli eşyalarla beraber battı. Bu eşya arasında Padişahın sapı elmaslarla donatılmış şemsiyesi de vardı.

★ İstiklâl Marşımız, o zaman işgal altında bulunan İstanbulda ilk defa olarak merhum Muallim

Eskikitaplarim.com

Ahmet Halit Yaşaroğlu tarafından gizlice bastırılmış ve İstanbullulara gizlice dağıtılmıştı. Bu, dört sahifelik ince uzun bir risaledir.

★ İstanbulda doğmuş, yaşamış ve ölmüş olan onyedinci asrın namlı şairlerinden Cevri Çelebi, ömrü boyunca deniz nakil vasıtalarına binmemişti. İstanbul tarafından Galataya Tophaneye gidecek olsa, Kâğıthaneden atla dolaşır ve Alibey deresi ile Kâğıthane deresini köprülerden geçerdi. Anadolu yakasına ise hiç gitmemişti.

★ Eski esnaf cemiyetlerinin mühürleri dört parçadan mürekkep olarak yapılırdı ve bu parçalar vidalı bir sapın içine geçerek birleştirilirdi. Mührün her parçası, dört kişilik idare heyetinin bir üyesinde, sapı da reiste dururdu; bu suretle mühür, beş kişinin oy birliği olmayınca kullanılamazdı. Bu suretle hem suiistimallerin önüne geçilirdi, hem de cemiyet üyeleri, mesuliyetli bir işte: «Benim reyim yoktu..» diye inkâr yoluna sapamazdı.

★ İkinci Abdülhamit zamanında Galatada «Lavirentos» ismindeki onyedinci asırdan kalma bir tekçi meyhanesinin mahzeninde metrûk bir şarap fıçısının içinde gayet büyük ve süt gibi beyaz bir örümcek bulunmuş ve o zaman bu hayvanın 300 yaşında olduğu tahmin edilmişti.

★ Hicaz'ın Türk idaresinde bulunduğu müddetçe, Birinci Cihan Harbi sonuna kadar, Medine'de Peygamberimizin merkadi üzerindeki kandillerde daima gül yağı yakılmıştı.

★ Sumatra adasında en büyük kilisenin çanı eski bir Türk topundan yapılmıştı; üzerinde İkin-

Eskikitaplarim.com

ci Selim'in tuğrası vardır. Bu top, 16 ncı asırda Sumatra müslümanlarına yardım için İstanbuldan gönderilen Türk döküm ustaları tarafından orada dökülmüş, üzerine de, bu ada müslümanlarının Türkiyeye tabiiyeti alâmeti olarak bu padişahın tuğrası konmuştu. Dost Endonezya hükûmetinden bu tarihî topun memleketimize gönderilmesini istemek bir hakkımız olsa gerektir.

★ Türkiyede, ve belki bütün İslâm âleminde, yalnız bir defa camie para mukabilinde girilerek mevlût dinlenmiştir. Bu paralı mevlût, 1293 Rumeli bozgununda muhacirler menfaatine Beyazıt camiinde okutturulmuş ve camie 20 kuruşluk iane biletleri alınarak girilmiştir.

★ Ecdadımız yazıya büyük bir hürmet beslerdi ve yazılı kâğıtların yere atılmasına, yazılı kâğıtlara paket sarılmasına tahammül edemezlerdi. Yazıda da İsmi Celâlin baş harfi olan «e = elif» harfinin ayrı bir kutsiyeti olduğuna inanırlardı. Onyedinci asır ortasında Dördüncü Mehmet, henüz yedi yaşında iken bir askerî ihtilâlde Padişah olmuştu. Çocuk imparatorluk tahtına oturtulacağı sırada, ihtilâlci askerlere heybetli görünmesi için iki kaşının ortasında alnına mürekkep ile bir elif yazılmıştı.

★ Kanunî Sultan Süleyman sağ kulağında daima bir küpe taşımıştır, bu küpe, kulak memesine altın bir halkacık ile takılmış bir fındık büyüklüğünde ve armut şeklinde gayet kıymetli bir inci idi.

★ Kanunî Sultan Süleymanın cenaze namazı üç defa kılınmıştır: ilk namazı, Macaristan'da Sigetvar kalesi önündeki Türk ordugâhında otağı hüma-

Eskikitaplarim.com

yunda, büyük padişahın ölümü askerden saklandığı için gizli olarak kılınmıştı; ikinci namaz, babasının cenazesini Belgrat'ta karşılayan yeni padişah İkinci Selim'in de iştiraki ile Belgrat sahrasında kılınmıştı; bu namaza 25.000 kişi iştirâk etmişti. Üçüncü namaz da İstanbul'da, Süleymaniye camiinin musalla taşı önünde kılındı. Bu namaza bütün İstanbul halkı iştirak etti. Gerilere doğru bütün sokaklar, Süleymaniyeden Fatihe kadar cemaatle dolmuştu... Bu namazın 500 imamla kılındığı rivayet olunur. Asrın büyük şairi Bakî'nin de meşhur «Sultan Süleyman Mersiyesi»ni, ilk defa bu cenaze töreninde okuduğu, şairi dinleyenlerin hıçkırıkları gökyüzünü tuttuğu söylenir.

★ Yakın geçmiş ile bugün arasındaki hayat pahalılığı akıllara durgunluk verecek derecede görünür.. Meselâ 1884 de İkinci Abdülhamid devrinde devlet ricalinden bir izzetli, utufetli Mehmet Selim Beyefendi, bir yıl içinde terzisine yalnız 46 lira 30 kuruş ödemiştir. Bu terzi faturasının sureti şudur:

Kuruş	
400	İçi ipek astarlı bir redingot,
550	Arabacı ile seyis için birer takım esvap,
750	Tekrar bir redingot ve âlâ kazmirden bir pantalon,
425	Siyah çuha üniforma,
275	Alâ kastor caket,
35	Bir pardesü ve bir ceket tamiri,
400	Bir vatalı palto
100	Kapı oğlanına bir takım hazır esvap,
70	Harem kâhyasına şayak pantalon,

Eskikitaplarim.com

Kuruş	
550	Bir açık renk kazmir pardesü, bir siyah kazmir pantalon, bir yelek, bir pike yelek,
20	Bir pardesünün astar değişmesi
40	Üç pantalonun sökülüp darlaştırılması,
175	Bir yazlık caket ve bir ipekli yelek,
50	Bir mavi fanila pantalon,
90	Bir beyaz fanila pantalon,
250	2 adet Çin fanilâsından caket,
325	Konak bendegânından Ahmet Ağa ile mektepli oğluna birer kat esvap,
125	Bir caket.

Bir de paranın alım kudretini hesaplıyalım... Bir altın lirayı bugünün 140 lirası farzedersek 46 altın lira 6440 lira tutar ki bu izzetlû utufetlû Mehmet Selim Beyefendinin bir yıl içinde terzisine ödediği para küçümsenemez. Ama yukarıdaki fatura muhteviyatı bugün 6440 lira ile tedarik edilebilir mi? Tabiî, hayır!..

★ Hicrî 878 (Milâdî 1473) yılının şaban ayına ait Fatih Sultan Mehmet, sarayının bir mutfak defteri vardır. İstanbul fatihinin her gün ne yediğini, sarayında en çok pişen yemeklerin neler olduğunu, bir günlük ve bir aylık mutfak masrafının neye çıktığını gösteren bu defter, tarih ve cemiyet ilmi bakımından muhakkak ki kıymetli bir vesikadır. Bu defterden bazı enteresan notlar çıkaralım. 1473 de İstanbulda erzak piyasası şudur:

Sadeyağın okkası 8, zeytinyağının 6, armudun 5, üzümün 2, tuzun 2 akçe... 200 yumurta 23, 1000 li-

Eskikitaplarim.com

mon 70 akçe.. Bulgurun kilesi 16, kestanenin kilesi 20 akçe.. (Bir kile 8 okkadır).

Defter, o zamanın türkçesi bakımından da pek caziptir. Meselâ balığa, mâhî; kaza, gerdendiraz (uzun boyunlu); tavuğa, mâkiyan deniliyordu. Soğanın adı piyaz, lâhananın adı kelem, cevizin adı kirdigân, karpuzun adı kürbeze, karabiberin adı fülfül idi.

Bu mevsim ve bu ayda sarayda hemen her gün pişen yemek, saray halkının yediği lâhana çorbası idi; Fatih Sultan Mehmet de kendisi her gün balık, istiridye, karides ve ıstakoz yemişti.

★ Yavuz Sultan Selim'den, yani Hicaz'ın Türkiye'ye ilhakından sonra, Osmanlı Padişahları saç ve sakal tıraşı olduklarında kesilen kıllar dikkatle toplanır, bir altın leğen içinde gülsuyu ile yıkanır ve güzel bir çekmece içinde biriktirilirdi. Her yıl Hac zamanında, Sürrei hümâyun ile İstanbul hacıları yola çıkarken bu çekmece Sürre eminine teslim edilir, o da götürür, Medine'de Peygamberimizin kabri civarında bir yere defnederdi. Gariptir ki aynı zamanda bütün islâmların halifesi olan Osmanlı padişahları, her sene, sakal ve saç kıllarını Hicaz'a gönderdikleri halde kendileri Hacca gitmemişlerdir.

★ Bugün mevcut değildir, Topkapı sarayı bahçelerinin sahil kısmında, Üsküdara karşı ve sahildeki kale duvarının üstünde onaltıncı asır yapısı büyük ve güzel bir köşk vardı.. Türk yapı sanatının şaheserlerinden olan bu köşkün adı İncili Köşk idi. Sadrazam Sinan Paşa tarafından yaptırılarak Üçüncü Murada hediye edildiği için Sinan Paşa Köşkü de

Eskikitaplarim.com

denilirdi. Eğlencelerine çok düşkün olan bu padişah, bir gün İncili Köşkün büyük salonunda denize bakan bir pencere önünde oturmuş, hanende ve sazendelerle zevk ve safasında idi. O sıralarda İskenderiye kadirgalarından iki gemi İstanbula geldi ve mutad protokola uyarak, İncili Köşk önünden geçerken top atmak suretiyle sarayı ve padişahı selâmladı. Bu kadar zamandır koca donanmalar girip çıkmış, koca balyemez topları atılmış bir şeycikler olmamışken, o gün, bu iki gemiden atılan kurusıkı toplarla köşk zangır zangır titremiş ve padişahın önünde oturduğu pencerenin camları kırılıp dökülmüş, ortalığı toz duman kaplamıştı. Herkese bir dehşet gelmiş ve Sultan Murat·

— Bu kâfir yoksa yıkılır mı?!.. demişti. Bir müddet düşünceye dalan Padişah:

— Bu bir işarettir... Bizim bu köşke son gelişimiz!.. diyerek ağlamağa başlamıştır.

Üçüncü Muradın sözü hakikat olmuştu. Birkaç gün sonra hastalandı ve yatağı ölüm döşeği oldu.

★ Üçüncü Muradın muhtelif kadınlardan, oğlan ve kız 102 çocuğu olmuştu. Ölümünde bunlardan 20 erkek evlâdı hayatta idi... En büyük Şehzade Mehmed, Padişah oldu ve padişah olur olmaz, öbür on dokuz kardeşini idam ettirdi. Bunlardan Mustafa ve Beyazıt 17 - 18 yaşlarında, Osman ve Abdullah 13 - 15 yaşlarında, geri kalan on beşi de henüz meme çocuğu idiler, analarının bağrından feryat ve figan içinde alınarak cellâda verildiler. Bu vak'alar, Osmanlı hanedanı tarihinin en korkunç cinayetlerindendir. Büyük şehzadelerin hocası, devrin

Eskikitaplarim.com

kıymetli şairlerinden Nev'î Efendi idi. Bu zatın anlattığına göre bilhassa Şehzade Mustafa gayet güzel bir çocukmuş, zarif ve ince ruhlu imiş, çok güzel konuşurmuş ve şiire, edebiyata karşı da fevkalâde meraklı, hevesli imiş... Babasının ölümünü ve büyük kardeşi Mehmed'in tahta çıktığını öğrenince, kendisini bekliyen fecî âkıbeti hissetmiş ve hemen bir kâğıt parçasına şu beyti yazarak hocası Nev'î Efendiye bir vedaname gibi yollatmıştı:

Nâsiyemde Kâtibi Kudret ne yazdı bilmedim
Âh kim bu gülşeni âlemde bir gez gülmedim...

★ Türkiyede ilk defa Lâtin harfleriyle türkçe yazı yazan Üçüncü Selimin kızkardeşi Hatice Sultandır. Bu münevver kadın, bir ara maiyetinde çalışmış olan ressam ve mimar Melling'e emir ve ricalarını bu suretle bildirirdi. Melling, türkçeyi azıcık anlar ve konuşur, fakat Arap harflerini bilmezdi.

★ Birinci Ahmet padişah olduğu zaman on dört yaşlarında bir çocuktu. Gayet dindardı; Peygamberimizin yalın ayağının tabanı resminde bir murassa sorguç yaptırmış ve ortasına mavi mine üzerine altın ile kendisinin şu kıt'asını yazdırmıştı:

Nola tâcım gibi bâşımda götürsem dâim
Kademi resmini ol hazreti şâhi Resülün
Güli gülzâri muhabbet o kadem sahibidir
Ahmedû durına yüzün sür kademine o gülün

★ Koyu mutaassıplarla yeniçeriler tarafından

Eskikitaplarim.com

tahtından indirilen inkılâpçı padişah Üçüncü Selimi tekrar tahta çıkarmak için İstanbulda bir hükûmet darbesi yapan Rusçuk âyanı Alemdar Mustafa Paşa ile onu bu harekete teşvik eden Sultan Selim taraftarı devlet ricaline tarihlerimizde «Rusçuk Yârânı» denilir. Rusçuk yârânı ve Alemdar Paşa hükûmet darbesini muvaffakiyetle başarmış, fakat Üçüncü Selim de düşmanları tarafından sarayda şehit edilmişti. Onun yerine İkinci Mahmudu padişah yapan Rusçuk Yârânı, az sonra, iktidarın neşesiyle kendilerini çılgın bir sefahat hayatına kaptırdılar. Saraylarının, konaklarının yer altındaki bodrumlarını mükellef salonlar halinde döşetip dayattılar, muazzam avizelerle aydınlattılar, gûya «halkın tecessüsünden gizlenerek» buralarda çengiler, köçekler, sazende ve hanendelerle iyş-ü nûşa koyuldular. Rusçuk yârânının içinde en münevveri, Kaptan Paşa olan Kırımlı Ramiz Paşa idi; divan sahibi şairdi. O bile bir masalda dinlediği «Hataî» cariyelerden tedarik etmek için Gürcistan ve Kafkasya ve Cezayir, Mısır taraflarına adamlar göndermiş, binlerce altın harcamıştı. Hataî cariyeler, bekâretini daima muhafaza eden kızlar imiş!..

★ Enderun tarihi müellifi Tayyar zade Ata Bey şöyle bir vak'a naklediyor: «Üçüncü Sultan Selim gayet cesur, silâhşorlukta da hüner sahibiydi. Bir gün, başına içi külâhlı fes üzerine Lâhor şal sararak ve kuşağına tabanca ve yatağan bıçağı sokarak tersane kâhyası kıyafetinde tebdile çıkar. Maiyetindeki zevat da kalyoncu neferleri kıyafetine girerler. Sultanahmet camii altında, şimdiki sanat ens-

Eskikitaplarim.com

titüsünün civarında Sokullu Mehmet Paşa camii yokuşundaki tenha yerlerden aşağı inerken yeniçeri tulumbacılarından bir baldırı çıplak zorbaya rastlar. Herif bir kadının yolunu çevirmiş: «Yürü benimle!» diye zorlar imiş; kadın da: «Kardeşim.. Ben ırz ehli kadınım.. Evim Küçükayasofyadadır. Çocuğum hasta.. Eczacı dükkânından ilâç aldım.. İşte elimde.. Evime dönüyorum... Bana ilişme.. Mahalleme gel.. sor...» diyormuş... Tulumbacı ise, gözü kararmış ve sarhoş, küfürler savurarak bıçağını çekmiş, tehdide başlamış... Kadın padişah ile yanındakileri görünce: «Aman kaptan ve kalyoncu din kardeşlerim... Beni bu herifin elinden halâs edin!..» diye ayağa düşmüş... Bunun üzerine tulumbacı hemen yatağanına el atıp padişahın üzerine yürümüş... Fakat silâhını kınından yarısına kadar çıkarmağa vakit bulamadan Sultan Selim bir yatağan darbesiyle herifi belinden ikiye bölmüş... öldürmüş... Kadını kurtarmış. Ertesi gün de Babıâliye şu tezkereyi göndermiş: «Sokullu Mehmet Paşa yokuşunda maktul olan tulumbacıyı ben öldürdüm... Veresesi var ise şer'an muhakemeye hazırım..»!..

Bu garip vaka Ata Bey tarafından Üçüncü Selimi metih yolunda yazılmıştır!.. Aslı esası olmıyan bir halk uydurmasıdır. Tarih Sultan Selimi ince, zarif, hassas bir şair ve büyük bir musikişinas ve bestekâr olarak tanıyor... Bir rezil bedbaht ve şaki de olsa, elini kana bulayacak insan değildir.

★ Ondokuzuncu asrın en zengin devlet adamlarından biri Serasker ve Sadrâzam Hüsrev Mehmet Paşadır... Doksan küsur yaşına kadar yaşamıştı...

Eskikitaplarim.com

Enderun tarihi müellifi Ata Bey, 9-11 yaşlarında bir çocukmuş... Sünnet olacağı zaman babası Tayyar Ağa büyüklerin ellerini öptürmeğe götürmüş... Bu arada, konağında emekli olarak oturan Hüsrev Mehmet Paşaya da giderler... Paşa:

— Ah yavrum, fakir zamanıma rastladın!.. demiş... Sonra bir çekmecenin önünde bir müddet bir şeyler karıştırmış.. ve çocuğa hediye olarak zarflı bir kahve fincanı hediye etmiş... Çocuk kahve fincanını ne yapsın... Bir sandığın bir köşesine atılmış... Aradan uzun yıllar geçmiş... Ata Bey memuriyetlerde dolaşmış.. Mühim işlere memur edilmiş... Evlenmiş... Çoluk çocuk sahibi olmuş.. Nihayet gözden düşürülmüş... Yıllarca mazul kalmış.. Borçlanmış... Ev eşyalarını ucun ucun satmağa başlamış... Evini rehin etmiş... Hülâsa ümitsiz bir felâket devri!.. Bir gün akşama ekmek parası yoktur... Hatırına Hüsrev Mehmet Paşanın fincanı gelmiş... «Götürüp şunu satayım da beş on kuruş alayım!.» demiş.. Fakat.. Hemen satamamış... Biz, «meğer fincan, ming sülâlesi zamanından kalma bir Çin porseleni, zarfı da Memlûk sultanları devrinin işi nadide bir sanat eseri imiş» diyelim... Hararetli bir bedesten müzayedesine mevzu olmuş... Ata Bey bütün borçlarını ödemiş, evini rehinden çıkarmış, geri kalan para ile de, bütün ailesi efradını alıp Hacca gitmiş...

★ Galatasaray Lisesi, Türkiyede kuruluş tarihi en eski olan okuldur. Temeli, Fatih Sultan Meh-

Eskikitaplarim.com

medin oğlu İkinci Sultan Beyazıt tarafından atılmıştı. Menkıbesi şudur:

O zamanlar, Galatanın arkasındaki sırtlar, yani Beyoğlu, muazzam bir ormanla kaplı bir kırlıktır... Avcıların gezip dolaştığı yerlerdendir. Bir kış günü Sultan Beyazıt da oralarda avlanmağa çıkar... Bugünkü Boğazkesen caddesinin geçtiği vadide tipiye tutulur... Sığınacak bir yer ararken gözüne bacasından duman tüten bir kulübe ilişir.. ve hemen oraya at sürüp kapısını çalar... Kapıyı süt gibi beyaz sakaliyle yüzü nurlu bir ihtiyar açar: «Buyurun Padişahım!» der... Sultan Beyazıt içeriye girer.. Girer ama şaşırır kalır... Kulübenin içi gül saksılarıyla dolu... Fidanların hepsinde taze taze güller açmış... Padişah ile münzevi derviş saatlerce sohbet etmişler... Sultan Beyazıt kalkacağı sırada:

— Gül Baba!.. Benden ne istersin?!... demiş...

Münzevi de:

— Padişahım.. burada bir mektep yaptır... Bu mektepte okuyup yetişenleri devlet hizmetinde kullan!.. cevabını vermiş.

Saraya dönen Padişah hemen emir vermiş.. orada şu kadar bin dönümlük arazinin etrafına duvar çekilmiş... İçinde iki yüz çocuğun okuyabileceği üç koğuşlu bir mektep yaptırmış... Mektebe bir camii şerif, her koğuşa birer hamam, çocukların başındaki âmirler için daireler yapılmış... Farisî, arabî, kraat, yazı, musiki hocaları tayin edilmiş... Bu arada Gül Baba, bu yatılı mektebin elifba hocası olmuş...

Eskikitaplarim.com

★ İstanbulda Yenibahçe civarında Mimar Sinan yapısı Hüsrev Paşa türbesi, Türk yapı sanatının çok güzel eserlerinden biridir. Türbede yatan Hüsrev Paşa, Kanunî devrinde kubbe vezirliği yapmış, vekar ve haysiyet sahibi bir zat idi. Divanda Sadrazam Süleyman Paşa ile hançer sıyırmaya kadar varan şiddetli bir münakaşa yüzünden azledilince kendisini derin bir teessüre kaptırmış ve sarayına kapanarak bir açlık grevine başlamış ve ölmüştür. Hüsrev Paşa, Osmanlı tarihi boyunca bu suretle intihar eden tek simadır.

★ İstanbul radyosunun çok güzel sinyali «Kâtibim» türküsünden bir nota parçasıdır... Bu türkü için, güzel bir kâtip hakkında bir kız ağzından söylenmiştir diye uydurma bir hikâye nakledilir. Türkünün ilk kıtasını hatırlıyalım:

Üsküdara gider iken aldı da bir yağmur
Kâtibimin setresi uzun eteği çamur
Kâtip uykudan uyanmış, gözleri mahmur
Kâtip benim ben kâtibin el ne karışır
Kâtibime setre de pantol ne güzel yaraşır...

Bu türküde bir güzel kâtibi övmekten ziyade genç ve güzel kâtibi tehzil mânası vardır; ve bir kız ağzından söylenmiş olmaktan ziyade bir İstanbul külhanisinin karihasına yakışmaktadır. Türkü, Kırım harbi içinde, Abdülmecit devrinde çıkmıştır. İkinci Mahmut Avrupalı kıyafetini ordu mensubuna giydirmiş, fakat sivil memurları bu hususta serbest

Eskikitaplarim.com

bırakmıştı. Abdülmecit, Kırım harbi başlayınca, bu mecburiyeti İstanbul için, en küçük bir kâtibe varınca sivil memurlara da tatbik etti. Memuriyetinden başka geçim vasıtası olmıyan fıkara ve orta halli ailelerin çocukları lâte, cübbe ve şalvar yerine setre ve pantalon giydiler. Mutaassıplar da bunu dillerine dolayıp, «Gâvur mukallitliği» dediler ve pantalonla sokağa çıkmağı iç doniyle çıkılmış gibi saydılar. Hele genç ve eli yüzü düzgün kâtipler büsbütün dile düşürüldü.

Kırım harbinde müttefiklerimiz olan İngilizler, Fransız ve Sardunyalıların orduları İstanbuldan geçmişti. Üsküdar civarında Selimiye kışlası da bu gayrimüslim Avrupalı müttefiklerimizin emrine hastahane olarak verilmişti. İstanbuldan geçen İngiliz ordusunda bir de İskoç alayı vardı; meşhur gaydaları ve pantalon yerine kısa etekleriyle İskoçyalılar, İstanbulluların pek tuhafına gitmişti. Ve bu garip kıyafetli yabancılara «Donsuz asker» lâkabını takmıştı. İskoç alayı şarka hareket ederken, bir İskoçyalı bestekâr bu alay için hususî bir marş bestelemişti. Bu marşın bestesi, bizim Kâtibim türküsünün nağmeleridir. İşte, bir İstanbul külhanisi, Avrupalıların Selimiye kışlasında yerleşmesine «Üsküdara giderken...» diye genç kâtipler hakkında yukarıdaki türküyü yazmış, ona beste olarak da donsuz askerlerin marşını almıştı. Sonraları çalgılı küçük konsol saatleri çıktı... Bu saatler Türkiyeye evvelâ İskoçyadan geldi. Fabrika bu güzel marşı da saatin nağmeleri arasına yerleştirmişti. «Kâtibim türkülü saat» diye İstanbul halkından bu saatleri almıyan kalma-

Eskikitaplarim.com

dı... Hakikaten kıvrak, oynak, şirin nağmelerdi...

★ Boğaziçinde seyrüsefer asırlar boyunca bir, iki, üç veya beş çifte kayıklar ve pazar kayıkları ile yapılmıştır; hem yük ve hem de yolcu götüren pazar kayıkları da Boğaziçi köylerinin cami ve mescitlerine vakf olarak hayır sahipleri tarafından yaptırılır, kürekçi ücretleri ödendikten sonra geliri ile bu mabetlerin ufak tefek tamirleri temin olunurdu. Kırım harbinden sonra iki İngiliz Boğaziçinde buharlı vapur işlettiler... Fakat bu pek kısa sürdü, hükûmet müteşebbislerine mani oldu ve İstanbul ile Boğaziçi köyleri arasına iki tersane vapuru tahsis etti; bunlardan biri Rumeli kıyısına, diğeri de Anadolu kıyısına olmak üzere günde ancak iki sefer yapılıyordu. Geceleri Boğazda demirliyorlardı, sabahleyin, köylerden yolcuları toplayıp İstanbulda Sirkeci iskelesine geliyorlar, akşamları da Boğaza dönüyorlardı. Boğaz köylerinde vapur iskeleleri yoktu, halk vapurlara kayık ile gidiyor, ve köy önünde duran vapurlardan, keza kayıklara binip dönüyordu... Tıpkı açıkta demirlemiş posta gemileri gibi... Son köy Rumeli yakasında İstinye, Anadolu yakasında Kanlıca idi. Vapurlar bu köylerden alaca karanlıkta, akşamları da Sirkeci iskelesinden ezana doğru saat alaturka on bir sularında kalkıyordu. Asıl enteresan tarafı, bilet usulü yoktu. Babıâlide Beğlikçi odasında bir abone defteri açılmıştı, herkes aylık üzerinden ücretini peşin yatırıyordu. Tesbit edilen ücret cetveli de pek şirindir:

İstanbuldan Kandilliye ve Rumelihisarına gidecek bir efendi gidip gelme ayda 250 kuruş.

Eskikitaplarim.com

İstanbuldan Kanlıcaya ve İstinyeye gidecek bir efendi gidip gelme ayda 300 kuruş.

Bir efendi bu ücretle yanında bir uşak götürebilir; bir uşak daha götürecek olursa ikinci uşak için 120 kuruş daha öder.

Bir efendi yanında ikiden fazla uşak götürecek olursa; ikiden fazlası için toplu para ödemez, bu fazla uşaklar için köylere çıktığında orada bekliyecek memura adam başına yüzer para öder.

Sair ahaliden, beylikçi odasına para yatırmayıp da icabında vapurla gidip gelmek isteyen her seferinde karaya çıktığında memuru mahsusuna, Kandilli ile Rumelihisarı için yüzer para. Kanlıca ile İstinye için üçer kuruş verir.

Bu ücret tarifesini okuduktan sonra, arkasına uşaklarını dizmiş bâlâ veya ulâ rütbesinden bir efendinin şatafatlı vapur yolculuğu gözönüne getirilsin.

★ Şirketi Hayriyenin kuruluşu, Boğaziçi sey rüseferinde büyük bir inkılâp olmuştu. Böyle bir şirketin kurulması lüzumunu ilk düşünenler de iki büyük Türk veziri, Sadrazam Keçeci zade Fuat Paşa ile Adliye Nâzırı Müverrih Cevdet Paşadır... O zamanlar her ikisi de Babıâli efendisi bulunuyormuş... Bir yaz Bursaya gitmişler... Kaplıcada, bellerinde peştemal, havuz kenarına oturup sohbet ederlerken söz Boğaz safalarına, oradan tersane vapurlarının intizamsızlığına gelmiş... İki genç adam heyecana kapılmışlar... Hemen kaplıcanın soğukluğuna çıkıp hamamcılardan hokka kalem ve kâğıt istemişler ve Boğaziçinde vapur işletmek için kuru-

Eskikitaplarim.com

lacak bir şirketin ilk nizamname müsvettesini, kaplıca soğukluğunda, ayaklarında nalın, bellerinde peştemal, çıplak hamam kılığı ile yazmışlar!.. Siragüzalı Arşimedin hamamda meşhur kanununu bulduğu gibi!..

SON

Eskikitaplarim.com

İÇİNDEKİLER

Dalkavuklar 5
Maymunların İdamı 8
Tırnava Cadıları 9
Kaşıkçı Elması 11
Maaş Yerine Gemi Enkazı 12
Tersane Mandaları 14
Ateş İstidası 15
Yalıya Çıkma Nizamı 16
Ata Binme Yasağı 18
Eski Zaman Aşçıları 19
Silâhlanma ve Silâh Yasağı 20
Veba Salgını 22
Yeniçeri Rezalet ve Zorbalıkları 24
Cellâtlar ve İdam Cezaları 30
Eski Zaman Kahveleri 38
Bir Zamanın Bobstilleri 45
Esrar ve Afyon Tiryakileri 48
Tütün Yasağı 51
Esirciler 58
Eski Meyhaneler 60
Köçekler 75

Eskikitaplarim.com

Büyük Bir Çingene Düğünü 77
Eski İstanbul'da Kadın 81
Geceleri Fenersiz Çıkma Yasağı 87
Esnaf Cezaları 89
Yemek Çeşidi Yasağı 92
Çarşı Hamamlarında Gayrimüslimler . . 94
Arnavut Tellâklar 96
Tellâk Kılığı 98
Bir Muhteşem Sünnet Düğünü 98
Yavuz'un 1000 Altını 109
Mezarında Başı Kesilen Şehzade 110
Dağ Başındaki Garip Mezarlar 112
İki Yusufun Hikâyesi 113
Tabanı Yarık Âyan ve Rical 115
Büyük Bir Maceraperest 116
Başiyle Oynanan Vezir 121
Lokma Lokma Doğranan Vezir 122
Hasan Paşanın Cennet Bağı 123
Küçük Notlar 124

Eskikitaplarim.com

VARLIK YAYINLARI

FAYDALI KİTAPLAR (5 lira, * 8, ** 10, *** 15 lira)

1. * Büyük Kompozitörler **(40 besteci)**
2. ** Büyük Yazarlar **(65 ünlü yazar)**
3. Kısa Dünya Tarihi **(H. G. Wells)**
4. Büyük Adamlar **(230 ünlü kişi)**
5. * Sanat Tarihi **(Haz.: Zahir Güvemli)**
6. * Avrupa Milletleri Tarihi **(Ch. Seignobos)**
8. Sinema Tarihi **(Z. Güvemli)**
9. Büyük Sözler **(Ülkü Tamer)**
10. *** Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü **(B. Necatigil)**
11. * Büyük Romanlar **(Haz.: Azize Erten Bergin)**
13. ** Musiki Tarihi **(İlhan Mimaroğlu)**
14. * Büyük Şairler ve Şiirleri **(Haz.: T. Yücel)**
15. Kısa Dünya Edebiyatı Tarihi
16. Amerika Federal Hükümeti ve Çalışma Mekanizması **(F. C. Acheson)**
17. * Tiyatro Tarihi **(Memet Fuat)**
18. Kılavuz Sözlük **(Yaşar Nabi)**
19. * Amerika Birleşik Devletleri Tarihi
21. Japon Şiiri **(L. Sami Akalın)**
22. * Bilimden Beklediğimiz **(Bertrand Russell)**
23. * Fransız İhtilâli **(Pierre Gaxotte)**
25. * Saadet Yolu **(Betrand Russell)**

Eskikitaplarim.com

26. * Siyasî Doktrinler Tarihi **(Prof. G. Mosca)**
28. ** Düşünc Tarihi **(O. Hançerlioğlu)**
29. Atatürkçülük Nedir **(Haz.: Yaşar Nabi)**
30. Büyük Siyasî Dâvalar **(S. Tiryakioğlu)**
31. Resim Bilgisi **(Nurullah Berk)**
32. Mitologya **(Edith Hamilton)**
33. İnsan **(Jean Rostand)**
34. Fizyoloji Açısından Cinsiyet **(D. Walker)**
36. ** Mahatma Gandhi **(L. Fischer)**
37. ** Politikaya Giriş **(Maurice Duverger)**
38. Uzay Bilgisi **(William J. Weiser)**
39. Türkiye'de Cinsiyet Problemi **(T. Aytul)**
40. * Büyük Ressam ve Heykeltraşlar **(140 sanatçı)**
41. * Dünya Edebiyatçıları Ansiklopedik Sözlüğü
42. Dünyamızı Keşfedenler **(Haz.: A. Bergin)**
43. Mutluluk Düşüncesi **(O. Hançerlioğlu)**
44. Uygarlık Tarihi **(Shepard B. Clough)**
45. Dünya Ekonomi Tarihi **(G. Köhnen)**
46. Romalılar **(R. H. Barrow)**
47. Rüyalar **(Dr. Freud - Dr. Türek)**
48. Dünyamızın Hayat Hikâyesi
49. ** Atatürk İçin Diyorlar ki **(Selâhaddin Çiller)**
50. Uygarlık ve Barış **(A. Schweitzer)**
52. Ruh ve Akıl Bozuklukları **(Dr. Yellowies)**
53. ** Özgürlük Düşüncesi **(O. Hançerlioğlu)**
54. Eski Akdeniz ve Yakın-Doğu Uygarlıkları **(J. Gabriel-Leroux - Georges Contenau)**
55. Dünyada ve Bizde Sendikacılık **(G. Lefranc - K. Sülker)**
56. İki Dünya Savaşı **(G. Lesitien - R. Céré)**
57. Hükümet Devirme Tekniği **(C. Malaparte)**
58. Karıncaların Dünyası **(D. W. Morley)**
59. * Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi I **(J. A. Schumpeter)**
60. Atatürk Yolu **(Yaşar Nabi)**
61. Türkçülüğün Esasları **(Ziya Gökalp)**

Eskikitaplarim.com

63. ** Atatürkçü Olmak **(Ceyhun Atuf Kansu)**
64. Edebiyat Terimleri Sözlüğü **(L. S. Akalın)**
65. * Cinsî Adetler Tarihi **(R. Lewinsohn)**
66. ** Güç Çocuğun Eğitimi **(Alfred Adler)**
68. Mistisizm - Tasavvuf **(Henri Sérouya)**
69. * Çağımızı Hazırlayan Düşünce **(N. Alsan)**
70. Türkiye Mektupları **(Von Moitke)**
71. Çağdaş Görgü Sözlüğü (İyi yaşama bilgisi)
73. * Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi II.
74. Çağdaş Eğitim **(Wi O. Lester Smith)**
75. Baudelaire ve Kötülük Çiçekleri **(Suut Kemal Yetkin)**
76. * Başkaldıran İnsan **(Albert Camus)**
77. Yaşayan Alevilik **(Yahya Benekay)**
78. * Besin ve Beslenme **(Osman Koçtürk)**
79. Bunlar da mı İnsan **(Primo Levi)**
80. Ekonomik Sistemler **(Joseph Lajugie)**
81. Dil Devrimi **(T. Yücel)**
82. Masonluk **(Paul Naudon)**
83. Tarihte Garip Olaylar **(Max Kemmerich)**
84. ** Rus İhtilâli **(Marcel Liebman)**
85. * Bizim Kuşak ve Ötekiler **(B. S. Ediboğlu)**
86. Yaşama Sanatı **(André Maurois)**
87. * Türk Şiiri **(Haz.: Yaşar Nabi)**
88. Toplum Sınıfları **(Pierre Daroque)**
89. * Dünya Şiiri **(Haz.: İlhan Berk)**
90. Politika ve Propaganda **(J. M. Domenach)**
91. Şiir Sanatı **(Haz.: Yaşar Nabi)**
92. ** Napoléon Bonaparte **(Chateaubriand)**
93. B. Russell: **Eğitim ve Toplum Düzeni**
94. * Çağımız - 20. Yüzyıl **(Necip Alsan)**
95. Çin Kültür İhtilâli **(A. Jelohovtsev)**
96. Tolstoy'un Hayatı **(Romain Rolland)**
97. Yazmak Sanatı - Kompozisyon **(Emin Özdemir - Adnan Binyazar)**
98. Atatürk ve Kurtuluş Savaşı **(C. A. Kansu)**

Eskikitaplarim.com

99. Evern ve Einstein **(Lincoln Barnett)**
100. Atatürkçülüğün İlkeleri **(İhsan Alkay)**
101. Atatükr Diyor ki
102. Atatürk'ün Özel Mektupları
103. Dine Karşı Düşünce Tarihi
104. * Hangi Sol? **(Attilâ İlhan)**
105. Mutlu Olmak Sanatı **(Alain)**
106. *** Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü **(B. Necatigil)**
107. Ekonomik Doktrinler **(Joseph Lajugie)**
108. ** Toplumsal Düşünce Tarihi
109. ** Turizm **(Dr. Tunay Akoğlu)**
110. ** Millî Mücadele Anıları **(H. V. Velidedeoğlu)**
111. * Büyük Ahlâk Doktrinleri **(François Grégoire)**
112. * Toplum Bilimin Tarihi **(Gaston Bouthoul)**
113. * Panait İstrati **(Monique Justin)**
114. Bilim ve İnsan Değer Yargıları **(Ü. Boronowski)**
115. Çağdaş Türk Edebiyatında Sosyal Konular **(Kemal Karpat)**
116. Tarihimizde Garip Vakalar **(Reşat E. Koçu)**

TİYATRO SERİSİ (3 lira, * 4 lira)

3. * Gogol: **Müfettiş**
6. * Moliére: Cimri
8. Federico Carcia Lorco: **Yerma**
11. Arthur Miller: **Bütün Oğullarım**
12. Shakespeare: **Othello**
13. Yıldırım Keskin: **Soruşturma**
14. Orhan Kemal: **İspinozlar**
15. Melih Cevdet Anday: **İçerdekiler**
16. J. P. Sartre: **Kirli Eller**
17. Maksim Gorki: **Ana - Vasya Jeleznova**
18. Jean Anouilh: **Papatya Falı (C. Külebi)**
19. S. Kudret Aksal: **Kahvede Şenlik Var**

Eskikitaplarim.com

20. Talip Apaydın: **Bir Yol**
21. Eugène Ionesco: **Krallar da Ölür**
22. Gogol: **Palto** (Cemal Süreya)
23. Thornton Wilder: **Kasabamız**
24. * Behçet Necatigil: **Üç Turunçlar**
25. * Sabahattin Kudret Aksal: **Kıral Üşümesi**

TÜRK KLASİKLERİ (3 lira, * 4 lira)

1. * Karaca Oğlan **(Haz.: Cahit Öztelli)**
2. * Yunus Emre **(Haz.: Abdülbaki Gölpınarlı)**
3. **Nedim (Haz.: Nevzat Yesirgil)**
4. **Ziya Gökalp (Haz.: A. N. Göksel)**
5. **Tevfik Fikret (Haz.: Yaşar Nabi)**
6. Namık Kemal **(Haz.: H. Dizdaroğlu)**
7. **Ömer Seyfettin (Haz.: Yaşar Nabi)**
8. **Fuzuli (Haz.: Nevzat Tesirgil)**
9. Ahmet Haşim **(Haz.: Yaşar Nabi)**
10. Halit Ziya. **(Haz.: L. Sami Akalın)**
11. Köroğlu - Dadaloğlu **(Cahit Öztelli)**
12. Mehmet Âkif **(Haz.: Zahir Güvemli)**
13. Pir Sultan Abdal **(Haz.: A. Gölpınarlı)**
15. Halk Türküleri **(Haz.: Cahit Öztelli)**
16. M. Emin Yurdakul **(Haz.: A. F. Oğuzkan)**
19. Nâbi **(Haz.: Prof. Abdülkadir Karahan)**
20. Kaygusuz Abdal - Hayati - Kul Himmet
23. Dede Korkut Kitabı **(Haz.: Suat Hizarcı)**
25. Ziya Paşa **(Haz.: Şükrü Kurgan)**
26. Abdülhak Hâmit **(H. Dizdaroğlu)**
29. Dertli - Seyrani **(Haz.: Cahit Öztelli)**
30. Ahmet Rasim **(Haz.: Suat Hizarcı)**
31. Yakup Kadri **(Haz.: A. A. Ferhan Oğuzkan)**
32. Nef'î **(Haz.: Prof. Abdülkadir Karahan)**
34. Evliya Çelebi **(Haz.: Cafer Erkılıç)**
35. Şinasi **(Haz.: H. Dizdaroğlu)**

Eskikitaplarim.com

40. Tanzimat Edebiyatı Antolojisi
49. Hüseyin Cahit Yalçın **(Suat Hizarcı)**
51. * Sait Faik Abasıyanık **(Haz.: M. Uyguner)**
52. Nurullah Ataç **(Haz.: Saadet Ulçugür)**
53. Yahya Kemal Beyatlı **(Haz.: M. Uyguner)**
54. Cahit Sıtkı Tarancı **(Haz.: M. Uyguner)**
55. Orhan Veli **(Haz.: M. Uyguner)**
56. Reşat Nuri Güntekin **(Haz. Muzaffer Uyguner)**
57. Halide Edip **(Haz.: M. Uyguner)**
58. Türk Yenilik Şiiri Antolojisi
59. Divan Şiiri Antolojisi
60. Halk Şiiir Antolojisi **(Haz.: E. C. Güney)**

DÜNYA KLASİKLERİ (Her cilt 3 lira)

1. Molière **(Haz.: Yaşar Nabi)**
2. Homeros **(Haz.: Yaşar Nabi)**
3. Goethe **(Haz.: Recai Bilgin)**
4. Montaigne **(Haz.: S. Eyüboğlu)**
9. Ömer Hayyam **(Haz.: A. Halet Çelebi)**
10. Boccaccio: **(Haz.: Dr. Feridun Timur)**
11. İbsen **(Haz.: Zahir Güvemli)**
14. Shkaespeare **(Haz.: Vedat Günyol)**
15. Aristophanes **(Haz.: Azra Erhat)**
16. Dostoyevski **(Haz.: İhsan Akay)**
17. Balzac **(Haz.: Tahsin Yücel)**
18. Tagore **(Haz.: Ülkü Tamer)**
19. Tolstoy **(Haz.: Tahsin Yücel)**
20. J. J. Rousseau **(Haz.: Necip Alsan)**
21. La Bruyère **(Haz.: Necip Alsan)**
22. William Faulkner **(Haz.: Talât S. Halman)**
23. Eflâtun **(Haz.: Necip Alsan)**

Eskikitaplarim.com

Tarihimiz, büyük kahramanlık ve yücelik olayları kadar, meraklı, garip, hattâ bugün yadırgadığımız türlü olaylarla doludur. Hem değerli bir tarihçi, hem de mükemmel bir üslûpçu olan Reşat Ekrem Koçu, size bu ciltte geçmişin son derece meraklı, ilgi çeken taraflarını, şimdi bize pek tuhaf gelen davranışlarını, bir roman kadar sürükleyici ifadesiyle canlandırıyor.

5 lira